

50910

~~50881~~

1173

MAGYAR ÍRÁS

IRODALOM - MŰVÉSZET - KRITIKA

KAZINCZY KIADÁS

V. ÉVFOLYAM

1936. JUNIUS

6. SZÁM

MAGYAR IRÁS

Irodalmi, művészeti, kritikai társadalmi folyóirat és figyelő.
Megjelenik július és augusztus kivételével minden hónapban.
Kiadja a szlovenszkói Kazinczy könyv-és lapkiadó szövetség, Tornaľa.
Előfizetési ára egy évre 80.— KČ, 18.— P., 400.— lel, 144.— dinár.
Egyes szám ára 8.— KČ, 2.— P. 40 lel, 15 dinár.
A Kazinczy Könyvbarát Társaság tagjai tagdíj fejében kapják a lapot.

A kedvezményes előfizetéséről felvilágosítás a boríték 3. oldalán
V. évfolyam 6. szám 1936. június

TARTALOM

	Oldal
BORSODY ISTVÁN: A nemzetiségi jog és a magyar kisebbség	1
MORVAY GYULA: Megejt a selyem	11
TAMÁS MIHÁLY: Temetés	12
TELEK A. SÁNDOR: A fűzfa	19
ZERDAHELYI JÓZSEF: Élétkeresők	21
GÖMÖRY JÁNOS: A nemzeti ellentétek likvidálása és az egyetemek	28
KOWARIK SÁNDOR: Vallás és nemzet	33
MORVAY GYULA: Mélység zenéje	43
PONGRÁCZ KÁLMÁN: Péterke	44
NARANCSIK IMRE: A harmadik Birodalom és humanizmusa	56
PALOTAI BORIS: Őreg mosónő	67
SZMRECSÁNYI GÉZA: A skvarka	77
SZABOLCSI ERZSÉBET: Fáradt esti dal	81
GUTAY ALAJOS: A zsinór	82
KENEDY ERZSÉBET: A parittyá	90
FÉJA GÉZA: irodalmi szemléje	97
KOVÁCS ENDRE: Tanulságok egy jubileum körül	102
MÁRTONVÖLGYI LÁSZLÓ: Az első magyar könyvről	110
REMÉNYI JÓZSEF: Bret Harte	115
Kritika	122

~~50881~~

510

BORSODY ISTVÁN: **Átengedési példány**

A NEMZETISÉGI JOG ÉS A MAGYAR
KISEBBSÉG

A modern állam eszméje a XVIII. század folyamán bontakozik ki. Az abszolutisztikus fejedelemség céltudatos centralizmusa megszüntette a feudális különhatalmakat és egyetlen érdeket érvényesített minden téren: az állam érdekét. Ez a centralizáció hozza meg az egységes államcél, mely előtt minden más szeparatista erőnek meg kellett hódolnia. A hadsereg ezentúl nem egyes fejedelmeket szolgál, hanem az egész ország érdekeit védi minden külső és belső ellenséggel szemben. A közigazgatás megszervezi az állam centralisztikus berendezését és a merkantilizmus gondoskodik arról, hogy az állam összes gazdasági erői egy cél szolgálatában működjenek, kiemeljék az állam gazdasági egységét s hirdessék az állam függetlenségét a külső erőkkel szemben. Így alakul ki a modern állameszme. De a nép, amely az országban élt, nem jutott szóhoz ebben az egységes államban, mert az abszolutizmus, amely a centralizációt elvégezte, kémiény kézzel uralkodott műve: az állam fölött. Pedig az állam a történelem erői szerint a népnak készült. Az állam csak élettelen keret volt, amelyet a népnek kellett élettellel betöltenie. A centralizált állam a modern emberi társadalom együttélési formája lett. A nép ebben az államban élni akart s rohamra indult az állam ellen. Ezzel kezdődik az emberi szabadságért és a nép jogaiért folytatott küzdelem. A szabadság gondolata és vágya jellemzi a modern világ történetét és a szabadság kérdése ma éppoly aktuális, mint a nagy francia forradalom idején, mikor először süvített végig a világon a „liberté” fölrázó eszméje.

A nagy francia forradalom a szabadság eszméjével váltotta meg a tömeget és az emberi méltóság hirdetésével adott neki jogokat. Az emberi jogok birtokosa individuum lett, egyéni szabadsággal és egyéni jogokkal. De a szabadság eszméje egyaránt jelent civilizácót és kultúrát is. Az ember a sötét tömegéletből az egyéni fejlődés világosságába lépett; az emberi fölszabadulás a szellem fölszabadításával járt: a műveltség, a kultúra terjedésével. A művelődés pedig a nemzeti nyelv és kultúra emelkedését jelentette. Így a szabadság: a nyelv és kultúra révén a nemzeti fejlődést indította meg. A szabadság gondolata emberi és nemzeti gondolat volt. Ezért az emberi jogokkal egyidejűleg születik meg a nacionalizmus csírája is és a nemzetiségi jog. Mert az emberi joghoz hozzá tartozik a nemzetiségi jog: a nemzetiség joga a legemberibb jog, amit senkitől se lehet elvenni, mert éppolyan természetes, mint maga az élet. — A francia forradalom szabadság-ideológiája tisztán fölfogta a nemzetiség jelentőségét, mikor a nyelvet és kultúráját szentté avatta és eltulajdoníthatatlan jogokká emelte. A francia forradalom nemzeti-ségi jogának koncepciója annyira ideális volt, hogy a XIX. század agresszív nacionalizmusánál nem találhatt megértésre.

Sőt a világháborút befejező békeszerződések se tudtak fölemelkedni a nemzetiségi jogok eredeti lényegéhez, ahogy a francia forradalom ezeket megfogalmazta. A francia forradalmi ideológia szerint a nemzetiségi jogok szükségszerűen kollektív jogok; a nemzet mint összesség és egység egyazon természetes jogokat élvez, akár az egyes ember. A békeszerződések a liberális alkotmányok szellemében csak egyes emberek jogairól emlékeznek meg, így a nemzetiségi jog is csak individuális jognak számít. Hogy mit jelent ez, arról Rádl Emanuel „Válka Čechů s Němci“ c. művében ezeket írja: „A nemzetiségi jog

kollektív jog...” — „Ha csak individuális lenne, akkor ez azt jelentené, hogy mindenkinek jogában áll saját nemzetiségét érvényesíteni; ha azonban nem érvényesíti, az az ő magánügye...” „... de semmiféle nemzeti-ségi joga nem lenne az öntudat nélküli néptömegnek, amely jogait nem kérné számon; az állam csak a nemzetiség legmagasabb osztályait részesítené védelemben: avval, hogy szabadkezet kapna az öntudatlan rétegek elnemzetlenítésére, magát a nemzetiséget tehetné tönkre. Aki ismeri a nemzeti-ségi harcok gyakorlatát, az tudja, hogy arról van szó: milyen védelemben részesüljön az öntudatlan nép?” A nemzeti-ségi jogokat nem sikerült általános kollektív jogoknak elismertetni. Így a szabadság gondolata megvalósította ugyan az emberi jogok elvét, de az emberi joghoz tartozó nemzeti-ségi jogot még elvben se tudta törvényesíteni.

Az emberi jogok érvényesülésével megindult az egyén fejlődése és azokban a boldog országokban, ahol állam és nemzet egyet jelentettek, meghozta a nemzeti kultúra gyümölcsét a polgárisodást, a művelődést, a nyelv és kultúra harmonikus együttműködését. Így született meg a nép nemzeti öntudata és az egészséges nacionalizmus. Ez a nacionalizmus lendítette magasba a nemzeteket, a szellemi és anyagi jólét felé; a nemzeti öntudat: az összetartás, erény, büszkeség, becsület érzései pedig a nemzet fejlődésének erkölcsi alapjául szolgáltak.

★

De ott ahol nemzet és állam nem fedte egymást, ott a nacionalizmus a békétlenség csírája lett. Mert az államalkotó nemzetek nyugati mintára a nemzeti állam elvét tették magukévá és az egységes állam — egységes nemzet gyakorlatát igyekeztek keresztülvinni — ott is, ahol többféle nemzetiség élt. A nemzetiségek-nél azonban az emberi jogok nyomán ugyancsak be-

következik a nemzeti öntudatosodás, és ennek folytán az állam elnemzetlenítő törekvéseinek ellenszegülnek. A nagy francia forradalom szabadságeszméje ilyenén kétféle politikai fejlődést indít meg: a nemzeti államok kialakulását és az államot nem alkotó népek nemzetiségi jogaiért folytatott küzdelmet. Itt a kezdete a modern nemzetiségi kérdésnek is. Az emberi jogok — a nemzetiségi jog kollektív elismerésének hiányában — nem szerezhettek maguknak teljes érvényt. Az emberi jogok eme hiányos végrehajtásával a modern történelem egy szomorú és megoldatlan problémát vonszolt magával.

A nemzetiségi jogok kollektív elismerése tipikusan középeurópai problémává lett; Európának ez a része a tarkán lakott népek tája volt s így állam és nemzet a történelem folyamán nem fejlődhetett párhuzamosan. A nyugateurópai erők kitemmelték a modern szabadságeszmét s ezekből levonták a maguk konzekvenciáit. A nemzetiségi jog nem lett nyugateurópai problémává, ezt az érdekelt népeknek kellett volna önerejükben megoldani. De ezek a népek nem rendelkeztek ennyi lehetőséggel és erővel; inkább a nyugati formák és eredmények utánzására törekedtek. S így a nemzetiségi eszme (mert születése helyén nem volt alkalom a megvalósításra) hiába várta, hogy rendeltési helyein életbe léphessen. Svájc volt az egyetlen ország, ahol a nemzetiségi jogok kollektív értelemben otthonra találtak. De másutt legföljebbi csak a svájci példa hangoztatásáig jutottunk el.

*

A nemzetiségi jog az emberi jogokhoz tartozik s kezletkezésétől fogva a szabadság eszméjével lett azonos. Nemzetiségi jog — szabadság: a béke igazságaihoz tartoznak. Immanuel Kant is a nemzetiségi jogok megoldásával képzelte el az örök békét. Kant a nemzetiségi jog elismerésében látta a nemzetek közti tö-

kéletes harmóniát, mert egyedül azáltal vélte kikerülhetőnek a nemzetek közti surlódásokat. Abból a feltevésből indultak ki fejtegetései, hogy minden nép megelégszik saját függetlenségével és önállóságával és ebben a kielégített állapotban nem nyúl hozzá más nemzetek javaihoz. És a nemzetiségi kérdésnek legszébb elméleti feldolgozását a XIX. század ötvenes éveinek olasz iskolája teremtette meg Mamiani és Mancini — az Unita Italia ideológusainak — államjogi tanáival. „Minden népnek legyen meg a saját állama, de ne legyen több, mint egy állama” — ez volt a vezérlő gondolat. Mancini a torinói egyetemen tartott székfoglaló előadásában 1851-ben azt mondta, hogy a nemzetközi jog kiinduló pontja a nemzet s nem az állam kell hogy legyen. — S ezeknek az elveknek legujabb megjelenése volt Wilson tanács a népek önrendelkezési jogairól. De közben elkallódott az eredeti fogalmazás: a nemzetiségi jog kollektív értelme és védelme. — A nemzetiségi jogot méltán nevezik modern világkérdésnek. Az optimista lelkek a nemzetiségi kérdések ideális rendezésétől várják az „örök békét”, de ugyanakkor a pesszimizmus, ami nem az emberi — rousseaui — jóságból indul ki, hanem számít az emberi rossztulajdonokkal, szkeptikus eredményekre jut: Roberto Michels — a híres szociológus, torinói egyetemi tanár — „Italien” c. művében így ír: „Minden nép arra (értsd: a nemzetiségi jogra) hivatkozott — és hivatkozik, amíg gyöngé, de megfeledkezik róla, míhelyst erőssé válik. Ezért a nemzetiségi jogot a népek gyermekkorabeli nemes elvének nevezhetjük.”

*

A nagy francia forradalom szabadságélményei a XIX. század elején az elnyomott népek iránti rokonszenvedés fölébredését jelentették. Nemeslelkű rajongók távoli országokban hullanak el véres csatamezőkön — mint Byron, — hogy az elnyomott gyöngé szabadságát és

emberi jogait diadalra vigyék a despotizmussal szemben. Hellas szabadságharcában Törökország ellen olaszok, franciák, angolok tömegesen vesznek részt. A nemzeti szabadság szolgálatában lábra kap a nemzetközi testvériség is: a nemzetiség jogaiért száll síkra Európa. Mickiewicz kijelenti, hogy bárhol harcolnak is az elnyomatás ellen és a szabadságért, a lengyelek saját hazájukért folytatott küzdelmet látnak ebben. És egész Európa lázban égett a szabadságért, mindenki mindenkivel és mindenki ellen harcolt a nemzetek szabadságáért és közben diadalmaskodott a XIX. század nacionalizmusa, amely nem a nemzetiségi jogok elismerését jelentette, hanem a nemzeti állam eszméjének tekintet nélküli érvényesítését. Az alkotmányos demokráciák modern vívmányai csak az emberi jogok individuális természetét fogadták el, miközben a nemzetiségi kollektívumok ki lettek szolgáltatva az államokról alkotott organikus fölfogásnak, amiben a nemzeti államra törekvő nacionalizmus misztikus igazolását kereste. Hegel államtana irányítja a gondolkodást: eszerint az állam organikus egyéniség, elemi erővel fejlődik, kitör a természet tudattalanjából és a társadalmi organizáció öntudatában nyer kifejezést. Az állam dübörgése elnyeli a népeket és ügylátszik, hogy a francia forradalom nagy eseménye, mikor a nép életet öntött az élettelen államba, elhomályosodik, mert az állam lép előtérbe a népek rovására és ahogy Rádí írja: „minél keletebbre megyünk, annál jobban elnyeli az állam a lakosság édekeit”.

*

A békeszerződések új fejezetet nyitottak a nemzetiségi jogok történetében: a népek önrendelkezési joga újra nyilvánosságra hozta ezt a lappangó problémát. És ettől az időtől fogva mi csehszlovákiai magyarok — mint kisebbségi nemzet, — mi is a nemzetiségi jogokért folytatott történelmi küzdelem aktív szereplői

lettünk. Köztársaságunk alkotmánya — a békeszerződések értelmében — individuális jogokkal ruházott föl bennünket s így a nemzetiségi jog érvényesítése is csak egyéni jognak számít. Nem lehettünk a nemzetiségi jogok kollektív birtokosai s ennek következtében fennmaradásunk, boldogulásunk problémái megsokszorozódtak.

A nemzetiségi kérdésnek legobjektívebb csehszakértője Emanuel Rádl „Válka Čechů s Němci“ c. művében, a kisebbségi nemzetek mai helyzetéről így ír: „Általánosan elismert tény, hogy a nemzetiségeknek a békeszerződések által nyújtott jogok elégtelenek. A szerződések csak a legáltalánosabb dolgokat tartalmazzák és különbözőképpen értelmezhetők: legfőképpen pedig csak az individuális jogokat biztosítják, bár a nemzetiség, a faj, az egyházak, melyeknek védelméről szó van, lényegében kollektív jelenségek...” — Ismerjük, hogy a csehszlovák alkotmány szelleme is az államot organikus értelemben fogja föl s ennek következtében államunk demokráciája is általában a népuralmát vallja, anélkül, hogy bizonyos nemzetiségeknek meghatározott jogokat biztosítana. Az állami életben a nép akarata a választójog révén érvényesül: a szavazás eredménye — a többség akarata dönt. Ezzel a többségi demokráciával szemben áll a szerződéses demokrácia, amely az államot szerződéses formájában képzelel el: ez az állam mechanikus elmélete. Az egyes nemzetiségek, mint kollektívumok, szerződő felek gyanánt lépnek föl. Ez a nemzetiségi autonómiát jelenti; a nemzetiség akarata nem majorizálható más nemzetiségek által. „A nemzetiségi autonómia azon az elven alapszik: adjátok meg a nemzetiségnek, ami az övé és az államnak, ami az államé” — írja Rádl. A csehek maguk is — amint Rádl megemlíti — a háború előtt az autonómia hívei voltak.

*

De nemcsak a jogi viszonyok nehezítik meg a mai kisebbségi létet, hanem a világpolitika háborúutáni fejlődése is. A békeszerződések az elnyomott nemzetiségek felszabadítását célozták. Valóban: a 60 milliós háborúelőtti „nemzetiség” a békeszerződések intézkedései folytán 20 milliós „kisebbségre” változott. A békeszerződések a nemzetek felszabadításának szellemében kívántak eljárni s intézkedéseikkel a nemzetiségi jogok évszázados bajait óhajtották enyhíteni. Ennek megfelelően a közvetlen háborúutáni évek hangoztatták is a kisebbségi politika fontosságát. De ez a tendencia a háborúutáni világ kríziseiben egyhamar háttérbe szorult. Az európai politika súlyos nemzetközi problémákkal volt állandóan elfoglalva. Általában a demokrácia krízisééről beszélünk ma és joggal, mert az általános fejlődés a demokráciát elhagyni látszik és helyét a diktatúra hódítja meg. A kommunizmus Oroszországban, a fasizmus Olaszországban, a nemzeti szocializmus diadala Németországban az állami fejlődés új fejezeteit nyitotta meg Európában. A keresztény államfelfogás szerint az állam csak eszköz, formája a társadalmi együttélésnek és az államban az egyén szabadsága csak annyiban korlátozandó, amennyire azt a közösség érdeke megköveteli. Ezzel szemben a modern diktatórikus rezsim az állam mindenkifölöttiségét hangoztatja, az államban minden és mindenki az államot szolgálja, a nép van végeredményben az államért s nem az állam a népért. A francia forradalom szabadságeszméjének bukása ez és a modern demokrácia csődje. Ebben a légkörben természetes, hogy a nemzetiségi jog fontossága eltörpül. A mai világ-szellem: a totalitás szelleme. A totalitás nem ismer kisebbségeket, a totalitás a teljes és maradéktalan egységet vallja — az állam érdekében. A totalitás a kisebbségek ellensége.

Természetes, hogy a demokrácia országában is ilyen időben a kisebbségek problémái más színben tűnnek

föl. A világ eseményei, áramlásai alól egy nép se vonhatja ki magát; a nagy vonalok, amelyek bejárják az emberiség életét, mindenféle reakciót válthatnak ki. Így demokratikus államunk is az állam védelmének aktuális kérdéseit tárgyalja parlamentjében és az állami élet mai gondjai közepette időszerűtlenné válik a kisebbségek problémáinak az állammal szemben való kitergetése. Ezért a kisebbségi életnek ma befelé kell fordulni és így is történik, ha figyelmesen végignézzük mai életünket. A demokratikus rend fennálló törvényeit kutatják kultúrpolitikusaink, arra törekszenek, hogy törvényadta jogainkat az egyesületi élet terén ténylegesen élvezhessük. A kisebbségi élet tudományos feldolgozását tűzi ki célul egy fiatal csoport. Fennálló kultúregyesületeink szervezeti összefogására törekedett egy tavaszi gyűlés. Általában kisebbségi életünk kezd belterjesebbé válni. Ez a mentalitás a kisebbségi realizmus szárnybontogatását jelentheti.

*

A magyar realizmusnak pedig mindig azt kellett jelentenie, hogy a politika ne azon eredmények elérésére törekedjék, amelyek a politikai ellenfélen csikarthatók ki, hanem a bűnbakkeresés helyett forduljon az önkritikához, mert magunk beismerésére és önön föladataink önön erőnkől való elvégzésére van mindenekelőtt szükségünk. Széchenyi István is kárhoztatta az Ausztriához fűződő közjogi viszony fészegetését; egyéb szempontok mellett ennek a kérdésnek mellőzését azért is tanácsolta, nehogy a nemzeti szenvedélyek ilyen meddő, bűnbakkereső politikában legyenek felkorbácsolva, ahelyett, hogy az adott keretek közt a nemzet befeléfordulva és „erkölcsi emelkedéssel” elvégezné önön belső sürgős kötelességeit. — Kisebbségi életünkben is politikánknak nem annyira kifelé, mint befelé kellene működni. Különösen áll ez a mai viszonyokra, mikor látjuk, hogy az általános világfejlődés az állam gondjait másfelé kötik le. De külön-

ben is, amint Rádl írja: „Nem gondolom, hogy a nemzetiségi harcokat el lehet intézni holmi parlamenti technikával.” — „A megértés csak az alapvető vitás kérdések elemzésével érhető el, ilyen elemzésre a parlament nem képes. Erre az irodalom és tudomány van hivatva.” — Irodalom, tudomány: az önmagába fordulás eredményei, a gondos figyelmet és csöndes munkát jelentik. De nemcsak a más nemzetiségek felé függő problémáink tisztulását várhatjuk az önmagunkba fordult munkától; az mindenekelőtt kölcsönösséget is föltételez. Hanem elsősorban önmagunk erősödését remélhetjük, amire annyira szükségünk van. — A kisebbségi életben a parlamenti politika hasonlít bizonyos mértékig a külpolitikához. De ahhoz, hogy egy állam eredményes külpolitikát végezhesen, erős, nyugodt és jó belpolitikára van szüksége. Kisebbségi életünkben is a politika extenzív iránya előtt intenzivításra van szükség. Ez az intenzivitás — belterjesség — a kisebbségi „belpolitika” gondjait jelenti: az önmagunkkal való törődést. Ez a befeléfordulás, ez jelentheti az ú. n. kisebbségi realizmust, s ennek, amint látjuk, tényleg bontakozó tüneteit figyelhetjük.

De a kisebbségi realizmus befeléfordult, intenzív iránya, önmagunkhoz, egyes emberekhez szóló szava természetes következménye kellene, hogy legyen jogi helyzetünknek is. Miután nemzetiségi jogaink individuális természetűek, adott helyzetünkben eme jogok teljes kiélését csak az individuális erők fejlesztésével érhetjük el. A kollektív erők csak az erős individuumokon épülhetnek föl. Ezért a kisebbségi realizmus legfontosabb föladata, hogy az individualitást fejlessze. Kisebbségi életünk kollektív jogi hiányain csak így segíthetünk. Az egyéni élet, a magánélet, a családi élet érdekének fejlődését kell előmozdítani; nincsenek a priori kollektív erőink, amelyekkel felülről lefelé tudnánk hatni. Ezért a pótolhatatlan kollektív létet alulról fölfelé kell megteremteni. Ez pedig csak a ki-

sebbségi individualizmussal érhető el. A kisebbségi individualizmus ereje három tényezõn múlik: a gazdasági biztonságon, a kultúrán és a nemzeti erkölcsön. Ha az egyes magyarok gazdaságilag erõsek, kellõ kultúrával és nemzeti erkõlccsel rendelkeznek, akkor individuális erejüknél fogva ragaszkodnak individuális nemzetiségi jogaikhoz; ezáltal megváltásítják a nemzeti kollektívumot, amit a nemzetiségi jognak mai értelmezése miatt nélkülözünk. A kollektív erõ és boldogulás kérdése helyzetünkben a kisebbségi individualizmussal áll vagy bukik.

MORVAY GYULA:

MEGEJT A SELYEM

Ennyi rongy, ennyi durva vászon közt
néha megejt a selyem.

Habjában ezeket a rossz-szagú szegényeket,
meg testemet fürdetem.

Meddő-méhük erre a földek,
csípõs szag szakad ember tájékáról.
Mámorító illatot kívánok nekik,
úgy is: álmodoznak parfõm szagáról.

Habselyem és illat, acél és arany nekik jár.
Kié legyen, ha nem övéké, emberé, ki gyomok közt jár?

Néha megejt a selyem,
habjában minden szegényt,
meg testemet fürdetem.

TEMETÉS.

Akkor már huzamosabb ideje élt Lanti Cézár abban a kis hegyvidéki városban. Talán három esztendeje, vagy talán nyolc is, — biztosan nem tudta, mert nem igen szokta figyelni az esztendők számbeli múlását. Csak annyit vett észre a dolgok változásából, hogy a ház előtt elfutó poros úttestre szép szabályos kőkockákat helyeztek értelmes munkáskezek és ha megtért néha éjszakai sétájáról, arra lett figyelmes, hogy a cipője sarka élesen koppan a köveken és erre a koppanásra felfigyel az ucca: a villanylámpa az oszlop tetején és a nagy sovány kandurmacska a szomszéd ház kapualjában. Elmúlt már az idő, amikor hetykén merte kihívni maga ellen az éjjeli ucca élő és élettelen dolgainak felriadó figyelmét, ezért utóbb minden esetben sietve dugta a zárba a kulcsot és a feltároló kapualj könyörtelen feketeségébe ideges mozdulatokkal villantotta bele zseblámpája fényét.

Bent a szobája bátorító fényében úgy gondolta, hogy mindez a változás az uccára tett kőkockák miatt van. Ilyenkor nem nézett a falon lógó tükörbe, mert ha oda nézett volna, akkor egész bizonyos békében hagyta volna az ucca ártatlan köveit. Hiszen még alig néhány hete, hogy utóljára látta itt az énekesnőt.

Az énekesnőt.

Először régen, igen régen volt nála, azután újra megjelent, talán félesztendeje. Úgy jött be hozzá, mintha végtelen idők óta hozzátartozna a ház bútoraihoz, még kopott tollaskalapját is otthonias mozdulattal dobta le a vörös karosszékre és valaha zengő hang fakult emlékével szólt oda Trudénak.

— Uj le kedvesem. — Azután Lantihoz fordult. — No, mit szól a kis hugomhoz? A télen örököltem, meg-

boldogult nővérem hagyta rám, aki szintén Bécsben aratott művészi sikereket.

Trude leült egy székre a szoba egyik messzi sarkában, két vékony kezét az ölébe ejtette, roppant két barna szeme riadtan nőtt ki vékonyka arcából.

Lanti elnézett a bútorok felett.

— Kedves kislány...

Az énekesnő szélesre tárta retiküljét, zsebkendőt vett elő, megütögette vele az orra hegyét.

— És már el is múlt tizenöt éves... ugye milyen csinos?

Lanti újra a bútorok fölé nézett.

— Csinos, valóban...

Az énekesnő akkor már visszatette a zsebkendőt, hangos csattanással zárult be a retikül. Szalmasárga volt a haja és ahogy dúsan felgyűrűzött újjjaival végigsimította a haját, a szeme sokatmondóan nevetett Lanti felé. Lanti érzéketlen maradt, hosszú szempillái sötétre árnyékolták a tekintetét, csak a vékony hasítékon keresztül nézett egy pillanatra Trudéra.

Az énekesnő felállt, kalapját a tükör előtt igazította a fejére és könnyed ívben nyujtotta kezét Lantinak.

— Nem zavarjuk tovább... köszönj a bácsinak!

Trude ijedt és szegletes mozdulattal tette törékeny ujjait Lanti erős kezébe, de csak egy pillanatra. Lanti utánuk nézett, Trude egy pillanatra visszafordult és ez a véletlen fordulat gazdag lett a fiatal test vonalainak váratlan kivirágzásától. Óh az élet nem nagy vigalom, de a szépséget mégis csak a harc teszi kívánatossá. Hát ott tart ő már, hogy harc nélkül szánják neki az életet?

Azután egyedül jött az énekesnő, díszesen és nagy vihárral és az elmúlt idők jogkereső hangosságával..

— Óh, te vén csirkefogó!...

Lanti cukros dobozkát vett elő a könyvszekrénye polcáról és egy óriási rumosmeggyet választott ki.

— Ezt egye, kedves, ez az egész szájbereendezését lefoglalja. Jó?

Még három szemet tett ki elébe az asztalra.

— És egye egymás után, meglássa, kedves, úgy jön rá a valódi ízére.

Az énekesnőnek néhány éve műfogsora volt, de azért elég erős ahhoz, hogy két roppant csattanással el-eméssze a cukrot.

— Ne gondold, hogy ezzel elhallgattatsz...

Lanti nem ült le, az ablakhoz ment és amíg cigaret-tára gyújtott, a külső élet csöndes mozdulásait nézte: egy ember ment a másik oldalon, ásó volt a vállán és egy kisgyermek dagadtra sült kenyeret szorított a melléhez, úgy vitte haza a péktől az anyjának.

Milyen roppant messzi esnek az életek egymástól...

Az énekesnő végzett a rumos meggyel, de a következő szemhez már nem nyult hozzá. Őlében hevert a retlikül, most is kinyitotta, most a száját törölte a zseb-kendőjével.

— Elküldjem?

Lanti a három szem rumos meggyet nézte, amelyet hiába tett a nő elébe. Elmosolyodott és a mosolyában egy pillanatra életre sűrűsödött elmulasztott apasága visszalopott jóérzése.

— Ei...

— No lássa, kedves.

Már az ajtó felé tartott, már a kilincsen volt a keze.

— Nézd, ne vedd ezt úgy... tudod, milyen nehéz az élet... nem akar senki, de senki énekelni. Hja, a bécsi szép idők!

Alkonyattájt surrant be hozzá először Trude. Riadtan, mint az őz az erdő tisztására.

— A néni küldött.

— Tudom.

— Leüljek?

— Üljön le, kedves.

Leült Trude és Lanti melléje lépett, két kezét a ha-

jára emelte, végigsuhant a keze a haján. Finom szálat voltak a hajának, lágy, mint a rétek tavaszi zöldje, de ez barna volt és dús, mint az életek kezdete.

— Trude... ugye?

— Igen... Trude.

— Szép neve van. Maga is szép. Tudja ezt?

Trude az asztal terítőjét nézte, amelyet hajdani szép évek idején lánykezek szőttek színesre.

— A néni már mondta többször.

Lanti keze megállt a simogatásban.

— Mondta?... és hogy mondta?

— Csak mondta.

— És mást nem mondott?

— Nem... ő nem mond nekem semmit.

— Csak azt, hogy engedelmes, jó kislány legyen; ugye?

Trude sápadt kis arcára a tudás bátor fénye világosodott fel.

— Igen... ezt mondta...

Lanti ellépett a széktől, a szoba másik végébe. Szeme a könyvszekrény tele polcain futott végig.

— Szeret olvasni?

Trude felélénkült.

— Óh szeretek, de a néninek nincsenek könyvei, csak kottái. Bécsben jó volt, ott volt sok könyv.

Lanti szemét ritka lágyulás lepte be, ahogy a könyveket nézte, keze óvatos gonddal futott végig a sorokon.

— Látja, Trude, ezek itt képeskönyvek, kisgyermeknek, háromévesnek való. Ezek itt verseskönyvek, nagyobbak, aki már tud olvasni...

Trude szeme csodálkozásra nyílt.

— Minek ilyen könyvek a bácsinak?

Lanti nem hallotta ezt, a keze tovább siklott a könyveken.

— Ezek itt meséskönyvek, nyolc évesnek, Hamupipő-

ke és a gonosz mostoha... ezek még: nagyobbaknak valók... mondja, hány éves?

— Tizenöt... de miért kérdi a bácsi?

Lanti elnézett az ablak felé.

— Tizenöt... ezek itt tizenöt évesnek valók, mind... és nincs is több, látja Trude, nincs több, csak tizenöt-évesnek való.

— De miért csak tizenötig, bácsi? És mikor vette ezeket? Kinek?

Este lett kint az alkonyat, de Lanti nem gyújtott világosságot. Lassú lépésekkel ment Trude mellé, széket húzott az ő széke mellé.

— Adja ide a kezét, jó?

Trude gondolat nélkül nyújtotta feléje a kezét és a kis játékszer elveszett a nagy barna ujjak között.

— Azért, tudja, mert tizenöt éves lenne az én lányom is... mint maga, tizenöt éves.

Trude felnézett a férfira.

— Meghalt?

Lanti nevetett.

— Óh nem, meg se született.

— Ez érdekes.

Kigyulladt az uccai lámpa és a behulló fényben tisztán csengett a lány nevetése. Lanti pedig úgy beszélt, mintha magának beszélne.

— Hja, van úgy az ember, hogy kerget valamit, amiről tudja, hogy sohase fogja elérni, mert akkor, pont akkor ment el mellette, amikor — egyetlen egyszer — elérhette volna...

Trude kíváncsisággá élénkült.

— És a lány mamája?... azé, aki meg se született?

— Óh, az eltűnt örökre.

— Hová?

Lanti mosolygott és arra gondolt, milyen jó az, ha az ember tud mosolyogni.

— Itt él, nem messze, egy másik városban, de én

nem tudtam többé rátalálni. Eltűnt.

— És a bácsi sohasem kereste?

Lanti hangja elhalkult.

— A férfi mindig keresi azt az egyet, aki mellett egyszer elhaladt... bejártam a világot, pedig itt volt a szomszédban.

Trude hallgatott, sokáig. Most már egészen otthonosan és a keze is meleg légysággal ernyedett el a Lanti kezében.

— És a könyvek?

— Azokkal az ember mindig találkozik... ahogy az idő futott. Most tizenöt éves lenne, mint maga, Trude. De most már haza megy, ugye?

Trude riadtan állt fel.

— Óh...

Könyveket vett ki a szekrényből Lanti és a kezébe tette. Azután pénzt tett egy borítékba, bankjegyet, a borítékot leragasztotta, úgy adta a lánynak.

— Ezt a néninek adja oda és ha kérdezi majd, hogy mivel töltöttük el az időt, ne feleljen semmit... érti? ne feleljen semmit. Mikor jön megint?

Trude már indult és ahogy visszanézett Lantira, két roppant szemében édes vígság ragyogott.

— Amikor a bácsi akarja.

— Akkor holnap, jó?

— Jó...

Másnap újra ott volt, harmadnap megint, és azontúl szinte minden délután. Jó és mindig friss egyformasággal teltek az órák és Lanti sokszor gondolt arra, hogy a könyvek megtalálták a gazdájukat. Az énekesnővel is találkozott az uccán, forgalmas délelőtt. Eláradt hállalodással rázta a kezét.

— Köszönöm... de ugye nem vész meg ezért?... de te tudod, hogy ez a nő sorsa, ugye?

Lanti bólintott a beszédre. Igen, ő tudja, hogy mi a nő sorsa.

Délután, sok-sok délután megszokott idejében újra

jött Trude. Virág volt a bluzára tűzve és a szemében a szándékolt pajkosság józan villanása volt.

— Nem késtem el?

— Te mindig elkésel, mert nem jöhetsz elég korán.

— Pedig úgy siettem... én mindig úgy sietek ide.

— Miért? Jó itt?

— Nagyon... én nagyon szeretem a bácsit.

— Szeretsz?

Trude arcát a földi felé fordította, oda, ahonnan minden támadt.

— Igen... nagyon... és a bácsi még csak megse csókolt engem.

Lanti keze a leányarc után nyult, a sima állához és lassan, óvatosan, mint lett virágot, úgy emelte a szemét a szeme magasságába. Bíbor volt a lány arca és ragyogott.

— Megcsókoljálak?

— Igen.

— Te akarod?

— Igen... én akarom.

Emlékszik Lanti, most, hogy itt áll a szobája bátorító fényében, ahová az ucca megéledő külső dolgai elől menekült, emlékszik, hogy az elvilharzott fiatalság pillanatra éledt tébolya volt az a csók. Egy pillanatig tartott csak, addig csak, amíg egy élet minden csodája semmivé válik.

— Jó volt?

Alázat volt és megsemmisülés.

— Jó... nagyon.

— Eljössz, holnap, ugye?

Keserű könny lett a Trude szeme.

— Miért holnap? már mennem kell?

Gyöngéden és jósággal tuszkolta ki az ajtón. És másnap az énekesnő jött. Nem volt hangos és illetlen se.

— Trude nagyon beteg... megfázott... köhög, hiszen olyan gyöngé.

Hónapok multak nehéz kórházzzagú látogatásokkal. Délutánonként ment be hozzá, narancsot vitt neki és virágot, néha jól volt, ilyenkor mosolygott is, apró fogai átvilágítottak a szája piros szeletén. A kezét az ágy szélére tette és megfogta a kezét.

— Ugye nem haragszik a bácsi, hogy nem mehettem akkor el?

Lanti a kórházkert salakos útjait nézte, a nyitott ablakon behullott a salak halk ropogása.

— Majd egyszer, Trude,

A temetésen ketten mentek a koporsó után. Az énekesnő kalapján bánatosan imbolygott a tollak tömege és magasszárú fekete cipőjét belepte az út pora, ahogy a fekete kocsit után lépkedett.

Lanti Cézárt ámulva nézte a hegyvidéki város: mi ez? Mit akar itt Lanti? Óh, ez már mégis csak sok, ilyen szemérmetlenül magáénak vallani egy esendő fiatal életet.

Még csak nem is sejtette senki, csak ő, hogy az ő elmulasztott életét kíséri az örökkévaló magányosság felé.

TELEK A. SÁNDOR:

A FÚZFA

Itt állok árván a rengetegben
Büszke tölgyek és cserfák népe közt;
Nem tekintenek nemesi sarjnak,
Pedig számlállok,
Mint akárki más, annyi büszke őst.

S a múltam? Talán nem övez hírnév :
S nem hordom fennen tépett homlokom,
Pedig több vagyok lenézett, üzött,
Szegény fajomnak,
Mint henyén élő száz gögős rokon:

Virágvasárnap én vagyok barka;
Sipot rólam vág a pásztorgyerek.
Bekeríteni muskátlis kertet!
Sövény én vagyok
S velem fűtnek a szegény emberek

Téli estéken fáradt, vén kezek
Gyöngé sarjamból kosarat fűznek;
S ha jön a tavasz, a kosárába
Gyöngyvirág-csokrot
Szednek az érdön ifjú szűzek.

Tikkadt nyár delén enyhet keresni
Árnyékomba dől a fáradt vándor;
S pihenő után élet-útfőhöz
Hű kísézőül
Én nyújtok botot viharvert ágból.

Fészket rak rajtam a dalos madár.
— Nekem egy a sors: tél vagy kikelet.
Amíg kidűlnek százados tölgyek,
Én csonkán, tépve
Ott virrasztok a dűlt határ felett...

S ha vihar, árvíz, felhőszakadás
Nyomán part, hidak, gát ha elszakad,
Gyökeret verek az ősi földbe:
Újra kihajtok
És megkötöm a futó partokat...

ÉLETKERESŐK.

1.

Gondolataiba roskadtan árnyék módjára huzódott a falak mentén.

Hazatartott.

A szűk uccán valami köd kerített udvart a ritka gázlámpák sovány lángja köré. Kétoldalt ódon házak meredeztek kopottan, szürkén, árván. A nagy milliós város magja volt ez. Régi mesterek kezének nyoma látszott az ablakok felett, a kapubejárókon. Régi emberek gyönyörűségére épültek. Régen büszke polgárok jártak ki és be rajtuk. Azóta lángbaborult a világ. A régi emberek megbújtak a régi házakban. Az új emberek körülrakták a romantika kormos fészket a realitások házaival, uccáival, tereivel. Egyenes vonalakat húztak a széles mezőkön és az ég felé. Beton és vas és acélvázak emelkedtek rettentő iramban és nagy üvegablak nyitották meg az emberek intím életét a világnak. Az élet miszticus varázsa meghalt, a szerelem ebben az új földben nem verhetett gyökeret és az ember lélektelenül küzdött, verejtékezett a sovány kenyérért, vagy lihegve vágatott az auton, a repülőgépen az arany halom után és szertelenül kereste a mindenfajta mámort. A pénz mámorát, a vér mámorát és részegre litta magát a lélektelen derűvel.

Ő messze szakadt ettől az új világtól. Benne se volt. Egyedül maradt most is egészen, mert nem tartozott a régi emberekhez sem. Akkor is, régen is a magára maradó ember volt. Olyan uton járt, ahol senkivel nem találkozott. Azért nem is ütközött össze. Ezért sűrítette zavartalanul külön célok felé a szellemét. És szenvedélyes lélekéhséggel vetette magát a maga külön világa, a természet nagy titkainak kutatására.

Senki sem járt a szűk utcán. A hepe-hupás kőkocka másfeleket kopogott a sarka alatt. A bal lába rövidebbet fogott a másiknál, gránátnyomástól. Széles karimás kalap terpeszkedett a fején, viseltes hosszú kabátja gombolatlanul vitorlázott utána.

Csak a város zaja mint örök zúgás suhogott a februári ködben. A csend hangja, a csend titokzatos hangja.

2.

Bergen Rudolf dr., a természettudományok tudós professzora nem hallotta a zúgást, nem hallotta a csendet és nem érezte az arcába csapódó ködesőt sem. Ment, töméntelen tudás terhével az agyában.

Befordult a kapun, a gödrösre kopott kölépcsőt vakon gyúrte maga alá a félsötétben. Egy helyen mégis meztelen gázláng fúvódott ki valami csőből és fekete gomolyagra vetődött a halvány fénye. Bergen csaknem belebotlott és ösztönösen, gondolat nélkül kitért az akadálnak, hogy tovább mehessen a harmadik emeletre. Már az ajtaja előtt tartott, míg kinevelte magában a tennivalót és onnan fordult vissza.

Szokatlan érzések rohanták meg, mikor fölötte állott az összeszakadt embernek. — Mi az, mi történt? — mondta. A leány felemelte a szemét, nagy kerek fényesség tükrözte a gázlángot belőle. Hallgatott.

— Maga az? ügye, Igen... Igen, emlékszem... Itt lakik a házban... persze.

— Igen.

— Mi baja van?

— Meg akarok halni.

— Miért?

— Meg akarok halni.

— Meg akar halni... különös dolog, én még sohasem gondoltam erre — mondta Bergen inkább magának — meghalni, mikor a gránát megnyomott, akkor sem akartam, a tíz körmömmel kapartam magam vissza az életbe.

A leány melléből sóhaj szakadt s lehajtotta a fejét. Bergent szíven ütötte és csendesen mellé ereszkedett.

— Mondja meg nekem, miért ily szörnyőséget? Maga ember, fiatal, az élet most jön, élni oly borzasztó nagy dolog, nagy dolog, csak úgy eldobni.

— Mit tudja maga — mondta Mária.

— Én tudom, én mindent tudok, én az élet születését tanulmányozom — hirtelen magára talált és sebesen gördült belőle a szó — és örök titkok, évezredek csodák között kutatom a természet roppant arányait és az utolsó szögig kész szerkezetét. Az élet titok, nagy titok, én kinyitom csak úgy, mint a bezárt könyvet.

Mária felemelte a fejét s a hangjában sápadt érdeklődés volt:

— Titok —

— Titok. És tudja nyomában lenni a titoknak, üldözni az élet titkát, gyönyörű — a tudós lelkének legmélyebb forrása buggyant meg, folyóvá dagadt és háttára vette a lány életének meglékelte hajóját — élni kell, élni nagy dolog. Annyi élet van a földön, kicsiny, gyenge, gyámoltalan életek és vad harcot vívnak érte és szaporodnak sietve, türelmetlenül szaporodnak, hogy haláluk útján tovább terjedjen az éltük, láz gyötéri a testüket, vergődnek, szenvednek az életért, a mindenek felett való életért.

A szélesre bomló hang a hideg kőfalakra vert visszhangos döngő ütésekkel.

Mária belenézett a semmibe.

— Én segíteni fogok magának a kutatásban.

— Segíteni... beszélni akarok magának, hallgatni fogja, olyan jó, én még nem beszéltem senkinek, engem nem ért senki, én csak gondolkoztam. Maga velem fog gondolkozni.

— Meg fogom tanulni.

A harmadik emeleten Bergen odujának az ajtaját becsapta a szél a két ember mögött.

Ügyet sem vetettek rá.

— Ha most egy éve arra gondoltam volna, hogy a te lakásodban lakom, hogy egy kenyéren élek veled, hogy a szeretőd leszek... — nevetett Mária a szívéből.

Bergen nem figyelt oda; valami asztal állott a szoba közepén. Furcsa asztal, kecskeláb tartott félarasz vastag ócska tölgydeszkát, lehetett két méter is, nagy nyitott könyv állott rajta, Bergen arra dőlt egész testével és írt. Számokat, betűket, sok sűrű apró írást.

Mária is az asztal sarkáról lógatta a lábát és a de-reka az egyetlen villanylámpa alá hajlott, hogy a kezében tartott hímzésre több világosság kerüljön. Onnan beszélt a tudós szegény szobája rozoga ágyának, a falbavert szögekre aggatott ócska ruhának, a törött cserepekben és hevenyészett ládákból tenyésző férgeknek, a mennyezetig érő könyvespolcoknak.

— Mennyi reménységgel indultam a színi iskolába, hogy bíztam magamban, a hangomban, a szépségemben, a fiatalságomban, még azt sem értettem meg, mikor anyám itt hagyott. Látom a betegágyán és hallom a hangját: „Mi lesz veled, kislányom, ha én meghalok?” Értelmetlenül bámultam a halálra. Nem is tudom, hogy múlt el felettem az a félesztendő magamban. A zsüri, igen a zsüri, azt mondta; keressék más pályát, tehetségtelen vagyok, egészen utolsó. Borzasztó kegyetlenül mondták, még sok mást is mondtak és senki, de senki sem volt, aki mellém állott volna. Elrohantam, azt se tudom, hogy jutottam idáig, a kölépcsőig. Ott elhagyott az erőm és végignyúltam a hideg kővön. Mikor kinyílt a szemem, eszembe jutott anyám és akkor mindent megéreztem, amit nekem mondott és akkor ott a lépcsőn összekuporodva határoztam el, hogy levetem magam a harmadik emeletről. — Kis szünetet tartott. — Milyen messze van ez innen és olyan kicsinek látszik.

— Nagyon érdekes dolgot találtam, — szólt bele

Bergen a hangos gondolatokba a mikroszkop mellől, — egészen különös elváltozást. Csodálatos dolog: Persze, téged ez nem érdekelt.

— Nagyon, nagyon érdekelt, de nincs egy vasunk sem és holnapra ígértem ezt a takarót, nagyon drága munka, harminc márkát kapunk érte. Ennyi rengeteg pénzt egyszerre talán nem is láttam.

— Minek a pénz?

— Nekem sem kell, nekem semmi sem kell, ha te vagy, ha melletted élhetek, te kedves jó ember, csak mégis enni kell, úgy-e jó, hogy bevezettük a villanyt, mennyit vakoskodtál addig a gázzal, jó egy kis pénz. Nem is tudom, mit ettél, míg én nem jöttem.

— Jók az emberek, nem hagytak elveszni és én soha meghalni nem akartam. Azért te mégis nagyon jó vagy, a legjobb vagy és nagyon szeretsz engem és velem nyomorogsz és dolgozol és én nem tudok semmit adni érte.

— Nekem semmi nem kell, csak te, a kutatás, a lelkesedés, a tudományod, de leginkább a szíved. Te fölszedtél engem mint a téltre ittrekedt vándormadarat, a kezébe vettél. Én idemelegedtem és itt szép, itt gyönyörű, te mondtad, milyen nagy dolog élni, — így rakta eléje a lelke minden darabját meztelenül.

Aztán még soká beszéltek egymással. Semmiségeket, egyszerű mindennapi szókat. Azzal nyitogatták az élet mélységeire zárt kaput. Máriában bizó és kemény életakarás kelt, a szellem emberéhez való csodálatos nagy szerelme nyomán.

És elszakadt a régi élettől.

A büszke lányág, az izgató vágy a lámpák, a sötét nézőtérben felvilharzó taps után és minden eltávolodott tőle annyira, hogy szinte utána sem nyúlhatott. De nem is akart. Nem hajtotta feléje semmi.

Mikor bezárult mögötte először a Bergen lakásának ajtaja, ahogy számba vette a lakás minden poros zugát, ahogy odaadta magát a férfinak, mint olyan egy-

szerű, természetes és takaró nélküli volt. Valóság. Igaz.

Hónapok múltak el a nagy forduló óta és ma beszélt először arról, ami előtte volt. Tudott beszélni róla, könnyen, szaladó szóval.

Nem szakadt meg a szíve.

*

És múlt felettük az idő szakadatlan.

4.

Megint este lett egyszer. Bergen a könyvére hajlott, dolgozott. A munka mélyen belenyúlt az éjszakába és a pontos számok mereven sorakoztak fel mind több és többben. Csak úgy, mint máskor. Ma este már harmadszor támadt benne valami köd és a lázas üdözése a tudásnak elakadt tőle. A köd a szíve tájáról szállott, megtelepedett a homlokán; valami nyugtalanságtól párázott és feszítette a mellét. Sűrűn szedte a szoba savanyúszagú levegőjét, megvetett rozoga ágyára ült, a tenyerébe hajlott a feje és szőke nagy haja a homlokára hullott. Szemében láng világított és belső harc tükrözött.

A munka átván hallgatott.

Hirtelen szakadt ki belőle a kiáltás: — Mária, Mária, — rekedten bomlott ki a szó belőle, — gyere ide, ide hozzám!

Valami mozgás hallatszott és a keskeny mellékajtón belépett a lány. Kisimította az álmot és melegen tekintett a két szemre.

— Még mindig nem alszol?

— Gyere ide, Mária, ide, ide mellém, ülj mellém, szorosan, mondani akarok valamit. Így, a kezedet add ide, az én kezembe, én mondani akarok valamit... én nem bírom tovább, muszáj megmondani.

Mária engedelmeskedett. Szorosan melléje ült. Vékony hálóingén átsütött ágymeleg teste.

— Igen! Mária azt akarom mondani neked, én meg foglak ölni.

Mária rég várta ezt a hangot. Csöndesen és észrevétlenül sodródott feléje. És ragadta magával a férfit, aki most egész eddigi világával harcol, akiben förtelmes erők szabadulnak fel és kemény ököllel verik széjjel a száraz és csálthatatlan tudásba való bizakodást.

Egyetlen hang nélkül húzódott közelebb hozzá.

A férfi ajkán szinte dübörgött a szó: — Ez borzasztó, úgy feszít a mellem. Mária, én félelmetesen szeretlek. Én csak éheztem, fáztam és tanultam. Szenvedélyesen vetettem magam utána a tudásnak. Habzsolva fogadtam magamba a tudományt. Az életek küzdelmét, harcát görcsövön keresztül, könyvtárak világosságán, az anyag alakulásán, a szövet képződésén át láttam. Sokszor megakadtam. Sokszor, nem értettem. Sokat nem tudtam megfejtetni. És kísérleteztem, izgattottan és türelmetlenül kerestem híres nagy tudósok műveiben a megfejtést és nem találtam, mert elszaladt mellettem az élet, nem láttam meg a lányt, a nevetést, a sírást. Most, ma gyult ki valami nagy világosság bennem, most tudom, most értem az érthetetlen, a megmagyarázhatatlan, a láthatatlan hatalmak rettentő erőit. Szent erőket... szent hatalmak szent erőit. Te adod őket nekem... Mária, megtaláltam az élet nagy titkát — összefonódott a karjuk. Időbe telt, míg elengedték egymást.

Mária nem tudta megelemezni a lelkét. Asszony volt. Csak érezett. Érezte, hogy hatalmasodik el rajta a férfi szerelme és szinte felolvadt benne.

Kár, hogy az időgép kereke ilyenkor meg nem áll.

GÖMÖRY JÁNOS:

A NEMZETI ELLENTÉTEK LIKVIDÁLÁSA ÉS AZ EGYETEMEK

Egy ország sokféle nyelvű, nemzetiségű és kultúrájú, különböző világszemléletű lakosságának békés, vagy éppen testvéries együttélését megteremteni az államhatalom legégetőbb problémája és a mindenkorl kormányok legmagasztosabb feladata. Ma, a nemzeti-eszme fénykorában különösen nehéz közmegnyugvást keltően a nemzeti ellentéteket az állam életéből kiküszöbölni. Az állam érdeke tehát, hogy a kisebbségi nemzetek kulturális és gazdasági igényei kielégülést nyerjenek. Aki ezek ellen tör, az az igazi ellensége az államnak.

Véleményem szerint azonban az egy államban élő népek testvéri együttélését nemcsak a békeszerződésekben biztosított jogoknak pontos betartása, az állam érdekét figyelembe vevő józan politika teremti meg, de az állampolgárok szívében élő ama kiirthatatlan meggyőződés, hogy az államnak mindannyian egyformán kedves polgárai ők. Kivétel nincsen közöttük. Lehetnek tehát állami magyar kultúrintézmények, betölthetik az egyetemi magyar tanszéket; mindezeket csak akkor tekintheti a magyar társadalom igazán a magáénak, ha ez intézmények alkalmazottai csakugyan a magyar kultúra munkásai. Különböznél igen könnyen bizonyos idegenkedés, bizalmatlanság támad, erősödik, izmosodik meg ezek ellen; különösképen akkor, ha ez állami közegek tözszyökeres magyarok. És ezt az ellenérzést senki sem veheti rossz néven. Hiszen nincsen annál groteszkabb helyzet, mint mikor a magyar kultúra állami közegei távoltartják magukat a magyar kultúr- és társadalmi élettől, abban részt nem vesznek, sőt gyermekeiket — magyar ember létükre

— már nem járatják magyar iskolába sem. Holott ezt nem kívánja tőlük senkisé. Egyáltalán elharapódzott az a téves nézet, hogy aki állami szolgálatban van és ha magyar származású is, szakítania kell régi körével és gyermekeit már csehszlovákoknak kell nevelnie. Nem hiszem azonban — mellesleg megjegyezve, — hogy ezzel az eljárással rokonszenvét váltanának ki ezek a magyarok például a csehekből. Épp azért nem, mert ők kisebbségi sorsuk idején is hiven ragaszkodtak nyelvükhöz, kultúrájukhoz és így természetesnek találják most, ha ugyanezt tapasztalják a csehszlovák állam magyar alattvalóinál.

Állami érdek — véleményem szerint — kártani e téves nézetet. A magyar kultúra állami közegeit az államhatalomnak egyenesen utasítani kellene arra, hogy legyenek a magyar kultúra aktív munkásai és minőségükben jelezni is kellene, mennyiben vettek részt a magyar társadalmi és kulturális életben. Hiszen ez egyébként is hivatásukkal együttjár.

*

Kultúrállamban élünk és a kultúrélet legmagasabb szerveitől, az egyetemektől várjuk és reméljük, hogy a társadalmat és annak vezetőit reánevelik az itt élő kisebbségek nemzeti érzésének és kultúrájának megbecsülésére.

Az egyetemek mindenkor kiváló szerepet töltek be a kultúremberiség és a nemzetek életében. Az itt lévő egyetemek tehát nem lehetnek közönyösek reánk nézve. Ezeknek szellemét ismernünk kell. S ezek közül elsősorban — már csak múltjánál fogva is — a prágai egyetemet.

A prágai egyetem, amely Középeurópa legrégebbi egyeteme (1348), előbb keletkezett a németországi egyetemeknél is, először vetette fel a nemzetiségi kérdést. Hallgatósága a középkorban nemzetiségek szerint tagolódott. A cseh, bajor, szász és lengyel nem-

zet szerint négy csoportot alkottak a diákok. A németek többségbe jutottak akkor, amidőn a lengyel diákok kiváltak (1364), mert létrejött a krakói egyetem és a lengyel csoportban csak elnémetesedett sziléziaiak maradtak. Minden nemzetnek az egyetemi ügyekben külön szavazata volt; tehát a németeknek három, a cseheknek egy. Ebbe a csehek megnyugodni nem tudtak és 1409-ben Husz Jánosnak és társainak kivánságára Vencel cseh király elrendelte, hogy a jövőben a cseheknek legyen három szavazatuk és egy a németeknek. Ebbe viszont a németek nem tudtak megnyugodni, már csak azért sem, mert ötször annyian voltak, mint a csehek (5000-en) és ezért aztán professzoraik vezetése alatt még ebben az évben otthagyták Prágát és Lipcsébe mentek át s ott megalapították a máig is virágzó egyetemet. A csehek nemzeti érzésének ez a fellángolása épp az egyetem belső életében először tette nyilvánvalóvá ország és világ előtt, hogy minden nemzet csak mint — egy sajátos kultúrának képviselője és fejlesztője állhat fenn. A nyelv kérdése tehát a nemzeti kultúrának és ezzel a tudománynak is kérdése.

A prágai egyetem ezóta a válságok egész sorát élte át, amelyekben a vallási kérdések mellett a nemzeti probléma játszotta a főszerepet. A fehérhegyi csata után (1620) a csehek nemzeti érzését lábbal tiporták és a német az osztrák állameszmény köntösében — hova-tovább urrá lett a prágai egyetemen. Az 1848-iki események hatása alatt, a cseh diákok kérésére — a kormány végre megengedi, hogy a prágai egyetemen cseh nyelven is tarthatók előadások. A XIX. század nemzeti eszméjének hatása alatt azonban az ellentét ezzel a kedvezményrel még inkább kiélesedett. Ezeknek az ellentéteknek kiküszöbölése az osztrák államférfiaknak nem sikerül. Végre is a megoldás egyszerűen az, hogy 1882-ben a prágai német egyetem mellett felállítják a cseh egyetemet. Az áldatlan nemzeti-

ségi harc azonban tovább tart, úgy hogy 1898-ban, tehát az egyetem felállításának 550-ik évfordulóján a németek ismét ki akarnak vonulni az ősi egyetemi városból.

Valóban kétségbeejtő volt a helyzet Csehországban. Csehek és németek engesztelhetetlenül állnak egymással szemben. A monarchia felbomlásának gondolata már ekkor foglalkoztatja a lelkeket. A cseh egyetemen feltűnik Masaryk alakja. A tanári katedrán és az életben hirdeti, hogy a cseh probléma történeti alapon: Husz és Komenszky szellemében oldható meg. Ez a szellem nincs ellentétben az egyetemes emberivel. Ebben a szellemben minden nemzeti ellentét megoldható. Ez a szellem a XIX. században egybeolvadt a modern értelemben vett demokratikus eszméssel.

Masaryknál valamivel előbb a prágai német egyetemnek európai hírű tanára, Willmann szintén keresi a nemzeti ellentétek megoldásának útját. Ma már e nagy pedagógust csak a szakember ismeri. Nem volt politikus, a közélet terén nem fordult meg. Nem volt más, mint professzor. Nem írt tanulmányokat a nemzetiségi kérdésről, erre vonatkozó felfogását csak pedagógiai műveiből hámozzuk ki.

Willmann, akárcsak Masarykot, ennek az egykor huszita, ma katolikus városnak és a középkor misztikumába visszanyúló egyetemnek történeti távlatából tudjuk megérteni. A prágai városi tanács Willmann idejében állítja fel a főtéri Mária Victrix helyébe Husz szobrát. A cseh nacionalisták ekkor zúzzák be a Národní Listy szerkesztőségének ablakait, törik össze belső berendezését; csak azért, mert Mária Victrix mellett szót emelt; viszont az ájtatos nép papjainak vezetése alatt az összes templomokból búcsut jár Mária Victrixhez. Willmann az osztrák németek Los von Rom-mozgalma a protestáns Németországtól, a csehek huszítizmusa, az osztrák népek széthúzása Ausztriától riasztja vissza. Willmann nem az államban, de a római katoli-

kus egyházban, helyesebben az anyagi doktornak, Aquinói Szent Tamásnak bölcséletében látja azt a csodaerőt, amely képes az együttélő különböző fajú népeknek meghasonlását, civódását megszüntetni és egyáltalán a nemzetiségi kérdésben harmóniát teremteni.

*

És a helyzet ma is az, mint azelőtt harminc-negyven esztendővel.

A nemzeti ellentétek ma is megvannak, sőt Közép-európának ez a meghasonlás az Achilles-sarka. Közben megszületett a bolsevizmus, a hitlerizmus és a fasizmus. Segítettek-e ezek az irányzatok ezen a bajon? Bizony nem!

Szükség van tehát a tudományegyetemekre. A kor beteg szelleme igyekszik minden intézményt, világnézetet lejáratni. Egyet azonban nem kezdett ki vagy nem tud kikezdeni: A tudományegyetemet. A tudományegyetem lényegétől elválaszthatatlan a tanítás és tanulás teljes szabadsága. Az önálló szabad tanulmányozás semmiféle külső hatalom befolyását és irányítását nem tűri meg. Nincs itt más cél, mint az igazság kutatása. A tudós tanárt kell, hogy az igazság végtelen szeretete hassa át.

Nem érdektelen tehát reánk, magyarokra nézve sem, hogy Csehszlovákiában az egyetemek valóban tudományegyetemek legyenek. És hogyha ezeken belül magyar tanszékek létesülnek, azok is élvezzék a tanítás szabadságát. Nem lényegtelen továbbá reánk nézve az sem, hogy vajjon kívül töltik be a magyar irodalmi tanszéket a prágai egyetemen. Legyen az igazán tudós, aki a maga önálló egyéniségével megtermékenyítő hatással lesz népünk lelkivilágára, hozzájárul az itt élő magyarság kulturális színvonalának megteremtéséhez és az egyetemes emberi kultúrának szerves egészén belül megbecsülést szerez az önálló magyar szellem irodalmi alkotásainak.

VALLÁS ÉS NEMZET

A nemzet is, a vallás is közösség, olyan embereknek a csoportosulása, egyesülése, akiket közös meggyőződés, közös elv és közös gyakorlati cél kapcsol egybe. Ilyen közösség az emberek közötti bármely egyesülés is, mint pld. társadalmi és kulturális egyletek, gazdasági szövetkezetek, politikai pártok. Az ilyen közösségekbe való bekapcsolódás teljesen egyéni elhatározásomtól függ. Nemzeti és vallási hovatartozásomat ellenben nem választhatom kényem-kedvem szerint. A nemzet és a vallás tehát nem tetszés szerint választott, hanem adott közösségek. A nemzet a legerősebb földi, világi adottsága, a vallás az Istennel való közösség, tehát a tapasztalati, érzékelhető világon felüli adottság.

A nemzeti közösségnek sokfajta ismertetőjegye van. Ezek közül a legfontosabbak: a közös nyelv, közös kultúra, közös mult, egyazon vér, egyazon haza és f. t. De ezek az ismertetőjegyek többé-kevésbé csak jelzik, jellemzik, de nem határozzák meg okvetlenül nemzeti hovatartozásunkat. Annak a megítélésénél, vajjon melyik nemzethez tartozunk-e, egyesegyedül saját legbensőbb énünk szava és meggyőződése a mérvadó. Azonban közös nyelv, közös kultúra és a nép sorsa iránt tettekben mutatkozó felelősségérzet nélkül nemzeti közösséget nem tudunk elképzelni. Tehát nemzetünk az a n e m z e t, melyhez belsőleg vonzódunk, és melynek kebelében tehetségeink, képességeink, sőt egész életünk a legelőnyösebben fejlődhetnek. Széchenyi, a legnagyobb magyar, népének prófétája, kinék nagyságát most, száz év múlva, újra érezzük, mondja: „Ha nemzeteket egyes személyekkel hasonlítunk össze, akkor a nemzetiség nem egyéb, mint rokonok közti szeretet, barátság, s a familiabeli becsület fenntartását eszközlő ébredés; ha pedig mélyebben tekintjük . . . akkor az emberi lény minden ereibe s lelke legbensőbb rejtekeibe szőtt ter-

mészti tulajdon, melyet az önbecs megsemmisítése nélkül szinte oly lehetetlen kiirtani, mint bizonyos, hogy a szív kiszakíttatása után világunkon többé élni nem lehet.”

Amint nemzeti hovátartozandóságunkat visszavonhatatlanul és kötelező erővel mindenekfelett énünk legbensőbb meggyőződése határozza meg, úgy a vallás is adott közösség, melybe nem tetszés szerint, önmagunktól indítva kapcsolódunk bele, hanem Isten szava hív. Módukban van ugyan nemzetiségünk meghatározásánál énünk benső szavát, vallási közösségünk kiválasztásánál Isten hívó szavát figyelmen kívül hagyni, de az ilyen engedetlenség Istennel, ill. énünk belső törvényével szemben szomorú következményekkel jár. Ugyanis a nemzet és a vallás az a két közösség, mely oly szorosan kapcsolja magához az egyént, hogy e közösségből való kiszakadás az egyén legbelsőbb harmóniájának megbontását vonja maga után.

Ha a nemzeti és vallási közösséget egybevetjük és azt kérdezzük, melyik fontosabb életünk kiteljesülése szempontjából, talán egy hasonlattal felelhetek a leghelyesebben. A nemzet az a talaj, az a föld, melyben az egyén gyökeredzik, fejlődik, és melyből egyszersmind táplálkozik is. A vallást, a hitet pedig maga Jézus nevezi a „föld savá”-nak. Vegyük ki a növényt a számára alkalmas talajból, kiszárad. Vonjuk el a földből a szükséges sókat, a növény úgyszintén elfonnyad. Ebből a hasonlatból kiviláglik, hogy a nemzet és a vallás egymás kiegészítő részei, mind a kettő szükséges az ember teljes harmóniájához. Azonban éppen Istenhez való viszonyunk által tudjuk, hogy míg a nemzet az idő hatalma alá van vetve, addig a hit örökkévaló. Éppen azért miként magasabb a menny a földnél, úgy hatalmasabb a vallási közösség a nemzeti közösségnél. Ez a tény természetesen a nemzet praktikus jelentőségét semmivel sem csökkentí, hanem ellenkezőleg, csak emeli.

Ezt azonban nem mindenki látja be. Sőt ma, mikor a nemzeti szellem újraéledésének a korszakát éljük, nagyon erős vallás- és különösen keresztyén-ellenes áramlatot érzünk végigvonulni a fejünk felett. Németországban például ép-

pen a nemzeti újjáébredés idején tört fel az istentelenség látatúze új erővel. Történeti tévedésnek esnénk azonban áldozatul, ha azt állítanók, hogy a nemzeti újjáébredés hozta felszínre a vallás-ellenes mozgalmat, hogy t. i. e két mozgalom egymással párhuzamosan halad és fejlődik. Éppen ellenkezőleg, az igazság az, hogy a vallásellenes akció már régóta megvolt, és csak a sátán hatalmának nagyságát mutatja az a tény, hogy még a nemzeti újjáébredés sem tudott gátat vetni a vallásellenes mozgalom terjedésének. A sátán minden lehetőséget és alkalmat kihasznál, hogy minket Isten országától elcsábítson, azért még a nemzeti újjáébredés tényét is felhasználja céljának elérésére. Ennek a vallásellenes mozgalomnak a hívei a germán faj kiválóságaira hivatkozva, most az ősi pogány vallást hirdetik és propagálják. Hogy azonban ezt a pogány vallást is csak átmenetnek tartják, és a keresztyénség elleni harc náluk valóban általános vallás- és Isten elleni harc is, világosan felismerhetjük Bergmann Ernő lipcsei egyetemi tanár következő kijelentéséből: „Ha Isten fogalmához és nevéhez egyenlőre még ragaszkodunk, csak azért tesszük, hogy olyan nyelven beszéljünk, melyet a mi korunk megért, és hogy ne haladjuk a mi századunkat oly messzire túl.” Ez nyilvánvaló istentagadás és rosszabb a pogányságnál, mert még a pogányság sem tagadja az ember fölött álló isteni irányító-lény létezését. Ők a fajt, a nemzetet akarják uralkodóvá tenni Isten felett is.

Hogyan keletkezhetett egyáltalában ez a felfogás? Eredete olyan régi, mint az ember léte maga. Már a bűnbeesés bibliai szimbolikus története bizonyítja, hogy a bűn végsőképen nem más, mint a teremtett lény fellázadása és engedetlensége Teremtőjével, Istenével és annak törvényeivel szemben. A sátán azt mondta az első emberpárnak: olyanok lesztek, mint Isten. Ennek a hiedelemnek esik áldozatul Ádám és Éva. Bűnbe esnek, mert azt hiszik, hogy Istenné lehetnek. A bűn azóta is az emberiség örök problémája. Konfucius, Szokrátesz, Pelagius és Rousseau, a konzekvens misztika és az etikai idealizmus az em-

bert jónak tartja. Eckehart, Rotterdami Érasmus, Kant, Schleiermacher beszélnek már akadályokról és gyöngülésekről az emberben. De a lelkek sóvárgása, elégedetlensége sejteti, a keresztyén hit pedig biztosan tudja, hogy az emberi nem bűnös, megromlott, Istentől elpártolt. Az ember számára ebből a zsákutcából, ebből a pusztító veremből, a sátán hatalmából egyedüli kiút: a hit a megbocsátásban, Krisztus váltságában. Ez a sapienta crucis, a kereszt bölcsessége. Az igaz keresztyén hit az embert átalakítja, feloldja, megszabadítja lelki béklyóiból, új emberré teszi, aki erkölcsi erejével fenntartja nemcsak magát, de nemzetét is az örök életre. Az örök élet, az Isten országa nem kizárólagosan a túlvilágra vonatkozó fogalom, hanem az átalakulás már most történik, tehát az örök élet ismeretű jegyeinek már e világi életünkben is láthatóknak kell lenniök. Ahol az Isten törvénye szerinti erkölcsi világrend fennáll, ott van Isten országá. Hogy természetesen ez az erkölcsi rend a világban érvényesítve nincsen, nem érv a vallás és a keresztyénség megváltó valósága ellen, hanem legfőjebb a keresztyén egyházak tagjai és irányítói ellen, ami viszont újra csak a sátán romboló hatalmának nagyságáról tesz bizonyosságot. Tehát nincs igaza Bergmannak és társainak, ha minden rosszért ezen a világon a keresztyénséget magát okolják.

A nemzeti gondolat és eszme nem válthat meg, nem szabadít meg a bűntől, nem nevel magában véve erkölcsöket. Nietzsche, a keresztyénség háború előtti egyik legnagyobb ellensége írja: „Naivitás azt hinni, hogy az erkölcs fennmarad, ha a szentesítője, Isten, nem létezik.”

Vallás, erkölcs és nemzet egymástól el nem választhatók. Amint az egyéni életben a vallás és az erkölcs adja meg életünk értelmét és kiegyensúlyozottságát, úgy a nemzetéknél is. Már az ótestamentomi Példabeszédek könyvében olvassuk: „Az igazság felmagasztalja a nemzetet, a bűn pedig gyalázatára van a népeknek.” (14:34) Ugyanezt mondja a nagy magyar próféta, Berzsenyi Dániel, kit e napokban ünnepelt újra az egyetemes magyarság: „Minden ország

támasza, talpköve a tiszta erkölcs, mely ha megvész, Róma ledül és rabigába görnyed." Ezt nekünk is meg kell szívlelnünk, hiszen nap-nap mellett érezzük nemcsak népünk nagymértékű közömbösséget, hanem értelmiségünket is sokszor, nagyon sokszor jobban érdekli a párisi divat, mint nemzetének nagy problémái, a bor és a nő, mint a munkanélküliség leküzdése, a farsangi karnevál, mint az iskolának, egyháznak, kultúrának égető kérdései. Hiába appellálunk népünk felelősségérzetére, belátására és i. t. Ha nincs meg az isteni köztöttség, könnyen lesz a világmegjavító és az ég kapuit megdöngető újítóból a bűnnek szegény, sajnálatraméltó rabszolgája. Stroh Ottó tanár írja „Keresztyén vagy németvallási istenhit” c. művében: „Egyetlen út áll rendelkezésünkre, melyen járva belsőleg szabadokká leszünk és a világban szilárdan állunk. Ez az Isten szívéhez vezető út.” Ezért mondja Paul Claudel, a neves francia vallásos író: „Mint a barbárság legsötétebb napjaiban, ma is a vallás az egyetlen menedék azok számára, akik nemcsak gyomruknak élnek.”

Isten teremtő rendjébe kell beleilleszkedniök nemcsak az egyéneknek, hanem a nemzeteknek, mint a legmélyebb gyökerű és jelentőségű emberi közösségeknek is. Dr. Wendland Heinz Dietrich hirdeti „Nép és Isten” c. munkájában: „A nemzet Isten teremtésének egy része és adománya... egyike a mi életünk őszalóságainak.” Másik helyen pedig ezt mondja: „Minden népben a világ- és a történelem tervének titka jut kifejezésre.” Éppen azért nemzet és vallás, erkölcsi erő és Isten szorosan egybetartoznak. Gyönyörűen fejezi ezt ki a jelenkor egyik híres evangélikus teológusa. Köberle Adolf „Evangélium és korszellem” c. művében, ahol e kérdéssel is foglalkozik. Őszintén vallja: „Mint népközösség felismertük a mi ezer bajunkat, és megtanultuk: mindinkább felbomlunk a káoszba, ha Isten nem lesz többé velünk, és mi nem leszünk többé Isten uralma alatt.” Ezt persze nem mindenki látja be. Sokan nem a vallási megújulástól várják a nemzeti megújulást. Természetesen mi sem mondjuk, hogy a vallási megújulás egyszerűen ma-

gától megoldja a nemzeti kérdést, hanem egyedül az Istenben hívő erkölcsös emberek a biztosítékai a nemzet jobb jövőjének. Ez megfordítva is áll t. i. a vallás se lehet igaz tulajdonunk, ha kihal bennünk a nemzeti érzés. Nemzet és vallás teljesen más vágányokon mozognak ugyan, de mégis sokszor keresztezik egymást. A helyesen értelmezett nemzeti adottság és vallási adottság egymás kiegészítő részei. A nemzet talaja értéktelen a vallás sója nélkül, a vallás sója pedig terméketlen, ha a jó föld helyett sziklára szóródik. A nemzet és a vallás ápolása mindkettőnek közös létérdeke.

Azoknak pedig, akik az Istenbe vetett hithez elméjük munkája által nem jutottak el, és állításainkban kételkednek, csak Bohlin Torsten svéd püspök gyönyörű szavait idézhetem: „Semmiképen sem megfelelő eljárás, ha csupán észszerű okoskodás útján foglalkozunk az Istenben való hit problémájával. Csak azok, akik dacolnak a tenger veszedelmeivel, ismerik meg a tenger titokzatos mélységét. Bizonyos nyal igaz, hogy a létezés titkához nem tudunk eljutni az akaratnak valamilyen megfeszítésével, de kétségtelenül a hatalmunkban van az Istenben való hit létrejöttéhez szükséges lelki feltételeket a mi belső világunkban legyengítenünk. Nem várhatjuk el, hogy bizonyosságot nyerjünk Isten felől abban az esetben, ha felületes, szétszóródó életet folytatunk, melyből hiányzik a belső őszinteségre, csendre és komolyságra való akarat.” Az eddigiekből is nyilvánvaló, hogy legszilárdabb meggyőződésünk szerint valódi, tartós nemzetépítő munka csak ott lehetséges, ahol a nemzettestet a krisztusi szellem hatja át. Ezzel azonban nem mondtuk azt, hogy a keresztyén hiten kívül állók, tehát a más vallásúak és a vallástalanok a nemzeti munka szempontjából teljesen értéktelének volnának, de minden esetre csak a keresztyén hit által áthátott, tettekész embertársaink lesznek a nemzeti újjászülés legtokéletesebb és legtartósabb munkásai. Dr. Witte János, berlini egyetemi tanár írja „A világ Megváltója és a fajszerinti keresztyén-ség” c. könyvében: „Csak mint keresztyének fogjuk a mi

fajiságunkat az Istenakarata szerinti tökélyre emelni, de keresztyénségünket is csak akkor, ha teljesen és igazán nemzeti." Külön kérdést képez a zsidóság nemzeti megítélése. Erre itt ki nem térhetek, csak utalok azokra a nehézségekre, melyek például Ungár Jób dr. kassai előadásának vitája alkalmával felmerültek.

Mi itt speciálisan a keresztyénségnek és a magyar nemzetnek a viszonyával kívánunk foglalkozni és idézzük Széchenyi szavait: „Végre meg leszünk abban győződve, hogy a keresztyén vallás zavartalan forrásán megtisztult erkölcsijó, ma legegészségesebb, mint leghosszabb életidőt ígérő feneke a nemzetiségnek. S hogy hazánk akkor lesz boldog, ha ily felemelkedett nemzeti szellem éleszti földjeinket, melynek felébredésére úgy volna kötelességünk magunkat ösztönzeni, mint Dariusz pohárnoka neki minden nap azt jelenté komoly figyelemmel: Király, emlékezzél a görögökről! — Így mi emlékezzünk nemzetiségünkről." Amint pedig Köberle találóan mondja: „A keresztfán az egész világ fellett kimondott istenítéletnek az elismerése nem: romlása a népnek, hanem megmenekülése.”

A keresztyénség a gyakorlatban csak vallásfelekezetek alakjában jelentkezik. A legfontosabb kérdés most már az: vajjon van-e a keresztyénségnek közös programja, mely a vallásfelekezeteket közös munkára hívja általános keresztyéni és közös nemzeti alapon? A keresztyén felekezetek, az ú. n. katolikus és az ú. n. evangélikus egyházak külön utakon, más, össze nem egyeztethető felfogással lélekkel, módszerekkel harcolnak ugyan, de céljuk egy: a Jézus Krisztussal való közösség. A keresztyénség egyetemességének tudata napjainkban vallásfelekezeteink mindig szélesebb és szélesebb rétegeinél hódít tért. Karner Károly dr. magyar evangélikus teológiai tanár írja: „A felekezetek feladata, hogy építsék Isten egyházának a falait. Egyik egyház szervezete sem azonos Krisztus egyháza isteni rendjével, avval az egyházzal, amelyen a pokol kapui sem vesznek diadalmat." Teljesen igaza van Pfeiffer Miklós dr. kassai kanonoknak, mikor azt mondja, hogy a szellemi harc élvonala nincs a

katolicizmus és a protestantizmus eszme küzdelmei frontján, hanem egy közös fronton, mert egy a célunk és van közös ellenségünk. A felekezeti viszálykodást megbélyegzi a legnagyobb magyar, Széchenyi is, amikor így ír koráról: „Elhagyott bennünk a hitbéli viszálykodás s hasonlós ördöge.” Sőt, mily szépen nyilatkozik a közös frontról a r. k. egyház egyik ma élő magyarországi értéke, Katona Jenő „Az aszfalt apostola” c. könyvében: „A protestantizmus és katolicizmus miért ne közeledhetnének egymáshoz, ha mindegyik a maga lelkiességét becsületesen és komolyan élné.” Ez a közös front természetesen csak akkor teremthető meg, ha egyik vallásfelekezet sem tartja a másikat eretneknek, hanem elismeri testvéregyházáról, hogy ő is a keresztyén anyaszentegyház integráns része, és az igazság lelkiismeretes keresője. És amint Bohlin püspök hirdeti: „Az igazság minden őszinte keresője között van valami titokzatos barátság.” Ezért a keresztyén egyházak közötti bárminemű erőszakoskodás bűn.

Ebből kiviláglik, hogy a katolikus és az evangéliumi alapon álló (tehát az ev. ref. és ág. h. ev.) magyar közötti együttműködésnek nemzeti alapon semmiféle akadályja nincs. Annál kevésbé, mivel tudjuk, hogy a hívők életének egyházakban való kialakításánál a faji különbségeknek nagy szerep jut. „A keresztyénség” — amint Weinel Henrik egyetemi tanár mondja — „nem internacionális, hanem nemzetfölötti és mint ilyen a nemzetet, mint az Isten teremtményét is tiszteli és megszenteli.” Azért szükséges, hogy magyar népünknek olyan vezérei legyenek, akik a legnagyobb komolyaggal és őszinteséggel vallják nemzetük előtt mint egykor Izráel népének vezére, Józsué: „Én és az én házam az Úrnak szolgálunk.” Így tehát vallásfelekezeti hitéletünk ápolása, de egyszersmind nemzeti adottságunk teljes öntudatosítása nem politikum, hanem Isten iránti engedelmesség. A nemzet és a vallás viszonyából folyik, hogy helytelen általánosságban ennek a kérdésnek még a felvetése is: vajjon valaki elsősorban nemzetéhez vagy felekezetéhez tartozik-e? Viszont tudnunk kell, hogy

nemzeti kérdésekben csakis nemzeti szempontok, vallási kérdésekben csakis vallási szempontok lehetnek mértékadók. Ezeknek a választvonalaknak legkisebb mértékben való figyelmen kívül hagyása romboló hatású, és végzetes következményekkel járhat.

Nemzetünk talajában és vallásunk sójában való életerős meggyökeredzés nemcsak egymás javára, hanem végeredményben az egész emberi közösség javára szolgál. Gyökeres nemzeti és gyökeres vallási öntudatra van szükség. Minél inkább és minél igazabban szeretjük saját nemzetünket és saját vallásunkat, annál jobban fogjuk tudni megbecsülni mások nemzetét és mások vallását. Széchényi mondja: „Csak a gyenge szereti önmagát, az erős egész nemzeteket hordoz szívében.” Viszont, amint Ravasz László dr. püspök írja: „A kétlelkű nemzedékeknek egy lelkük sincs.” A vallásokat átfogó közös nemzeti front és a nemzeteket átfogó közös vallási front az elfogultságtól mentes egyéniségek számára nem képez ellentétet.

Félmunkát végeznénk, ha ezen elveket magyar életünkre most már nem alkalmaznók. Ennélfogva a nemzeti és vallásfelekezeti viszony a mi életünkben a következő szabályok szerint volna helyesen megoldható:

1. A közös magyar lelkiség megvalósításának előfeltétele — amint Gömör János tanár a P. M. H. idei újévi számában: „Vallásfelekezeti és világnézeti ellentétek a közös magyar lelkiség problémájában” címen megjelent cikkében említi — az a közös magasztos cél, amely magával ragadná, állandó lelkes feszültségben tartaná a tespedésbe süllyedt magyar közéletet. Ez a közös cél: öntudatos magyar keresztény munka közös nemzeti és külön vallási fronton.

2. Nemzeti küzdelmünkben harcosaink megválogatásánál és vezető szerepbe való helyezésénél a szerényebb jelentőségű munkától kezdve a legfelelősségteljesebbig, csakis az egyén személyi rátermettsége és tetteiben mutatkozó nemzeti öntudata lehet mértékadó. Minden egyéb (társadalmi, anyagi, vallási stb.) szempont figyelembevétele káros, és az egyenetlenség magvát hinti el. Ugyanez vonatkozik tanulmányi segítyek, díjak stb. kiosztására is.

3. Minden vallási munkánál sohasem szabad figyelmen kívül hagyni nemzeti hovatartozandóságunkat. Ez az adottság körvonalazza ugyanis vallási munkánk sikerének határait. Ha ezt elmulasztjuk, nemcsak nemzetünknek ártunk, hanem végső következményképen vallásunknak is.

4. Ebből következik, hogy csehszlovákiai magyar nemzettestünk minden magyar vallásos megmozdulást, szervezkedést teljes erkölcsi súlyával támogasson. Anyagi tekintetben is az igazságosságnak és a méltányosságnak kell uralkodnia magyar életünk egész vonalán: vagy mindegyik magyar közössége részesüljön támogatásban vagy egy sem. Ne a vallási hovatartozandóság vagy a lélekszám aránya legyen mérték az elbírálásánál, hanem a szükség nagysága és a szeretet. Egyházaink közös Ura, Jézus „a megrepesztett nádat nem törí el és a pislogó gyertyabelet nem oltja ki.”

5. Bármennyire dicséretreméltó és reményteljes legyen is, de nem elegendő, hogy mindezt vallásfelekezeteink egyes komoly tényezői belássák, hirdessék, és esetleg a maguk részére meg is tartsák. Szükséges hogy akik előtt e tételek igazsága nyilvánvalóvá lett, teljes erejükkel oda hassanak, hogy életünk minden kis és nagy felelősségű tényezője saját hatáskörében ehhez tartsa magát. Aki ez ellen vét, azt felettes hatósága figyelmeztesse, eredménytelenség esetén pedig kérlelhetetlenül távolítsa el helyéből, még ha hittestvéréről van is szó. Csak ezen elvek szigorú betartása biztosíthatja a magyarság igazi belső egységét és így jövőjét.

6. Amint Gömörly írja: „A közös magyar lelkiség nem fixa idea, de történelmi szükségesség, mert ettől függ a kisebbségi sorsban élő magyarság fennmaradása.” Sőt mi több: nemcsak szükségesség, hanem vallási szemszögből nézve Isten parancsa, nemzeti szempontból pedig nemzet-erkölcsi köteletség, melynek megvalósítása biztosíthatja egyedül az egyetemes magyarság fennmaradását és fejlődését.

7. Természetesen újból igaza van Gömörlynek, mikor azt

írja, hogy a vallási és egyéb ellentétek leküzdése heroikus munkát kíván, mert ha meg is kísérli valaki az alkotó munkát, a gyanúsítások mérgező nyílzáporában bukik el a közélet porondján. Éppen ezért mindkét részről minél több „a modern étellel számolni tudó lánglélkű apostolra” van szükség. És ha ilyen apostolok még most csekély számban lennének is, ne tántorítsa meg őket a sok akadály és nehézség hanem vallják Kazinczyval: „Én láttam, hogy a felköltés, megrázás által kell életre hozni az alvókat s költöttem, ráztam. A vetett mag bizonyosan felelni fog, és akkor nevem áldásban léssen. Uldözzenek, bántsanak, az mind semmi!”

MORVAY GYULA:

MÉLYSÉG ZENÉJE

A szirénák hallgatnak.
Réteken a margaréták elterültek,
Asztalra koppan fejem,
Sors, kenyér és könyv magasulnak fölém.
Fáradt vagyok,
ezek is ilyen zsibbadtak néha,
most van a csend ideje, ez a mélység zenéje
üvöltő vihar előtt.
Egy percnél tovább nem tart fáradtságom.
Szirénák, felvonulók hallgatnak.
Réteken a margaréták lehullottak.

PONGRÁCZ KÁLMÁN:

PÉTERKE.

A keresztépületből kiköltözött a lakó és három szoba üresen maradt. Kőművest kellett hívni, hogy megrenoválja a falakat és mindent előkészítsen a festéshez.

Nincs ilyenkor sok tennivaló, nem érdemes drága mestert hívni, csak olyan „kiskőművest”, akinek van egy szerszámos ferslógja, meg egy koszos kis inasa. Ez is éppen úgy megcsinálja, mint a másik, csak legfeljebb olcsóbban.

A háziúr szolt a vicének, a vice a sógorának. Ez volt a kis-mester. A neve is kőműves volt: Kőműves István.

Valamikor ugyancsak nagy ember hírében állt. Sokat, gyorsan és szépen tudott dolgozni, a Singer építési-vállalatnál tíz évig pallérkodott. De egy nap az ivásnak adta magát. Hiába akarták lebeszélni róla, nem sikerült. Ott kellett hagyni az állást, nem pallérkodhatott többet. Azóta így él az apró munkából. Nem hoz sokat a konyhára, de egy-két decire azért mindennap kitellik...

Másnap hajnalban csakugyan ott állt a kapú előtt. A vállán egy hosszú kétágú létrát vitt, a szájában egy örökösen szörtyögő pipát tartott. Kétkerekű targoncát tólt utána az inasa. Erre volt feltéve a szerszámos ferslóg, meg a malteros láda, amiben majd megkeveri a habarcsot.

Kőműves István becsöngetett a házba, Péterke — az inas — leült a targonca szélére és várta a kapunyitást. Hosszú volt az út és nagyon belefáradt. Nem lehetett több tizenkét-tizenhárom évesnél, sovány láb-szárai kéken reszkettek a hajnali hidegben, ijedt szemével mindig a mesteren függött.

Komisz sorsa volt szegénykének, az bizonyos. Aféle kegyelemírnas volt ő, akivel úgy bánhatott Kőműves

uram, ahogy neki tetszett. „Hiszen lett volna tehetősebb fattyú is, de az anyja annyit ritt, hogy magához vette.” Ismerte az apját, valamikor együtt dolgoztak, de elhullott szegény a háborúban. Négy gyerekkel maradt hátra az asszony és Péterke volt a legidősebb, hát neki már keresni kellett. Így jutott egy nap Kőműves István mellé inasnak.

Együtt baktattak hát kora hajnaltól késő estig. Ma ebben a házban, holnap amabban. Cipelni kellett újra a fersiógos ládát, keverni a habarcsot, futni minden pillanatban sörért vagy borért, amint a mester megparancsolta.

Péterke futott is ész nélkül. Ha nem járt villámgyorsan a lába, Kőműves uramnak hamar eljárt a keze. Sok kékfolt tarkállott Péterke girhes kis hátán. Ha pofont kapott, csak tele lett a két kék szeme könnyel, de nem sírt sohasem. Azért újra kikapna, aztán még talán el is kergetnék. Hol kapna másutt munkát? A pénzre pedig nagy szükség volt otthon, csak épen, hogy éhen nem haltak. Szomorú is a szegény ember sorsa nagyon...

Nehéz lépések hallatszottak a kapú alól. A kulcs csikordult, megjelent a vice borzas és álmos feje.

Péterke felugrott és betöltötte a targoncát. Amíg a mester felhőpínti a reggeli egydecisét, addig neki mindent elő kellett készíteni. Nagy lihegéssel rángatta le a habarcsládát, vízért futott a kútra, elővette a malterlapátot, aztán szótlanul megállt. Azt várta, hogy mit fog mondani a mester. Félve és aggódva várta a parancsot.

Az ég szépen színesedett. Friss, de higgadt levegő-jű hajnal volt, a felkelő nap szép piros színűre festette a kopaszon és ridegen meredő tűzfalak fehérségét.

Kőműves István felnézett az égre. Szép napunk lesz — mondta. Lassan legombolta magáról a kabátot, rá akarta akasztani a targonca vasára, de Péterke útjában állt és csodálkozó szemekkel bámulta a színesedő felhőket.

A mesternek irdatlan rossz kedve volt minden reggel. Korán kelt, mert délután már nem nagyon tudott dolgozni. Addigra meggyültek az egydecisek; nem volt tanácsos a létrán mászkálni. „Nem bírja a bolond a szeszt, még fel talál borulni.”

Fel akarta akasztani a kabátját, de Péterke előtte állt. „Ez a kölyök is mindig ott botlik, ahol nem kéne... Eriggy az Istened! „...Mellen kapta Péterkét, aztán elvágta a kocsiót: Dolgodra pakolj, aztán ne tádd a pofád!”

A kis inas megrezzent. Ma rossz kedve lesz — mondta magában. Istenem, milyen lesz a délután, ha már a reggel is ilyen?

Meghuzódott távol a mestertől és nem mert szólani. Kicsit fázott, hát összehúzta rongyos kis kabátját, a fejébe nyomott huszársipkát meg feltolta magas homlokán. Az apjáié volt valamikor. Ebben hótt meg szegény a Doberdón. Lyukas is a teteje, golyó szakította. Sokáig nagy becsben tartották ezt otthon, de kalap kellett a gyerekeknek, aztán nem volt más. Péterke feje volt a legnagyobb, hát ő kapta meg ezt a furcsa örökséget.

Kőműves uram ezalatt hozzálátott a munkához. Megkeverte a meszet meg homokot, úgy amint kellett, vállára vette a létrát, bebállagott a lakásba. Péterke egy elnyűtt seprűt kapott a hóna alá; aztán utána futott.

Hangjuk sem hallatszott egy ideig. Előbb a falat kellett levakarni, csak aztán jött a tapasztó munka befejezésképen. A mester csendesesen dudorászni kezdett, Péterke meg septe a lehulló vakolatot.

Csend volt eleinte a házban, aludt még mindenki. A villanyos sem csilingelt az utcán, csak később csaptak be egypár ajtót és itt is, ott is beszélgetni kezdtek az ébredező lakásokban. A nap már magasan járt, ereje is volt sugarának, eltűnt a csendes, különös hajnal, pokrócot kezdtek porolni a szemszédban.

Péterke végig sietett az udvaron, kezében egy üveget szorongatott. Olyan kis zöld üveget, ami kényelmesen elfér a nadrágzsebben, de azért hasa is van. Három-négy deci úgy megfér benne, mint a pinty!

Sietett, hogy még idejében visszaérkezessen. Végét járta a falkaparás, nemsokára már maltert kellett hordani. A mester pedig nem ismerte a tréfát és ha ivott, mindjárt bolond lett. Káromkodott, veszekedett, könnyen odaütött, hogy csak úgy sajgott a háta vagy a karja. Dolgozott is akkor, mint a masina. Keverte a maltert, seperte a pizkot, elfutott minden félórában pálinkáért, cipelte szakadásig a nehéz habarcsos vödört. Sovány kis lábai remegtek az erőfeszítéstől, de muszáj volt mindezt csinálni. Kemény és durva ütest kapott, ha a kellő pillanatban nem volt kéznél a malterrel telemért veder.

Így telt el minden délelőttjük. A reggel még csak megment valahogy, de így dél felé már nagyon kiabált a mester. Délután aztán már csak az Isten irgalma őrködött Péterke felett. Bolond a részeg ember, nem tud gondolkozni. Egyszer még ráejti a vödört, vagy agyonüti a kalapáccsal...

Péterke pár pillanat alatt csakugyan visszaérkezett. Bevitte a pálinkát, aztán utána becipelt vagy hat vödör habarcsot. Kimerülve dült neki az ajtófélfának, félkarjával végig simított izzadt homlokán.

Egy sóhajtás szakadt ki belőle és felnézett az égre. Kék volt odafent a világ, végtelen kék. Napsugár ragyogott a házak falán és neki úgy tetszett, hogy mindenki végtelen boldog és az élet is szép lehet: másoknak. Másoknak, akik kint járhatnak az utcán, bemehetnek sétálni a ligetbe, akiknek nem kell örökösen maltert hordani... Sokáig nézett így a semmiségbe és apró gyerek lelke lázadni kezdett saját sorsa ellen. Verés, mindig verés, rossz szó, félelem, piszok, szegénység... Pedig az élet lehet más is, hiszen az ég is kék és a napsugár is olyan szépen ragyog. Felhők úsznak

el a semmisségben, magas fák állnak titokzatos erdőkben... Ezeket ő sohasem láthatja?

Friss gyerek kacagás ütődött a fülének, hirtelen megfordult. Az udvaron egymás mellé gugolva két gyerek játszott, a háziúr két fia. Csinos kis motrózruha volt rajtuk, szőke fejük megcsillant az aranyos napsütésben, minden pillanatban hangos kacagásra fakadtak, amint a gyerek-vonat lefutott a sínekről és neki akart vágni az udvarnak.

Péterke eltátotta a száját és nem mert mozdulni. Ő még sohasem látott ilyet! Milyen boldogok lehetnek ezek — gondolta. Játszhatnak egész nap a homokban, nem kergeti őket senkisémm dolgozni, sohasem éhesek, sohasem fáradtak... Két lépéssel közelebb ment, de aztán megállt. Tovább nem vitte a bátorsága, pedig szeretett volna közéjük telepedni, leülni a homokba, elindítani a masinát és nevetni ugyanolyan gyerekes boldogsággal, mint azok teszik.

Megrettent. A szobából durván tört elő Kerekes István hangja: Péter! Hallod?!

Egy búcsúpillantást vetett az udvarra, aztán besietett. Új maltert kellett hozni, felkapta a vödört, siető léptekkel igyekezett az ajtó felé, mert észrevette, hogy a mester újra hátba akarja ütni. Azonban nem volt elég gyors a lába, nekiütődött az ajtónak. A vödör felhorzsolta meztelen lábaszárát, egy vékony kis csíkban kipiroslott a vére. Felszisszent, de azért szó nélkül bevitte a maltert. Aztán, mint egy kis beteg állat kiült a napsütött küszöbre és vizsgálgatni kezdte megsebzett testrészt.

Nem sokáig ült így, valami nekiütődött a lábának. Lenézett, a „masina” volt. Lehajolt érte és felemelte. Kutatva és csodálkozva látta forgó kerekeit, hallgatta berregő csavarjai zakatolását... Egy erőszakos kis kemény hang szólalt meg mellette: Adj ide! Ne nyúljon hozzá! — Péterke felnézett, a háziúr egyik fia állt

az oldalán és fehér kis kezét követelőn nyújtotta a masináért. — Hadd nézzem meg — mondta félienken Péterke. — Még sohasem láttam ilyet... — A kisfiú hidegen végignézte Péterkét, de melegség és barátság nem gyult a szemében. — Adja ide! — követelte. Ellenséget gyanított az inasban, akitől a kincsét meg kellett védelmeznie.

Péterke átnyújtotta a játékot, pedig markában érezte annak minden gyönyörűségét. Hogy forgott a kerék! Hogy berregett a motor! Olyan volt, mintha millió hangya futott volna keresztül a tenyerén, de nem csípte meg egyetlen egy sem... Egyszer véletlenül hozzáért a villanyvezetékhez, akkor érzett ilyenforma bizsergést, de ez még annál is ezerszer kellemesebb volt...

Ebben a pillanatban nagy csörrenéssel esett le mellé a veder. — Maltert! — Péterke futott, hozta. Amikor letette a létra mellé, a mester ráförmedt: — Mit jár örökösen a pofád? Ha még egyszer elcsavarogsz, leütöm a derekadat, hogy a fene enné meg azt a rossz szivedet! — Hogy nagyobb tekintélyt adjon a szavának, még egyszer fején is verte Péterkét. — Ott a pénz a párkányon... Két deci törköly... Siess!

Délre elázott a kőműves mester teljesen. Leheveredett a fal mellé, aludt, mint a bunda. Péterke is leült, lőkotorászta az ebédjét — egy darab hagymát és kenyeret — és mohó étvággal megette. Friss vizet ivott rá a kútból, aztán ő is leheveredett. Két karját összefonta a feje mögött és kinyitott szemmel bámulta az eget.

A délelőtti masina sehogysem tudott kimenni a fejéből. Újra és újra visszatért, nem hagyta nyugodni. Egy pillanatig, mikor elszenderedett, megint a markában érezte. Berregett, mozgott, jó erősen megszorította, hogy ne vehessék el többet... erre felébredt.

Megdörzsölte szemét, a mester még mindig aludt.

Részeg vonásai megnyúltak, utálatos és rettenetes volt, önkéntelen félrehúzódott tőle.

Számítani kezdte, hogy mi fog történni délután? Vagy végképen elalszik és akkor ma már többet nem dolgoznak, vagy ha felébred, újra iszik... ez lenne a legrosszabb! Ilyenkor semmi sem jó neki, csak szidja, üti, ha kell, ha nem kell... legjobban szeretett volna megszökni tőle.

Sokáig tünődött így, míg végre Kőműves mester mozogni kezdett. Megtörülte izzadt homlokát, aztán düllöngözve nehezen felállt. Hej azt a kutya... Vátlára kerítette a szeredást, lassan megindult a kapu felé.

Péterke egy ideig nézte, aztán utána futott. Mit csinálnak most? Hazamennek? Itt maradnak? Szerette volna megkérdezni, de nem mert szólni. Várta, hogy majd megszólal a mester magától is.

Csak a kapunál vette észre Kőműves uram. Megállt. Részeg fejével sokáig gondolkozott, hogy fejen verje, vagy hátba? Emelte is már a kezét, de bizonytalan volt a mozgása fene módon. A gyerek úgyis megijedt, hátrált pár lépést, hát inkább rákiáltott: Itt maradsz, az anyád... Nagy erővel becsapta maga után a kaput és elment.

Péterke már tudta a többit. Inné ment valamelyik korcsmába. Egy óra múlva megint visszatér és kezdődik a haddelhadd. Nagyon elkeseredett, szája sírásra csorbult, úgy hajtogatta magában: Én nem bírom tovább... én elmegyek... én megszököm... Vissza kullogott az udvarra, leült és várt. Mit csináljon? Ha megszökne, úgyis visszahoznák. Legjobb lenne talán nem is élni. Minek? Nagy, igen nagy kérdés volt ez, hát sokáig elgondolkozott rajta.

Péterke sejtelve csakugyan beigazolódott. Félóra sem telt bele, Kőműves István visszaérkezett. Sokat íhatott, mert ugyancsak düllöngözve lépett, a küszöb-be belebottolt, kabátja kigombolódott, még a kalap-

Ját is elhagyta valahol. Betámolygott a szobába, fel-döntötte a létrát, kivágta a malteros vödröt az udvarra, a könyöke bezúzott egy ablakot, az inast kereste: Hol vagy mán te, Péter! Hallod?

Csapkodott, nem volt senkinek megállása előtte. A maltert, mikor odavágta a falhoz, nem tudta símára símítani, mert bizonytalan volt és reszketett a keze.

Öt órára elfáradt egy kicsit, hát csendesebb lett. Péterke addigra már összevert kis testét kivonszolta a küszöbre és lerogyott. Sós könnyek futottak le sápadt arcán, végigsímfította kékfoltos karjait, daganatoktól fájó kobakján megigazította a piros huszársipkát. Istenem, mi lesz még? — kérdezte magában. Nem érezte magát hibásnak, tudta, hogy igazságtalanok vele. Öszszefacsarodott a szíve, igen nagy fájdalmat érzett belül, azt hitte megszakad belé. Elkeseredve nekiütötte fejét az ajtófélfának és zokogott, zokogott... Elfelejtett egy pillanatra mindent, nem érzett éhséget, nem fájtak a karjai, nem vérzett többet a lába, csak szerencsétlen volt, végtelen szerencsétlen...

Igy üt talán egy negyedórát. Nyár volt, szépen sü-tött a nap, magasan cikkáztak a fecskék. Kedves csi-csergésük leszűrődött a magasból, magához térítették Péterkét. Először könnyes szemmel felnézett rájuk, az-tán egyszer csak elapadtak a könnyei. Csodálkozás gyúlt helyettük a szemében... visszaérkezett az élet-be. Már mosolygott is, nevetett, kedve lett volna utá-nuk futni, beleröppent abba a pompás magas kékségbe és repülni velük a végtelenségig. Felállt hát a küszöbről, csibészesen zsebredugta kezeit, kilépett az udvar közepére. Innen többet látott az égből, vigabb-nak látszott a világ. Füttyre csücsörítette piros kis száját, valami aszfaltnótába kezdett és fújta tele tüdő-vel, rendületlenül.

A háta mögül egy másik fütty felelt. Hirtelen vissza-fordult és elnevette magát. A házlúr két fia állott mel-

lette, a kisebbik utánozni akarta, de sehogy sem tudott olyan éles sípoló hangot kifújni a tüdejéből.

Péterkének tetszett saját ügyessége. Szájába dugta két mutatóujját és sípolni kezdett, mint egy gőzmozdony. A két gyerek elcsodálkozott. Otthagyták a játékasztalukat és közelebb jöttek. Sípolj még! — mondta a kisebbik. Hogy tudsz olyan élesen? Péterke megint bemutatta a tudományát, aztán büszkén kidüllesztette mellét: Így!

Egy ideig szótlánul csodálták, aztán a nagyobbik megszólalt: Ez semmi! Így én is tudok. A boltban van síp... Hirtelen kedvet kaptak a füttyölésre és elfutottak mind a ketten, hogy sípot kerítsenek.

Péterkét bosszantotta, hogy olyan rövid ideig tartott a dicsősége. Szerette volna mégegyszer megmutatni ezt a magas tudományt, hiszen olyan jó érzés az, ha csodálkoznak az emberen. Aztán eszébe jutott, hogy ő a száján csinálja, azok meg síppal. Úgy nem vicc! Ő mégis csak sokkal ügyesebb ezeknél. Büszke lett megint, nagyobbiknak és erősebbnek érezte magát a többinél. Egy lesújtó pillantást vetett az asztalra kitett játékokra és... megakadt a szeme. A masina is ott volt, de azonkívül három cukrászsütemény is. Fordult vele egyet a világ, lábai a földbe gyökereztek.

Feljebb tolta a sípkáját és nagyot nyelt, mert tele lett a szája hirtelen nyállal. Mert evett ő már egyszer ilyet. Három éve, mikor először gyónt, meg áldozott az iskolával. Megvendégelték őket a plébánia udvarán, minden gyereknek két sütemény is jutott. Finom volt nagyon, benne maradt az ize a szájában.

Péterke éhes volt, de tudta a VII. parancsolatot is: Ne lopj! Minek tanították meg rá? Most már nem nyúlhat érte, pedig nagyon éhes és olyan jól esne, ha gyorsan megehetné... Ott állt mozdulatlanul, szeme rátapadt a finom süteményre, a gyomrában egy gonosz ördögi hang korogni kezdett...

Magá sem tudta hogy, de egyszer csak érte nyúlt

és a következő pillanatban már bele is harapott. Édes volt, krémmel töltötték meg a belsejét, olyan nagyot nyelt, hogy kidagadtak az erek a homlokán. — Jaj, de finom, — sóhajtott halkán a nagy gyönyörűségtől. Két harapással megette az egyik felét, a másik fele ott maradt a tenyerében. Végignyalta a szája szélét, bekapta az ujjára kicsordult krémet. Boldog volt, egy pillanatig sem gondolt arra, hogy felfedezhetik.

Milyen jó, — ismételte magában. Harapásra tártotta megint száját, de hirtelen megdermedt. A két gyerek visszaérkezett és amint beléptek a kapun, abban a pillanatban észrevették, hogy Péterke az asztaluk mellett áll és eszi a süteményüket... Mi lesz most? Péterke szíve nagyot dobbant. Eldobta a megmaradt darabot és féltő meneküléssel befutott a szobába. Neki ugrott a malteres vödörnek, az nagy robajjal felborult, mire Kőműves mester felhorkant. Péterke csak még jobban megljéd. Ilyet még sohasem csinált. Most bünt követett el, hát most meg is érdemli a kérelem büntetését. Hirtelen utálat töltötte el a sütemény iránt, nagyon szerette volna, ha nem történik meg ez a rettenetes eset.

Az udvarról kiabálás és gyermeksírás hallatszott. Péterke szíve még hangosabban kezdett dobogni: Most vették észre... a kisebbik már sír az uzsonnáján... lépések hallatszanak... érte jönnek, hogy felelősségre vonják...

Az ajtó csakugyan kinyílt és ott állt a két gyerek. A kisebbik szífogott, a nagyobbik kezénél fogva vezette. Így jöttek büntetését kérni a tolvajra.

Kőműves István felhúzta a szemöldökét: — Na mi kéne, ha vóna, — úriak? — nevetett, még mindig részeg volt.

— Az a flú tolvaj! — mondta nagyobbik és Péterkére mutatott, aki meghúzódva belapult a sarokba.

Kőműves mester nem értette, mit mondanak. Tágra

nyitotta szemét és a gyerek felé fordult: Ki a tolvaj? Mi?

— Az! — ismételte a gyerek.

Egy ideig csend volt, aztán Péterke hangosan felzokogott: Ne bántson... ne bántson! Összehúzta magát, félt rettenetesen, megreszkétett az elkövetkező írtózatoss büntetés súlya alatt.

A részeg ember erősen gondolkozott. Sokáig tartott, amíg elkábított agya fel tudta fogni a valóságot. Aztán a fejét elfutotta a vér, kidagadtak izmos nyakán az erek és megindult Péterke felé.

Az első ütés lecsapott. Péterke feljajdult és beleregett. Tekintete találkozott Kőműves István szemével és felvisított. Nem olvasott ki azokból semmi irgalmat.

Mit tegyen most? Most már nem bánt semmit, egy gondolat volt benne csupán: megmenekülni! Hirtelen az ajtó felé pillantott, ott állt a két gyerek. Kisebbség voltak nála, félrelöki őket az útból és kifut, elmegy, megszökik akárhová, ahol nem büntetik majd ilyen keményen...

Az ököl újra felemelkedett a feje felett. Hirtelen odalapult a falhoz, aztán egy gyors ugrással az ajtónál temett. Te! — ordította Kőműves és utána kapott. Megállj, ha kedves az életed, te büdös... Péter!

De Péterke már kint állt az udvaron és ijedt szemekkel szétnézett. Merre meneküljön? Hol nem fogják majd utólélni vagy elfogni? Egész testében remegni kezdett és hideg veríték lepte el homlokát.

A háta mögött otromba nehéz lépéseket hallott, elkezdett futni. Hallotta az ismerős, rettenetes hangot: Megállj! Szégyent hoztál rám... Péter az Istened, megállj!

Kőműves Istvánon erőt vett az állat. Ami vér keringett benne, egyszerre mind a fejébe futott, a szesztől véráztatta szeméből kegyetlen bosszúállás csillant elő. Rettenetes dühös lett, talán nem is annyira Péterkére, mint inkább a szegény ember sorsára. Hadd lás-

sák az urak, hogy nem kell nekik a kenyérük... most megmutatja nekik!

Péterke futott, de ő megállt. Egy szempillánát alatt belátta, hogy nem éri utól, a lábai nagyon inógtak, de azért „szárazon” nem akarta elengedni a kölyköt. Gyorsan körülnézett, hogy mit hajthat utána. Melléte feküdt a kalapács. Lehajolt, aztán messzé ívben kilökte a kezéből Péterke után.

Péterke léésett a homokba. Pár mozdulatot tett a lábával, hogy felálljon, de hirtelen elcsendesedett. Lefeküdt a fekete földre, okos kis feje is lassan elhanyaglott.

Kömüves István először kiabált, aztán egy pillanát alatt kijózanodott. Tyű az isténfáját, rosszul dobta azt a kalapácsot... nem is akarta tulajdonképen, de a harag... meg kicsuszott a kezéből is...

Letérdelt Péterke mellé és megrázta. Ne játsz már te! Hallod! Péter! — Péterke nem mozdult. Megkínzott, meggyötört teste végre megpihent. Csak a fején félrecsuszott huszársipka alól futott le egy vékony, kis piros vádoló ér a szőke tarkóján — ahol eltalálta a kalapács...

A HARMADIK BIRODALOM ÉS HUMANIZMUSA

1933 óta szokásossá vált, hogy Németországról nem lehet érzelem nélkül nyilatkozni. Gáncsolják, vádolják, dicsérik, magasztalják a bírálók és bírálataik, de bizonyos, hogy semmi sem érdekli annyira az európai, különösen a közép-európai közvéleményt, mint ez az új birodalom. Ennek törekvései, építései, átépítései, terve s jövője. Kezdetől figyelem a Harmadik Birodalom életét s egyre világosabb előttem, hogy a Harmadik Birodalom nem pusztán politikai alkotás, hanem roppantméretű, Európa első kultúrnemzetét átfogó tudatos történelmi tény. Jelentősége nemcsak a németiségre s Európára terjed ki, hanem ezen túl is.

Mert nemcsak politikai, hanem világnézeti, gazdasági, népelettani, népnevelésügyi, sőt erkölcsi törekvéseket egyformán tartalmaz a Harmadik Birodalom eszmeköre. Ezek közül most csak a Harmadik Birodalomra vonatkozó ideológiájával és humanizmusával foglalkozom.

1. A történelmi előzmények.

A Harmadik Birodalmat elsőnek és másodíknak kellett megelőznie. Az első birodalom, ahogy Stapel fejtegeti, a hűbéri állam, amelynek alkotó életmagatartása a hűség. A második meg az abszolútisztikus monarchia, amelyben életérzés: az engedelmesség. A Harmadik Birodalom a német faji s nemzeti erő mostani összpontosítása, amely az állampolgárok részéről szolgálatot és fegyelmet vár.

A történelmi előzményeken kívül idői előzményének kell lennie a Harmadik Birodalomnak s ez a XIX. század, amelyre olyan sok szépet mondtak, amely azonban az európai élet bomlásához vezetett. Hatalmas törekvései felbontották a közösség és egyén életének egyensúlyát. Ezek a törekvések a szabadelvűség, amely az egyének szinte szabadosságig menő jogokat biztosított a különböző közösségek rovására. Továbbá ilyen a racionalizmus, amely az emberi értelem

természetfelettségét hirdette mindenhatóságával együtt. A szabadelvűség és a racionalizmus együtt bomlasztották az európai életet s ezen belül az állam életét, jóllehet külsőképpen vidáman virágzott minden. Hozzájárult hatásukhoz az anyagelvűség, amely megtagadta a szellemi értékeket s egyedüllétezőnek csak az anyagi világot ismerte el. A francia forradalom óta ez a három nagy törekvés egyre erősödő ütemben bomlasztotta az életet s az állam lassan-lassan annyiban veszti hatalmát, amennyiben plurálisztikus, vagyis önálló életteret enged egyéneinek és politikai pártjainak. A kiáltó kár akkor következett be, amikor a bomlasztó eszmék eredményeként az európai szellemi élet egysége felbomlott és a demokrácia hibás formájában a szabadság helyét önkény foglalta el s eszerint a XIX. század állama „polgárainak független akaratából minden pillanatban újjá alakulhat.”¹⁾ A szabadjára engedett pártok és egyének megsemmisítik az állam hatalmát és tekintélyét. A hatalmát és tekintélyét veszített állam nem tudja kívánt módon gyakorolni jogi, jóléti s hatalmi műveletét. További bomlás, baj járul ehhez, amikor a szabadelvűen-szertelenné nőtt gazdasági élet miatt szembe került a nép egyik osztálya a másik-
kal és a közvetlen közösség: a család és a nemzet elveszti eredeti értékét és jelentőségét. Csak a társadalmi osztályokról és az emberiségről beszélnek az állammal vagy államokkal kapcsolatban. A nép, a nemzet másodrendűvé jelentéktelenül és nemzetközi jelszavak bukkannak fel, majd általánosulnak különböző mezben. A világháború záróeseménye ennek a történésnek, utána kilengéseken át különböző módon keresik a kivezető utat és egyik megoldás a Harmadik Birodalom, amelynek előkészítői vannak az előkészülés idején kívül.

A Harmadik Birodalom szintétikus történelmi alkotás, azonkívül, hogy nemzeties, valamint szocialista alapelve-

1) Emanuel Hirsch: Staat und Kirche im 19. und 20. Jahrhundert. Göttingen, 1929. 21. old.

ket egyesít, magába foglalja a történelmi németiség valamennyi szellemi és anyagi törekvését és munkásai közé számítja azokat, kik Németország jövőjén, jólétén fáradoztak az élet bármelyik terén. Hosszú személyjegyzéket kell összeállítani, amikor a Harmadik Birodalom alapvetőiről, hírnökeiről írok. Arminiusszal, Widukinddal kezdődik a sor, amely magába fogad minden politikai értelemben alkotó személyiséget körünkig. Előkészítője a német misztika, az idealizmus, valamint a romantika. A bölcsélet multjából olyan személyiségek fáradoztak az építés előkészületein, mint Fichte, Hegel és Nietzsche. Sőt a hittudósok soraiból Luther munkáján kívül felfedezhető a Harmadik Birodalomban Schleiermacher hatása, amint ezt G. Wobbermin hirdeti, midőn a nemzeti szocializmus atyjának nevezi őt.²⁾ Ezenkívül a Harmadik Birodalom jogtudományára és állam-bölcséletére hatott az a jogi iskola, amely Hegeltől indul el (Stahl, Jellinek, Lasson és mások), melynek ma olyan kiváló képviselői vannak, mint E. Kaufmann, R. Smend és C. Schmitt. Szükséges még, hogy megemlítssem St. H. Chamberlain; P. de Lagarde, Frd. Naumann nevét, akik valamennyien útkészítők a Harmadik Birodalomnak. Ennek az új államfoglalomnak eszmekörét Moeller van den Bruck rajzolja meg, mikor legvégső s nagy nemzeti-világnézeti célnak tünteti fel, amelyet politikai eszközökkel kell valósággá formálni. Ennek az egyetlen eszmének igazi ideológusai, hogy az ismertebb politikai szereplőket ne említssem: Edgar J. Jung (Die Herrschaft der Minderwertigen ihr Zerfall und ihre Ablösung durch ein neues Reich. II. Aufl., Berlin, 1930), E. Günther Gründel (Die Sendung der Jungen Generation: Versuch einer umfassenden revolutionären Sinndeutung der Krise. III. Aufl., München, 1933.) és Otto Strasser (Aufbau des deutschen Sozialismus. Leipzig, 1932.). Külön meg kell említenem a Harmadik Birodalom előkészítői között George

²⁾ Georg Wobbermin: Deutscher Staat und evangelische Kirche. Studien z. syst. Theologie, Heft 14, 1914. 3. old.

költői körét, amely új közösségi humanizmust, a formaművészet tökéletességét és nemzeti célú erkölcsant képvisel.

2. A Harmadik Birodalom fogalma és célja.

A Harmadik Birodalom fogalmának meghatározásában a döntő szó Hitleré. Szerinte a nemzeti szociálista állam „cél szolgáló eszköz”. Célja a természeti s lelki tekintetben azonos fajú élőlények közösségének megtartásában és előmozdításában van. A népi állam legfőbb célja eszerint azoknak a faji őselemeknek megtartására irányuló gondoskodás, amelyek, mint műveltséget adományozók, magasabb emberiség szépségét és méltóságát teremtik meg. Mi, árják, állam gyanánt a népiségnek csak azt a szervezetét ismerjük el, amely a népiség megtartását nem pusztán biztosítja, hanem szellemi és eszményi képességeit továbbképzés alakjában a legfőbb szabadsághoz segíti . . . Az állam minőségét nem művelődési színvonala, vagy az államnak az egész világ keretében jelentkező hatalmi uralma szerint szabad megítélni, hanem egyedül csak azoknak a berendezkedéseknek minőségi foka szerint, amelyeknél a népiség időnként szóba kerül. „Az új állam ketős jellemzőjű. Egyrészt tökéletes kapcsolatba kerül a néppel, illetően ennek nemzeti alakulatával, tehát kifejezetten nemzeti állam. Mint ilyen rendi állam, olyan értelemben, hogy az államalkotó rendet a német fajhoz tartozók képezik. A vér szerepe itt és így lesz nyilvánvaló az állam valósággá válásában. A másik viszont, hogy a Harmadik Birodalom nemzeti-szociálista, tehát totális állam. A teljes állam jellemzője, hogy a nemzeti és a szociálista gondolatot egyesíti. Ley találónan mondja meg ezt a törekvést: „a totális állam az ember egész életét igényli.” A nemzeti-szociálista állam az egész nép nevelője s tanítója. A német embert a bölcsőtől a koporsóig kíséri.” A totális állam szétéri az egyént, a politikai pártok államtól független, szabad életét és mindent az állam szolgálatára rendel. Összeköti a német népet államával. Így elkerüli a független állam veszélyét és a nép démoniáját, amelyet a független állam esetén vála-

mennyi egyén és közösség kénytelen végigszenvedni. Közös vérkapcsolat, sorsazonosság, kötöttség minden tekintetben a Harmadik Birodalom, mert az állam nem cél, hanem eszköz, egyúttal a nép szervezete. A német nemzet a Harmadik Birodalom formájában valóságos államra tett szert, amely az egész népé s életéhez kötött. W. Stapel, a Harmadik Birodalom egyik elméleti tudósa párhuzamot von Bismarck és Hitler állama között. Ez a párhuzam szépen szemlélteti az előzőeket. Szerinte Bismarck állama a szabadelvű kor alkotása, nemzeti, polgári, jogállam. Mivel szabadelvű korban keletkezett, kiválasztás nélkül mindenkit állampolgárának fogadott fel, így lett az állam magánügy. Az állampolgárok teljes egyenjogúságot nyertek ebben az államban és a szellemi szabadságuk a korlátozást nem ismerte. A szabad személyiség jogai sértették, majd szétbomlasztották az államot, de ezek a jogok mégis az állam alapjogaihoz tartozók voltak. Hitler állama ezzel ellentétes. Teljes, amelyben a nép akarata nyilvánul meg és minden egyént a nép szolgálatára kötelez élete valamennyi javával együtt. Állampolgárai csak azonosfajúak soraiból kerülnek ki, akik születésükön felül a népi közösség szolgálatára hajlandók. Az állam szenvedő szerepéből kilép és cselekvő helyzetű, mint totális állam, amikor első célja a német hatalom. A hatalomért erős, munkás, áldozó népet akar. A népen belül az állam képviselőinek külön rendje alakul, amely ezeket a törekvéseket tisztán igyekszik tetté s valósággá váltani.³⁾

A fentleírt elveket mind megtaláljuk Ottó Strasser füzetében, amely a nemzeti szocializmus egyik alapvető írása. Igaz ugyan, hogy ebben (Aufbau d. deutschen Socialismus. i.m.) a nemzeti-szociálizmus szociálista tanaival foglalkozik inkább, de államtanában (1.: III. Der deutsche Staat), a totális állam fogalma, célja, alapjai megtalálhatók. Szerinte az

³⁾ Die Kirche Christi und der Staat Hitlers. Hamburg 1933.

állam „a nép szervezeti formája“, amelyet mindég a nép sajátossága határoz meg. A nép s állam kettősségében látja a tartalmat, a szervest és az alakot, a szervezettet. Hogy aztán mégsem minden terve szerint történt és valósult meg, annak a történelem alakító erői, személyei az oka.

A Harmadik Birodalom célja a német hatalom. Tehát az új állam világhatalmi terve nyilvánvaló ebben, amelyet polgársága teljesen elismer, mint az utolsó választás alkalmából történt megnyilatkozás mutatja. Ezt a célt szolgálja az állam jogrendje, igazságszolgáltatása, gazdasági élete, szabadsága s államfennségisége. Olyan cél ez a világhatalmi egyre továbbtolódó s egyre többetkívánó törekvés, amelynek szolgálatára szegődött a német állam műveltsége, vallása, erkölcse, másként: összes életértéke s életereje, minden egyéne. Arról hogy ez a cél mennyiben és miként valósítható meg, majd a jövő dönt. Kétségtelen azonban, hogy a németiség összefogása történelmén belül ilyen egyetemes még sosem volt. Az összefogásnak viszont jövője, eredménye van és lesz.

3. A Harmadik Birodalom humanizmusa.

Az emigráns napisajtó közleményeinek túlzásai nyomán azt lehet gondolni, hogy a Harmadik Birodalom az újbarbárság országa, amely semmiféle szellemi értéket sem ismer el, mely nem német faji (árjái) eredésű. Pedig a gánacs szerint ítélni ugyanannyi, mintha a mindenre értetlenül és éretlenül igenlők dícsérete szerint mondunk véleményt. Az elérhető tárgyilagosság szerint a nemzeti szociálista állam új emberiséget képvisel. Ez a humanizmus nemzeti, közösségi humanizmus, vagyis az egyén és emberiség között elhelyezkedő nemzetre van tekintettel. Persze ez nincsen ellentétben az egyén vagy személyiség humanizmusával, hanem emellett új, korszerű emberiség, amely szociálista s nemzeti elveket kapcsol egybe.

A humanizmus a klasszikus kor műveltségértékeit igenli s azt az életet, amely az emberre van tekintettel, illetve az emberi közösségre. Erre való vonatkozással új emberformá-

lásra törekszik nevelés, valamint műveltség révén. Az életközelség, a kiteljesülés, a személyiség, az egyetemesség célértékei a humanizmusnak. A humanizmus egyetemes európai jelenség és a Harmadik Birodalom a „harmadik humanizmus“-t képviseli. Az új államforma az emberiség új alakjával jelentkezik. A harmadik humanizmus munkásai (Willanowitz-Möllendorf, W. Jäger, L. Helbing, J. Stenzel és mások) a klasszikus kor műveltségi értékeit akarják korunkban felújítani s megvalósítani. A törekvés, ahogy ezt Faragó László kitűnő, komoly, egyetemes és egy-két helytől eltekintve tárgyilagos tanulmányában⁴⁾ kifejti, Plátóra támaszkodik. Plátó bölcselete ugyanis nem az iskolából ismert eszmények természetfeletti világába való menekülés, hanem a való világgal törődés. Humanizmus a plátói bölcselettel egyenlő, mert Plátó filozófiája: „pláttejn“ — emberalakítás; világformálás, már amennyiben az ember ereje engedi. Az államnak Plátó szerint egyetlen célja: az emberre irányuló nevelés, ez az, ami az állam lételének értelmet ad. Az első, az ősi, az igazi humanizmus, ahogy azt Plátó képviseli nem egyénies, hanem közösségi, állami, mivel a humanitást nem szabad elválasztani az állampolgárembertől és „az egyes ember ember-mivoltát és létének étoszát az állam szelleme határozza meg.“⁵⁾ Az állam az ember földi lételének határát alkotja, de alapját, értékét is ez adja. Az egyénnek ezért kell az állami, nemzeti közösség részére szolgálni, résztvenni az önsegély bármilyen formájában, elősegíteni az állam boldogulását, a munkaszolgálatot örömmel végezni s ha az államban levő nép érdeke úgy kívánja, semmiféle áldozattól sem riadhat vissza, mert első a köz java s jövője.

De mit is tanít a harmadik humanizmus ezek után? Ernst Kriek, a frankfurti egyetem híres tanára, aki nem is olyan régen még az autonóm neveléstudomány hirdetője, amikor

⁴⁾ A harmadik humanizmus és a Harmadik Birodalom. Apolló-könyvtár, 2. sz. B.-pest, 1935. Különösen 66. s köv. old.

⁵⁾ U. ott: 95. old.

a nevelést „a szellem és a közösség ősműveleté”-nek fogja fel, a Harmadik Birodalom neveléspolitikájának hatása alatt azt tanítja, hogy a nemzeti-szociálista állam a német lényeg kifejeződése s a nép akaratának szerve. A Harmadik Birodalom, mint szerves rendszer a német népé, mert „benne a népi akarat ölt alakot és cselekvésre képes szervezetet.” A Harmadik Birodalom humanizmusa szerint, lényegét, eredetét, lételét tekintve: szellemi s erkölcsi természetű. Az új állam a nevelés és a művelődés, amelyben az egyén személyes műveltségének emelkedésével szolgálja a népközösséget. A harmadik humanizmus az, hogy a nemzeti szociálista birodalomban a szociális igazságosság, a szellemi szabadság, a nevelés, valamint a művelődés valósul meg.⁶⁾ De nem önállóan, hanem az államhoz kötött közösség érdekeit szemmel tartó céllal.

Az államnak, amely eddigi politikai keretén túl egyetemese alakulás lesz a Harmadik Birodalomban, humanizmusát Heinz-Dietrich Wendland, Brunstädenek ez a tehetséges tanítványa úgy látja, hogy a nemzeti szociálista birodalom az előző weimari birodalom ellenhatására keletkezett és megtagad minden államutópiát, anarchiát és elveti az egyházi állam formáját, jönlhet a pozitív keresztényesség élet-erőt megtartja s igenli. Az új állam jegyei ezek: 1. a tekintélyi, uralmi állam a Harmadik Birodalom, amelyben tehát állampolgári magatartás az engedelmisség. 2. Az állam az egyesek fölé került és egybefonódó hatalom a néppel, nem a néptől független és számára idegen. 3. A Harmadik Birodalom a demokrácia plurálisztikus üres államformával szemben a történelemből, a jelenből és a nép hivatásából tartalmat és lényegét szerzett és természeti alapja a vér (nemzeti) s faj (népi) közössége. 4. A fejlődési folyamatot a nemzeti szociálisták mozgalma határozza meg, amikor államalkotó réteggé válik. Carl Schmitt szavai szerint: „A mostani állam egysége az állam, a mozgalom, a nép háromtagú összefoglalása. Ez a három tag nem egyenlően egymásmel-

⁶⁾ Der Staat des deutschen Menschen, II. Aufl. Berlin, 1933.

lé rendelt, hanem egy közülök, tudniillik az államotalkotó és népetformáló mozgalom a másik kettőt áthatja és vezeti.”

5. Az új állam a nemzeti szociálizmusé, mely hivatási néprend. A népi közösség egysége ez és az állam uralma a gazdasági élet felett, melyet nemzetgazdasággá alakít.

6. A Harmadik Birodalom totális állam, amely teljességgel megszünteti az államközösségre veszélyes pártok, szervezetek, gazdasági csoportosulások lételetét, az államra káros egyéni jogokkal együtt. A teljes állam a nép és az állam egysége, amely áthatja a nép összes rétegeit és az állam igénye az egész emberre.

7. A szabadelvű szabadságfogalom helyét a közösségi kötöttség és az állam (nép) szolgálatára szólítás szabadsága foglalta el. Ez a felelősség és az engedelmesség szabadsága, amely működési helyet és hivatást jelöl a közösség keretében.⁷⁾

A Harmadik Birodalom államtanában fellelhető humanizmusa. Ez a humanizmus azonban a szokott értelmezéssel nem egyezik, mivel nem egyénies, hanem közösségi körű. De értékesebb, mint a másik leszűkített humanizmus, mivel az egyéniség önzését már eleve szétöri és a magánember nem húzódhat félre a nemzet szolgálatától, nem burkolózhat az egyéni haszon életformájába, hanem kénytelen-kelletlen állama képében nemzetének életét, jövőjét és javát elősegíteni. A harmadik humanizmus építőbb, értékesebb, mint az egyéni emberieség, mivel a közjóra van tekintettel és az önzetlenségen, a fajszereteten, az áldozaton alapszik. Főjelszava ennek a humanizmusnak a hitleri: A közjó előbbrevaló az egyén javánál. Az állami s népi közösséghez kapcsolt humanizmus a német s az európai történelemben, már most megállapítható, új korszakot nyit; igen, alkotó, termő, önzetlen embert; egységes, jobb életet alakító törekvés.

⁷⁾ L.: Staat und Reich. W. Künneth u. H. Schreiner: Die Nation vor Gott. Zur Botschaft der Kirche im Dritten Reich. Berlin, 1934. 193—196. old.

4. Következmények és összegezés.

A Harmadik Birodalom a világháborús frontélményből fejlődött. A frontélmény nem egyedüli ok ugyan, viszont az első, nagyonfontos, elhatározó. A jövőtjelző célja az egység és a szolgálat. Egységes állam, nép, önzetlen, engedelmes szolgálat. Rabszolga állam? Nem. Csak történelmi szükségesség, amely a faj, vér, szellem szerint egységes nép akarata. Ez a népakarat jobb anyagi, szellemi terjeszkedési teret kíván. A Harmadik Birodalom totalitása azt foglalja magába, hogy minden egyes állampolgárra, életére s életének valamennyi értékére az államnak igénye van. Az igény, amellyel az állam polgárait tekint, nem részleges, hanem teljes, amely átalakítja az egyéni és közösségi életet a kor közvetlen kívánalmai szerint. A Harmadik Birodalom ezért népi, faji, korszerű jelenség, nemzeti-szociálista állam. A Rosenberg, a nemzeti szociálista párt külpolitikai hivatalának vezetője jegyzi meg, hogy ez az állam a faj (a vér) gondolatának alkotó, fejlesztő, egyedül lehetséges megnyilvánulása. Mert míg a francia nacionalizmus a föld, az angol a társadalom, az olasz a régi római állam gondolatára épül, a német nemzeti öntudat forrása az északi faj, amely Európa életének frissítője, egyensúlybahozója és váltságoldója.⁸⁾

A Harmadik Birodalom, az árja faj életmagatartása, a harmadik humanizmus. A harmadik humanizmusban nemcsak a népi szokások, erkölcs, a világnézet, a műveltség, hanem az egész egyéni és állami élet minden eseménye, törekvése, személyes célja megtalálja helyét és cselekvési módjának irányát. Az emberiség ilyen alakja a felelősség fokozott tudatát jelzi akkor, amidőn már majdnem teljesen elfeledkeztek a faj iránti felelősségről. Sajátos, megokolt nemzeti fordulat szociális jelleggel az, amelyet a harmadik humanizmus jelöl. Kerete külömben amely nélkül nem képzelhető el: a Harmadik Birodalom. A Harmadik Birodalom és a harmadik humanizmus egybetartozó, határozott igen-

⁸⁾ L.: Krisis und Neubau Europas. Schriften der Deutschen Hochschule für Politik. Heft 5. Berlin, 1934.

lés arra, hogy az ember élete a nemzeti közösség szolgálata
latára tekintsen. Számunkra pedig, akik a magyar nemzeti
sörsközösséghez tartozunk, buzdító példa, az a munka, törek-
vés, harc, amelyet a nagy német nemzet folytat jövője s jóléte
érdekében. A nemzeti és szociális gondolat erkölcsi egybe-
kapcsolása s egyenúlybahozása olyan értelműen, hogy ne
vessen a nemzeti eszme s ne csorbuljon a szociális elv,
megoldásra váró számunkra is. S ha egyszer a magyar sors-
közösség minden alkotó tagja felelősségének, feladatának
tudatában önzetlen engedelmes szolgálatra vállalkozik faja
érdekét tartva elsőnek, a magyar régvárt reneszánsz meg-
érkezik. A nemzeti újjászületéshez, higgyük el, közösségi
emberiességre van szükség, amely tiszta, teljes, önzetlen
áldozatot, munkát, hasznot hoz. Ilyen emberek, életek, ez a
humanizmus kell s a Harmadik Birodalom és a harmadik
humanizmus tanulsága számunkra ennyi.

ÖREG MOSÓNÓ

I.

— Készen vagyunk, naccsága, kérem, — mondta Bencsákné s hatalmas férfibakkancsait tisztességtudóan szoknyája szélíbe tűntette.

A háziasszony bizalmatlanul nézett rá. — Már padláson van minden?

— Igenis, naccsága, kérem.

— Mit siettek úgy? Képzem hogy néz ki a ruha.

Akárcsak a boldogult anyja, gondolta Bencsákné. Az is mindig okvetetlenkedett, lamentált. Ha korán lettem kész az volt a baj, ha későn — na akkor meg olyan patáliát csapott, hogy még egy birka is megsokalta volna! Mit piszmogok, mit kaszinózom a cseléddel, talán lopja ő a gyertyát, hogy már a másodikat fogyasztom? Igaz, a megboldogult mindig adott valami ócska ruhát a gyermek részére, krumplihéjat a malacoknak s a délről megmaradt mákosnudlít, — mert mindig azt csináltatott, ha nagymosás volt, — hagyta hazavinni. Ez a fiatalasszony a finnyás, sovány képével még a rántást is sajnálja a levesbe, ha rajta állna, csak egy kis meleg lötyöt dobna elébe, de hát vele nem lehet úgy elbánni, ő nem ma tanulta ki a mesterségét. Harminc éve jár már úriházakhoz mosni, s az ő ruhája még nem szagolt klórt meg mindenféle rongy mosógépet, amivel bolondítják a népeket, hogy magától mos. Ő bizony nem sajnálja a két kezét, de ki is követeli a rendes kosztot: hús legyen, mert hús nélkül nem bírja a derekát emelni, reggel egy stampedli rum, hogy fel ne fázzék a csontja.

— Még csak ó óra, mondja a háziasszony, segíthetne hétig a Marinak... Ugyis az egész napját fizetem.

— Hát már kitélt a napom. Félhattól mostanáig tessék összeadni.

— Nagyon összecepta maga ezt a mosást. De ne

gondolja, hogy nekem minden jó. — Ruhája zsebéből pénzt kotorászott elő. — Máskor nem engedem el 7 előtt. Megértette?

Hegyes, éretlen hangját Bencsáknéra szegezte. — Most akar vacsorázni? Hisz még le se nyelte az uzsonnát.

— Gondoltam, haza tetszik adni. Itt a lábasm... meg egy zacskó.

— Lábas? Zacskó? — Idegesen nevetett. — Talán pástétomot adjak belé?

— Maradt gulyás kezitcsókolom.

— A gulyás az úrnak kell vacsorára... kávézzon meg, és Mari vág magának kenyeret. Én se eszem mást.

— A naccsága gyomorhajos, — dörmögte Bencsákné. Már kicsikorában is mindig hányt... De nekem jó gyomrom van hál' Istennek, csak legyen mit belédugni... Meg aztán én nem fekszem a hátamon, hanem dolgozok mint egy bolond.

— Hisz azért fizetem!

A mosónőben felforrt a méreg. Mit akar tőle ez a penészvirág? Még a világon se volt, amikor ő már koptatta az újjait! No nézd csak! A levegőt is lespórolná tőle. — A fizetséghez jó koszt is tartozik!

Az asszonyka nyakát könnyű pirosság öntötte el. — Adja oda neki a gulyást Mari! De többé nekem ne jöj-jön ide. Virágnét hívja a Tűzér uccából.

— Na az majd jól összenyaggatja a fehérneműt.

— Azzal maga ne törődjön.

— Csak aztán ne tessék üzenni értem, mert én rend-be nem szedem az elsárgult lepedőket, én nem!

— Legyen egészen nyugodt. Akkor se hívnám többé magát, ha ez az incidens nem történt volna.

— Micsodaaa?

— Ez az incidens, — ismételte finoman a háziasszony, és sovány újjaival az asztallapon dobolt.

Bencsákné támadóan nézett körül. Hiszen kap ő kü-

lönb helyet, mint ez, híre van neki az egész környéken. — Ha nem nézem a boldogult naccságát, sose mosok Itten.

— Én is csak a szegény mama kedvéért... de már éppen elegendem volt! A világ étele kevés magának! S ráadásul a múltkori mosásban elveszett egy csomó holmim.

Bencsákné melléhez szorította az üres zacskót. — Mi veszett el? — kérdezte rekedten.

— Egy batliszt zsebkendő, meg egy bridzsabrosz.

— Oszd én vittem el azt a micsodát?

— Nem mondom, hogy maga, de mindenesetre felelős érte. Magának adtam át. — Bencsákné felmordult, mint a harapós kutya. Megfogta a lábását, amit Mari színültig megtöltött gulyással, és kapkodó mozdulattal a személtárába öntötte. — Nem kell! Itthagynom maguknak! Semmi sem kell!

— Az én házamban pedig nem fog csapkodni, — sípított az asszony, s válláról lecsúszott a ruha. — No nézd csak! Még neki áll feljebb! Nem elég, hogy...

Nem tudta befejezni a mondatot, mert a mosónő szatyorba gyömöszölte lucskos papucsait, lábását, és becsapva maga mögött az ajtót, elrohant.

A háziasszony tanácstalanul állt a kredenc és a fásláda között. — Adjon egy gyufát, — mondta kurtán Marinak. Cigaretára gyújtott s miközben kifelé fújta a füstöt, a plafonra nézett, s balkezeivel a falántékát nyomkodta. — Ilyenek maguk mind, — mondta irritált hangján. — Minél jobb az ember, annál komliszabbak. A múltkor is egy csomó fagyott répát adtam neki. Lehetett vagy másfél kiló. S mi a köszönet érte? Hogy a száját járhatja. Azt mesélte a házmesternének, hogy éhezik nálunk. Hát éheztetem én a cselédeket?

Mari alázatosan mosolygott. Ő minden ételből jóelőre eldugott magának, rajta nem fogott ki a naccsága agyafúrt fukarsága. Ő számította ki neki, hogy mennyi-

forr be a tejből, mennyi sül össze a húsból. Értett is ez a hókaképű asszony valamihez? Hisz azt se tudhatta, mi a jó! Hiába számolta ki neki a kockacukrot, behozta ő azt másutt! Ha hájolvasztás volt, ki se szagolt a konyhába, undorította az égett zsír szaga, s este, amikor elcsukta az aransárga zsírt, egy jó csupor zsír, egy marék tepertő már a szita alatt volt félredugva.

— Mama szegény neki ajándékozta papa katonabakancsait... most is abban jár! — lamentált tovább a háziasszony. — Dehát a népen nem lehet segíteni! Csak ellenséget nevel belőlük az ember.

Haragosan kifújta a füstöt. — Velem mer szajaskodni! Hallottak már ilyet! Ha pedig beállítana holnap ide, hogy így, meg úgy... csak eljárt a szája... dobja ki! Megértette?

Mari bólintott.

Mínta kissé megnyugodott volna. — Most el kell mennem. Ha a nagyságos úr korábban jönne haza, ne várjon rám a vacsorával. A Jótékony Nőegylet gyűlésére megyek. Az ember lótfut, gyűjt, mindenféle alakokkal leáll táncolni, csakhogy segítsen a szegényeknek. Hát érdemes?

Heves mozdulattal bepuderozta az arcát, megnyálazta a szemöldökét, és mélyet sóhajtott.

II.

Bencsákné dohogva átvágott a Piac-téren, szinte összetiporva a hulladék kelkáposzta leveleket, hagymaszárat, szoknyája szélével tovább seperve a tojáshéjakat.

— Hallja Bencsákné lelkem! — kiáltott neki a sarki fűszeres, de ő nem állt meg, valami hajtotta el innen minél messzebbre. Mínta egyszerre érezni kezdte volna a házak magasságát, a mosókonyhák dohos mélységét, úgy zuhant rá a megismerés, olyan sötét sodrással, hogy menekült tőle. Nem volt lázadozó természet, már azzal a tudattal jött a világra, hogy neki

kell másokat szolgálni, vérével, tíz körmével, derekával, mindenével. Az anyatejet is elszopták előle, neki a közömbös üveg jutott, a zsebkendővégebe csavart ázott kenyérhéja. A meleg, dombos anyamellel idegen kölyök kapta, s később is minden másnak kellett! Hancurozó jókedvét bérbevették, nyűgös, nyafogó gyermekek mellé szegődött pesztrának, azoknak dúdolta, mókázta el ifjú éveit, míg nem kifogyott az együgyű dalokból, a szavai is megkoptak s a gyerekek, akiket ő tanított meg az első szóra, melynek botorkáló értelmét csak ők ketten értették egyedül — a gyerekek fölébe kerekedtek. Aztán mosni járt, bugyborékoló lúg és mocskos ruha közt telt az élete, de tudta, hogy ennek így kell lenni, máshoz nem ért, hát ezt kell csinálni, amíg csak bírja... Egy zivataros szeptemberi estén került össze a rokkant cipőpucolóval... Munkából jött haza éppen, s a vad eső, amely szinte porzott, toporzékolt, beverte egy kapú alá. A rokkant már ott kuporgott a suvíkszos ládájával, agyonázva, dideregve. Ebben a reménytelenül dühös istenkáromló időben, ott a kapúalj nyirkos homályában egymásbaestek, szinte csók nélkül...

Bencsákné tudomásul vette, hogy a rokkant ember „szeretője” lett, anélkül, hogy az arcát látta volna, a keze tapintását felismerte volna. Nem is ment többé arra, ahol a standja állt. Megtörtént, gondolta egykedvűen. Mi dolgom még vele? Csak, amikor elnehezült a járása, s a „helyeken”, ahová mosni járt, gyanús alapos-sággal mondták: Teréz, maga az utóbbi időben furcsán hízik. Csak akkor kapott észbe... Kéne valamit csinálni, hm... Igen.

Szégyenlősen odatopogott a cipőpucoló elé. — Úgy vagyok, mondta alázatosan. A cipőpucoló felállt. Manókját hóna alá szorította, erősen rátámaszkodott és bámult. Fél nadrágszára combig fel volt tűzve, gondosan összehajtogatva, s alatta az üres levegő, a semmi.

— Hát... — mondta lassan — magának biztos helyei vannak?

— Még ünnepkor is moshatnék. — A szemét le nem vette a csonk lábáról. Nem akart odanézni, de valami húzta a tekintetét.

— Hát én is eltengődöm valahogy. Annyi mindig van, hogy kenyeret vehetek magamnak. Esős napokon még szalonnára is telik. Nevetett, mankójával az aszfaltra ütött. — Csak aztán biztos, hogy enyém az a gyerek?

Most nézett először a szemébe. Egy idegen, fakósárga arc nézett szembe vele. Hisz tudja... akarta mondani, de egyszerre elszűkül a torka, e pillanatban ő maga sem tudta, nem értette, hogyan lehetséges... Valóban tőle lesz gyereke? Ettől a fekete csonktól, ruhagöngyölegtől? Tehetetlen könnyek buggyantak ki a szeméből, a cipőpucoló megszánta, és nagyilelkűen a vállára paskolt. — Ne sírjon no. Elhiszem, ha mondja.

Egy hét múlva megtartották az esküvőt. A gyerek pedig halva jött a világra. A bábaasszony azt mondta, „megemelte” magát. A második gyerek olyan vézna volt szegényke, hogy még sírni se tudott. Mire egyet nyöszörgött, már itt sem volt, lila, ráncos arcocskája úgy hullt oldalra, mint egy férges gyümölcs. A gyerekek egyre jöttek, mentek, torz népvándorlás volt ez a semmi-be, már az ötödik gyereknél tartottak, s ő még mindig nem emlékezett a férje arcára. Ha munka közben rágondolt, makacsul felidézte vonásait, a keskeny homlok, a húsos orr, a szája, a barna rossz fogakkal ott táncolt előtte a gőzben, minden részlet megvolt, de nem állt össze valahogy, nem lett belőle arc; ember, akihez hozzá tartózhat.

A sok apróság közül csak Ilon maradt meg. Csikorgó sötét reggeleken, mikor a levegő olyan szűros, mintha tele lenne apró túvel, együtt mentek munkába: Ilon beragadt álmos szemekkel, kendőkbe csavarva

bukdácsol mellette, sokszor a hátára köti a gyereket, legalább melegítik egymást.

Ilon is tudja, mi a szegény gyerek sorsa, mukk nélkül ül a szennyesruha kupacon, s közönyösen pislog, ha füst marja a szemét, s a sűrű gőz eltakarja előle az anyját, s hiába kapkod, csak nedves és csúszos lesz a keze, anyja nincs sehol... Nő, nő a kis Ilon, a napok nem változnak, hétfőn Klugeréknél van mosás, kedden doktor Balláéknál, szerdán Cserey méltóságánál, s azt is tudja előre, hol mit adnak enni...

A férje ágynak dől egy napon, épp péntek van, a staffirungját mossák Olga kisasszonynak, később jön haza. Ilon is alig vonszolja magát a fáradságtól, betapogatnak a sötét konyhába, mi az, apa még nem jött haza? Ilon valami fekete tömegbe ütközik, hanyatt vágódik s felordít. — Na, nem tudsz vigyázni? — Gyertya után kotorász, s a homályos fénynél megpillantja férjét agyagszínű arccal a földön feküdve... Ezt az arcot jegyezte meg magának Bencsákné, mintha az a halálbafordult arc tartozott volna igazán hozzá, ez a költözködő lélek. Két évig feküdt így a férje, tehetetlenül, hűdött mosollyal, bárgyún, mint egy szopós gyerek, s szükölve, mint egy állat. Amikor meghalt, semmi sem változott; a cipőkrémes skatulyák, flanelrongyok, kefék, mint holmi ereklyék a fiókba kerülnek s ők tovább csoszognak fénytelen, ráncos cipőkben...

Ilon már nagy lány, egy jégkárbecslő jár vele, tán el is jegyzi pünkösdkor. Finom ember, trikóselyem ruhát vesz Ilonnak, s minden héten moziba viszi.

S Ilon egyszerre nincs többé.

Bencsákné sohasem tudja meg, mi történt vele. Hiába fagyoskodtak, aszalódtak együtt hosszú esztendőkön át, nem látnak egymás lelkébe, nem ismerik egymást. Oly bezártak, nehéznyelvűek, s munkaközben nem lehet töprengeni, simogatni, gondolkozni. Ilon lúgkövet ivott, a szomszédok azt pletykálják, hogy a jégkárbecslő, a finom úr, faképnél hagyta. Dehát ezt

nem hiszi el, hisz itt volt ő llonnak, s különben is... Ez a „különben is“ régóta zümmög a fejében, mint egy dongó, amely az ablaktábla közé került, s vadúl nekiütődik az üvegnek, s újra meg újra kezd. Különben is... nem volt jó dolga llonnak? Nem hagyta kisaszonykodni? Hisz még otthonra is vállalt munkát, s szivacsosra mosta az újjait, csakhogy neki mindene meglegyen! Az első hetek facsaró fájdalmát dühmarta szemrehányás váltotta fel. Haszontalan, semmirekellő kölyök! Így megcsúfolta az öreg anyját! Nem is lesz nyugta neki!

Csak most jutott eszébe, hogy aznap, mikor „a z a d o l o g t ö r t é n t” llonnal, detektivek jártak nála. Még a hamúba is belekotortak, nem-e találnak csontokat, tollakat, mert Szekuláné naccságáéktól elloptak két tyukot, és hát mindenkit elő kell venni, aki bejáratos a házba.

Bencsákné hirtelen megállt. Kicsit tántorgott, mintha sokat ivott volna a rumból. Karjai olyan gyengék, hogy alig bírja felemelni őket. Kendőjét lecsapja a fejéről, a szél beletúr szürke hajába. Most merre menjen? Ismeretlen volt ez a vidék, sohasem járt erre, mintahogy új és ismeretlen volt ez a görcshöz hasonló fájdalom is, melyet valahol gyomor és szív között érzett. Hisz máskor is legorombították, meggyanúsították, rongyúl bántak vele. De most belekapott az éles hang, a tuskés szó, felkotorta, s olyan parázsakat piszkált ki belőle, melyek sisteregve belemartak. Igen, ezért halt meg llon, s nem a jégkárbecslőért, ő már előbb megérezte, hogy így nem lehet élni, így alúl, mindig csak alúl, két méterre a föld alatt, egy kicementezett gödörben, fagyottrépa alamizsnát, moslékot megkezeitcsókolomozva, így nem lehet élni, ahogy ő élt, egy csonk test mellett, halott gyerekek súlyával a szíven... Hogy bírta el mostanáig?! Mért nem csináltak együtt valamit — valamit, akármit?! Ordítani kellett volna bömbölő gégevel, és csapkodni maguk körül, és mind többen,

és többen lettek volna hozzá, akik belül ordítanak, és csapkodnak, mért nem szólt Ilon? Bencsákné visszafordult, cél nélkül ibolyongott, mint aki elvesztette a külső irányt, s most a maga belső útján botorkál. Elgömbült kezét maga elé tartva bukdácsolt előre s hangosan mormogott. — Hé, öreganyám, — kiáltott feléje egy suhancformájú kamasz, — maga is jól felöntött a igaratra! És füttyürészve tovább ment...

A kerítések mögött sűrű bozót sötélt, de az utat szegélyező fakoronák felső részét zöld életre keltették az ívlámpák, s most éles vonalként húzódtak az árnyéktömeg felett. Bencsákné csak ment... Minden lépésnél új és új fájdalmak lepték el, petyhüdt combjai vad irtózáttal érezték az idomtalan csonk tehetetlen csapkodását, a kacska ölelést, melyből holt magzatok fogantak. Mintha valami kincset ásná ki nagyon mélyről, úgy kaparta elő mohó falánksággal életét, most végre együtt van minden, amiről eddig nem tudott. Mit kezdjen ezzel a sok keserű kincssel, mi értelme a lázadozásnak, mikor nincs kiért, miért. Mit kezdjen ebben a toprongyos magányban, vacogó egyedüllétben? Hajnalig járkált, dagadt lábai engedelmesen vitték azt a töméntelen sebet, amit teste magába zárt. Úgyse megyek többé munkába, mondta hangosan, s megijedt a saját hangjától, mert olyan pléhkongású üres hang volt már. Betapogatózott egy parkba, lecsuklott, és nézett... A fákat nézte, a földet, a harmatcseppeket... Víz volt ez is, de milyen más víz, mint amivel neki dolga volt. Milyen tiszta, milyen uri, igen, uri kis gyöngyszem, mely ott remegett a fűszál kecses hajlásán, ebbe nem nyomnak bele emberi piszkot, verejtéket, betegséget, vért... Meg akarta érinteni a hűvös harmatot, utána nyult. Feje keményen koppant a gereblyézett földre, s hiába próbálta emelni, valami húzta, nyomta lefelé. Milyen furcsa, gondolta... Milyen furcsa, hogy itt fekszem ebben a szép parkban lombok és füvek között. Erőlködve körüljártatta a sze-

mét. Úgy tűnt föl neki az egész, mintha álmodna. Az uccán égve felejtettek egy gázlámpát, magányosan és okatlanul égett tovább, senkise vette észre. Most már késő, gondolta — előbb kellett volna... S nem tudta biztosan, élni akart-e előbb vagy meghalni. Hiszen én szenvedtem, kutyául szenvedtem, motyogta félhangosan s a levegőbe kapott tehetetlenül. Reggel lett, az ég kéken lebegett felette, mint egy óriási kékítővel teli teknő.

Bencsákné alázatosan jelentette: Készen vagyunk naccsága kérem.

Csatakos feje előre bukott, s hatalmas férfibakkancsaival elindult a mennyei padlásra.

SZMRECSÁNYI GÉZA:

A SKVARKA

A régi sárosi világ írója második könyvéből amely „A skvarka” címen fog megjelenni, közlünk egy részletet. (Skvarka alatt amolyan hétszilvafás földecs két értünk.) Az írónak első könyve ilyen címet viselt: Dobry luft — Jó levegő — és ez volt a legnagyobb érdeme, hogy benne valósággal meg lehetett találni a címét.

A daróczi kurián még szegénylegényeknek is adott régente kommenciót Szmrecsányi Ödön és nem is volt arra soha szükség, hogy megkongassa éjjel a segítség-hívó udvari kis harangot, hiszen még a szomszéd Berzevicére való hírhedt Gyuri cigány is fennen hangoztatta uton-útfélen, hogy „a daróczi uraság az én védelmen alatt áll”. Nem tűrte, hogy bárki is a daróczi kuriát tisztelje meg éjjeli látogatással. Vízitelni oda maga járt és nem is éjjel, hanem világos nappal, mindenki szemeláttára.

Ilyenkor cipőt is húzott és zsákba rakott nehányszáz rákot, avval tisztességtudóan megjelent a daróczi kurián, s a vendéglátó házigazda még szóba is elegyedett vele, megvette tőle a rákokat és negyedévenként kimérette részére a rendes kommenciót búza, rozs, szalonna vagy más élelem képében.

És Gyuri cigány nem volt megvetendő protektor, mert a védelme alatt álló kuriába nem merte lábát betenni holmi kapcabetyár. Szmrecsányi Ödön is jól intézte el ezzel a biztonsági kérdést, hiszen Gyuri cigány konvenciójával elkerülte, hogy a faluba zsandár, pandur, szolgabíró járjon s majd vallatásra, tárgyalásra Kisszebenbe menjen és végeredményben se tudja meg soha ki lopta el birkáját, egyebet.

Gyuri cigány hűségesen örködött.

A kurián, ahol jó sora volt a cselédnek és még szegénylegénynek is jutott komenció, természetesen szívesen látott volt a vendég. Mikor kocsiján berobogott a mindig kitárt kapun át az apró kavicsal behintett tiszta udvarra, mosolygó arcú háziasszony fogadta, örökké pipázó házigazda örömmel üdvözölte. Kihámozták sokféle bundájából s az első ölekezés után a vendég sietett utánanézni, jól vannak-e lovai ellátva, mert a sárosinak nagy gondja a lova. S jaj volt a kocsisnak, ha egy-egy sebes hajtás után jártatás nélkül vezette be az istállóba a lovakat, vagy csutakolás nélkül zaboltatta meg. De tudták is azok a kötelességüket, s kocsiséknál a legjobb márkát jelentette, ha Szinyey Béla vagy Bánó Géza keze alól került ki. Mikor aztán meggyőződött a vendég, hogy lova jól el van helyezve, beült nyugodtan a kuria uriszobájába, hol kényelmes bőrfotelek terpeszkedtek, mellettük nyurgalábú kis asztalok, éppen egy kávéscsészének valók, a sarokban pipatórium meg százfűkös szekreter ördögös szerkezettel, amott nagy bőrdívány, öblös karosszékek, és a falbaépített kandallóban narancssárga fényel lobog a fűzfátönk, hangulatot inkább, mint meleget árasztva. Sercegő tűznyelve bevilágítja a sötétedő, boltíves szoba meszelt falait, melyeken őz és szarvas-agancsok vannak rendben felaggatva. Sok alatt az írás:

Lötte Dobay Eduárd Anna napra.

A sorban utolsón már csak így:

Lövette Dobay Eduárd Anna napra.

Akkor a udvarias szomszéd már halálos betegen feküdt, nem mehetett ki az erdőbe lelőni a szokásos névnap ajándékot és csak kerülője hozta terítékre s vitte utolsó gratulációjaként annak az Annának, akit évről-évre megtisztelt figyelmességével. A vadásztrofeák közt fogason a kuria úrnak fegyverei, kürtjei, vadásztarisznyái, amott meg a vaddisznóagarak díszlegnek, izgalmas vadászkalandok becses emlékei.

Zamatos muskotálydohány illata száll a szobában s ke-

délyes pipafüst mellett telik el a vasárnap délután egyhangú unalma.

És a kényelmesen elhelyezkedett utódok felett körben a falakon az ősök képei: tenyéryni széles pallos és levágott fej az egyik ős kezében, a másik kecskeszakállas lovag hegyes tört dőf egy tolakodóba, toronymagas frizurák és hatalmas copfok selyem és bársonyba burkolt hajporos ősanyák, ékes nyakláncok, halcsontos páncélok, dicsőült elődök. Közülök még az élet közvetlenségével mosolyognak le az unokákra Szinyey László és élettársa, Máriássy Anna, kikerül annyi kedves élményt elevenít fel ilyenkor a meghitt beszélgetés.

Szinyey László papnak készült, belenyugodva abba, hogy Isten ígését a szinyei paróchián fogja hirdetni. Ámde az Úr akarata kifürkészhetetlen: bátyja, Szinyey Ferenc, a vitéz katona, elesett a napoleoni háborúban, másik fivére, az óriási Pepi hirtelen zuhant a másvilágba, mint vihartól gyökerestül kiszakított százados fenyő, a veszélybe került családfát mentendő kiugrasztották hát reverendájából, a jámbor Szinyey Lászlót megházasították, s jó szerencse, hogy olyan párra akad, mint Máriássy Anna, mert míg ő gondozza a rendre született pulyákat, helyette a felesége tesz-vesz a gazdaságban, pöröl az árendással, veszekszik a bacsókkal, erélyes, okos asszony, a szalónokban előkelő uridáma, emellett nagyban buzgólkodik azon, hogy a Szinyey faj ki ne vesszen s még arra is ráér, hogy a környéken a legszebb búzát, mákot ő termelje. Intézkedik, utasít és a parancsa ellen nincsen appelláta.

— Holnap megyünk Hegyaljára szüret lesz! És a cseléd lázasan készül mind, kefélik és kenegetik a szíjjas hintókat, még a ígáslovak sörényét is befonják szallaggal, mindenki igyekszik, mert gyors keze van a nagyasszonynak, félnek, nehogy büntetésből itt hagyja majd őket, az lenne csak szomorúság, ha lemaradnának a nagy mulatságról. Szüret, az nem munka, az a főmultság, víg zene meg tánc is, ott a Hegyalján tanul meg a sárosi Hancsa csárdást is táncolni, a lobogó ingujjas tályai legények pörge kis bajusza ha-

marosan megcsiklandozza a napbarnított nyitott vállmelleket. Mindenki örül a jó kirándulásnak, nagy igyekvés, sok viháncolás van, egy hangyaboly a kuria, csak a ház urára nem gondol itt senki. Szinyey Lászlóra, aki pipafüst közt elmélkedik s amikor megtudja, hogy legfelsőbb parancsra holnap mozgósítás, utazás szünetre, félve inti magához a szolgálot és suttogva megkérdi:

— Mit gondolsz, elvisznek engem is?

Ilyen emlékeket elevenítgetnek nagyszülőkről, rokonokról, miközben az öreg inas gyertyatartóval kezében jelenti:

— Tálalva.

Ni, csakugyan este lett.

A társaság kiemelkedik a mély fotellekből, a sarokban mintha az ős vitézi vasvért is mozdulna előre vacsorázni készen, nagyot reccsen a buzogány rettentő markában, a sisakja tükrözi a gyertyák lengő lángját, aztán magára hagyják festett kortársaival s a terített osztalnál víg evés-ívás közt szóba jönnek a megyei pletykák, heti események, gazdasági helyzet, politika, meg a nagyvilágnak végre idejutott legujabb hírei. Legtöbb szó a környék kuriáiból kikerült rokonokról, ismerősökről esik, a sárosiak sikereiről országban-világban, életükről itthon s idegenben.

Péchy Zsiga skarlátvörös díszmagyart csináltatott, bizonyosan arra az időre, ha már főispán lesz. Péchy Andor Párisban készített frakkot s hozzá aranygombos fehérsejű mellényt fog viselni. A kalapját Londonban kalapáltatta, mikor Királydíjas Tokióját vitte pénztartatni a halvérű angolok közé. Rotschlid adja neki a tippeket, mikor milyen részvényeket vásároljon. Van is annyi pénze, hogy senki se tudná megszámolni. Kérte, vegyék fel a bécsi Jokey Clubba, hanem az a löcslábú osztrák, aki ott elnökösködik . . .

És így folyik a szó, hosszú körülményességgel. Nem siet a vendég, miért is sietne? A daróczi kuriából nem is engednék ma.

FÁRADT ESTI DAL

Nem játszom többé nagy szavakkal
És problémáim sincsenek;
Elcsöndesedtem, mint futástól,
Vagy játéktól fáradt gyerek.
Úgy érzem, hogy közelg az este,
Mert minden lassan szürke lett.
Nincs tartalom, se kedv, se lélek
És minden csak egy sziluett.
Most minden sima, tiszta, csendes,
S az élet tőlem messze van,
Nem érdekelt a harc, a vígság,
Nincs könny és nem kell az arany.
Nincs törvény, nem vonz a titok már,
Nem rejt csodát a messziség,
Az Istent többé nem találok,
S csak üres boltozat az ég.
Becsület, hűség, kötelesség:
Belátás lett és kényelem.
A szerelemből megszokás lett.
S a halál már nem féfelem ...
Legjobb feküdni néma csendben,
Míg feljönnek a csillagok,
S érezni hűnyó öntudattal,
Hogy halálos fáradt vagyok ..

GÜTAY ALAJOS:

A ZSINÓR

Abban az időben a hidászoknál szolgáltam. Tizenhárom hónapos frontszolgálat után átvezényeltek a vízi hadsereghez s így lettem hidász. Az osztagban csupán én voltam akkor újonc, szóval a legügyetlenebb.

De pár heti gyakorlat után főhadnagym véleménye szerint én voltam a legjobb vízenjáró, s mint ilyen, a legkomolyabb aspiránsa a „Steiermannschnur”-nak. Magam is őszintén kedveltem a vizet, szerettem és valósággal rabja lettem, alig vártam a reggeli kirukkolást, hogy csólnakba üljek.

Egy hét óta készülődünk már erős tréninggel a szokásos kormányos versenyre. Ment minden, mint a karikacsapás, Enyémnek éreztem a zöld zsinórt, ami kimaradási engedélyre és egyéb előnyökre jogosította a csizmás hidászt.

A Duna jobb partján toltuk felfelé csólnakjainkat sorban, egyenként, csákánnyal, a kövekkel kirakott part mellett. A sorból már valamennyit elkapta a ravaszon sodró ár. Én buzgón suhantam előre, blúzom alatt szívem diadalmasan verte a győztesek boldog himnuszát. Főhadnagym a parton kísért és biztató „nyomd meg”-et diktált, mikor egy szerencsétlen pillanatban csákányom elakadt és hanyatt esve a csólnakba az ár kényekedve szerint most már visszafelé suhantam főhadnagym éktelen szidása között, az öreg Duna habjain, a többiek hahotázó röhögése közepett. Rém mód bosszantott a dolog. A zsinór, amit egészen biztosra vettem, elúszott. De elúszott vele a becsület is.

Egy hónap mulott el azóta. A szokásos aratási szabadság előtt álltunk. Jelentkeztem kihallgatásra, velem még számosan. Fülledt, nyomasztó levegő terpeszkedett a folyosón. Kint a fronton emberre volt szükség és a szabadságolás nehezen ment. Ném mégy te szabadságra, de senki se, a búzáat majd learatja a jégeső, vagy a jegyző, aki otthon van — mondták a többiek. Ha anyád van az, ha nincs, akkor a szélvész. Tréfálkozni akartunk, de az íze mintha keserű lett

volna. Búsan lehorgasztott fejjel vártunk a sorban. Mintha ágyúk vészés ugatását hallottam volna, aztán görömbö felke-
lete felhő kerekedését láttam, mely átszáguldott határunkon
fát, tornyot döntögető szélről kergetve az aranyló búzák
felett, mint egy sötét óriás. Éreztem, hogy mindent elron-
tott a multhónapi verseny; az a nyomorult zöld zsinór. Egyet-
len, amiben bíztam még, anyám levele volt, ami ott égette
a remény pislákoló mécsét szívem felett, sűrke blúzom zse-
bében. Hosszú tíz perc óta álltunk a folyosón, míg végre
kardcsörrenést hallottunk a lépcső felől.

Habtacht! — ordította az őrmester — jön a főhadnagy úr
— suttozta.

Mink álltunk mint a cövek; néma mumia sor.

Csizma javítások, ruha foltozások mind megadattak, de
az első szabadságkérő gyerek olyan alapos szidást kapott,
hogy ne tovább. Reszkettem.

Sajnálom, ma nincs szabadság, ön is szeretnék hazamenni
mint ti, ma háború van, emberre van szükség, nem is ember-
re, oroszánokra, bátor katonákra! Értettétek?! Köszönöm
szépen az ilyen bagázst. A vízen olyanok vagytok mint a
vénasszonyok, de bezzeg gavallérok lennétek otthon a lá-
nyok körül. Vége van!

Habtacht! Abtreten! — ordította ismét az őrmester.

Sötéten hullott rám a bánat, szívem körül szorítást éreztem
és egy szó marta torkom.

Kérem!

Főhadnagynom visszafordult, szúrós szemmel vizsgálta a
sort.

Ki volt az, ki beszélt?

Hűvös csend zuhant ismét közibénk, de az én szívemben
mindig emelkedőbb melegség izzott.

Én voltam — mondtam elég hangosan, de fogaim vacogtak.

Hogy hívnak? — rám nézett keményen, sapkáját kissé fel-
jebb tőlte.

Ja, igen, te voltál az, aki legtovább bírta a... a... igen,
tudom már. Mit akarsz még?

Főhadnagy úrnak alássan jelentem, szabadságot.

Szabadságot?! Talán süket vagy?!

Az őrmester gúnyosan vigyorgott orra alatt. Lábam alatt mozgott a kövezet, éreztem, hogy szédülök. Elhomályosult szemmel igyekeztem azonban az övébe nézni.

Igen főhadnagy úr, aratási szabadságot. Apám beteg, két bátyám a fronton, a búza... a búza meg már eléri... írta... itt a levél.

Mutasd.

Könnyek homályosították szemem. A sor még mindig ott állt némán, lélegzet nélkül. Magam előkotorásztam a levelet és oda adtam.

Olvasta.

Kedves fiam!

Rám nézett mintha lelkembe akarna látni, mintha rajtam keresztül szeretné meglátni az anyai szívnek rajongó szeretetét. Gondolatban már utaztam kis fehértonyú falunk felé. Láttam az elsuhanó mezőket, rajta a tétova léptű tehéncsordát. A learatott tarlókon sorakozó aranykalászt rejtő kezeszsorokat.

A többiek mehetnek — intett az őrmester felé. A sor, mint a megbolygatott kaptár méhei, dőzsölve vonult el. Mikor már senki sem volt jelen, tovább olvasta a levelet.

... írom ez levelem könnyeim hullásával neked fiam. Tudatom veled, hogy apád beteg, két öreg kezemmel állig tudom ágyában forgatni. Tovább tudatom veled, hogy Antalt egy olasz golyó tanálta és kórházban fekszik. Pistáról nem tudok, három hónapja nem írt. Haza kéne gyünnöd, mert érik a búza és ha a földre hull, pusztulás vár reánk. Kérd meg a kapitány urat, engedjen haza. Most má nem írok többet, még azt megírom, hogy a Szikla csikózóba van. Gyere haza. Isten veled drága, kedves fiam.

Anyád.

A nap egy sugárkévéjét dobta be az ablakon, ez a meleg-özön hullott talán a mi kis portánk elárvult földjére is. Éreztem, hogy főhadnagyom szíve is meglágyult. Talán gondolatban ő is az elhagyott, sokszor sóvárgott otthonában jár. Figyeltem blúza emelkedését szíve felett, mintha sóhaj szökött volna el szíve börtönéből.

El fogsz menni haza — mondta halkán. Tíz nap szabadságot kapsz.

Délután már kezemben volt a szabadságlevél. A város hullámzó sokaságában sodródtam az állomás felé. Füttyös, hahótás jókedvvel állottam meg egy katonai dolgokkal megpakott kirakat előtt. Sapkák, szuronyok, gombok, érmek, szalagok, zsinórok ötlöttek szemembe. Egy szép zöldselyem zsinór kacagott felém, mintha mondaná:

Gyere vegyél meg, hiszen majdnem megérdemeltél. Csak véletlenül múltott az egész. A vérem lázított, a zsinór csábított.

Igen, majdnem megérdemeltem — súgta bennem valami. Felébredt hiúságom sarkalt, ösztökélt egyre közelebb az ajtóhoz. Elvégre csak egy zsinórról van szó, nem csillagról, de a lányok szemében még is valami. Tisztesség, tekintély.

Magam sem tudom hogyan, de már bent voltam a boltban és megvettem a zsinórt. Fel is tűztem azonmód. Egészen más érzéssel léptem ki az ajtón, valami ritka csodás érzéstől feszült a mellem. Egy század gyalogos jött a délutáni gyakorlatról. Büszkén tisztelegtem a vezető tisztnek. Alig, hogy elhagytam őket — pár lépésnyire tőlem főhadnagyom gavalléros alakját láttam jönni felém. Mikor mellém ért, megállított és a mellemre mutatott.

Ez itt micsoda?

Zsinór — hebegtem, de szerettem volna eltűnni a föld alá. Javítani akartam helyzetemen néhány hebegő szóval, de mire felocsúdtam, főhadnagyom már messze ment tőlem.

Mindegy, már minden késő — mondtam fogam között saját vigasztalásomra.

A nap hiába pazarolta fényözönét, mégis szomorú sötétségben éreztem magam. Az állomásra szinte bukdácsolva értem. Az utolsó percben léptem az induló kocsiba, valami súlyos nehéz terhet cipeltem, valami hiányzott életemből, az elvesztett örömfonalat nem tudtam megtalálni. Éreztem, szerencsétlen vagyok, a legszerencsétlenebb mindközött, akik kihallgatáson voltunk. A vonat rohant, de a zúgó, morajló város nem akart elmaradni tőlem. Az elsuhant földeken még mindig az őrmester kárörvendő vigyorgását láttam, ő

volt a kaszárnya réme, zsarnoka egy személyben. Lehorgasztott fővel ültem látszólag nyugodtan, agyamban ismét főhadnagyom szavai és az elhagyott város morajló zúgása tombolt. Pedig úgy jöttem ki a komor laktanya falai közül, mint aki szívét oltárnak érzi és rajta látja a szentségeket: öszülő anyát, apát halálos betegen, a szelek szárnyán ringó búza kalászt. Újra éreztem azokat a döbbenetes pillanato-
kat, melyek örömet igába törték. A nem számított találkozás bedobta életablakomon sorsom legkegyetlenebb emlékét. Állomás állomás után maradt el, csak engem nem tudott elhagyni a kínzó, kegyetlen kérdés.

Ez itt micsoda?

Óh ez a gúnyos hangsúly, erre tisztán, világosan emlékeztem. Úgy hangzott mint egy átok, melyet az élet rozsdája mar a szívben és soha — soha nem lehet onnan levenni.

Fejem fáradtan nyaklott mellemre. Szemem — mint vércse a prédán — megakadt a mellemen félkörben széleskedő zsinóron. Kezem megmozdult, ujjaim kajánul görcsösen görbültek befelé. Bosszút lihegő mellem mint dagálykor a tenger kékes vize emelkedett. Éreztem arcomon a sárga sápadtságot, ereimben forró vérem iszonyú kavargását. Kezemet egy delej mind feljebb húzta egészen a zsinór közelebe. Belemarkolt. Bontani, tépni kezdte, aztán ráncigálni a gombokra felcsavart zsinórt s felrántottam a kocsi ablakát és annyi utálattal hajítottam ki, amennyi a szívemből kitelt.

*

A búzát learattam. Apámat eltemettem. Anyámat otthagytam, magára és Istenre bízva. A malmok, gyárak delet dudáltak mikor a kaszárnya előtt megálltam. Bent az udvaron menetre készen vagy 30 ember, fényes csajkából ették a párolgó, jóillatú gulyást. Látásból ismertem valamennyit, de egyet személyesen. Odamentem hozzá. Hová mentek?

Albániába, itt hagyjuk ezt a bűdös kaszárnyát, lehet, hogy kint jobb lesz.

Lehet.

Voltál otthon?

Voltam.

Nos?

Roskadozó öreg-embereket, síró öregasszonyokat láttam, ezek is olyanok mint a kóbor kutyák; rongyosak, éhesek, soványak, az élet céltalan lett előttük. Bizony barátom ott sem jó, de kint sem jobb.

Úgy van, de, — de nem mink csináljuk.

Bizony nem, Isten veled, aztán vigyázz magadra. Megyek; jelentkeznem kell.

A lépcsőn őrmesterem jött felém, nádpálcával ütögette csizmaszárát és egy dallamot füttyölt fogai között.

Á, te vagy, már letelt? — mondta valami különös gúnnyal. Sajnos — mormoltam fogaim között, de hangosan ezt mondtam:

Igenis őrmester úr!

Az éjszakát álmatlan töltöttem, ezért másnap meglehetősen fáradt voltam. A kihallgatás mint máskor, — megszokott régi kép: lyukas csizmák, rongyos blúzok, kimaradások, egyéb kérések, panaszok hangzottak el, mikor végre sorra kerültem.

Főhadnagy úrnak jelentem alássan, bevonultam szabadságomról — dörögtem keményen.

Látom rendben van. Ez rendben van de, egyébként nincs rendben. Egy lépést tett előttem látra, jól szemügyre vett és újra mondta:

Dehogy van, dehogy van. Őrmester! Tíz nap laktanya fogság.

És egyszerre újra éreztem a katona élet jéghideg szigorát. A kifosztott falvak, a krumplin arány, a szuronnal megpiszkált sírok halottjainak lelke sírt bennem, a sűrke ruhába öltözött tehetetlen ember gúzsba kötött, megláncolt érzése, akarata, vágya, bosszúja lázongott kiszáradt torkomon. Aznap este már nem mehettem ki a városba. Minden 10 percben kúrthvársra jelentkeznem kellett a kapualján teljes felszereléssel főhadnagynom előtt.

Lassan, rettenetes unalommal teltek az esték. A tizedik nap letelte után újra ott álltam kihallgatáson. Erősen belelértém a szemébe, mikor mondtam:

Főhadnagy úrnak jelentem alássan, letelt a büntetésem —

Szeme úgy szikrázott, alig tudtam állni. Szinte belém marta, belém égette tűzét:

Még nem barátom, majdha rendbe hozod magadat mint katonához illik. Örmester! Tíz nap laktanya fogság!

Eltörpült bennem nyomorúságos életem minden reménye, mintha kisiklott volna a rendes kerékvágásból. Szomorú lecsüggedt fejjel tértem szobámba. Bár nem éreztem különös szükségét, hogy kimenjek a városba, de a tudat: rabságom, a jelentkezés, félttem — örületbe visz. Ijedős lettem, minden zaj, akár volt alapja, akár nem, roppantul izgatott.

Az este már hetedszer voltam lent. Ruhám gondosan kikefélve, gombjaim ragyogtak, csizmám mint a gyémánt csillogó és még is talált kifogást.

Majd megtanítlak én, vagy rendbe hozod magad „hiány” nélkül, vagy lecsukatlak.

Ember voltam és még is gyerek, mert egy futó pillanatra szememet égette a könny. Lélegzet nélkül szédültem fel a szobámba.

Gyerekek, nézzetek körül alaposan, mondjátok meg, mi a hiba rajtam? Mert már nem bírom tovább.

Hangom már nem is emberi volt, inkább hasonlított egy kínnal vívódó állat síró nyöszörgéséhez.

Kérlek, mondjátok meg, mert inkább kimegyek, kimegyek ebből a bűdös, nyomorult laktanyából a frontra megdöglőni.

A gyerekek körülkaptak, megforgattak.

Nem találok hibát.

Én sem. Hát hol lehet, mi lehet a hiba?

Forgattak jobbra, forgattak balra, előre hajoltam, hátra hajoltam, de hibát senkisésem tudott felfedezni.

Hát akkor mit akar ez az állat?! — szakadt ki torkomon.

Ökölbe szorult a kezem, s ha akkor megsújthatom, összetörtem volna.

A tizedik күрthívásra elhatároztam, bármi történjék, megkérdem a hibát. Homlokomon verejték gyöngyözött, s szívemben fojtott forrósággal szédülve sodródtam a kapu alá. Voltunk vagy hatan laktanyafoglyok. A főhadnagy már várt bennünket. Néhányszor elsétált előttünk, aztán egyszerre

megállt előttem, s mint valami őrült ordítja, amit kérdeznél akarok.

A hibára vagy kíváncsi? Hát megmondom. A blúzodról hol a zsinór?

Főhadnagy úr...

Amelyikkel szabadságra mentél!

Főhadnagy úr... —

Semmi... hallgass. Korán tűzted ki magadnak! —

Máskor ilyet ne tégy te... te... poros; zöldfülű. Most mehetsz, többet ne jöjj le a hívásra:

Igenis főhadnagy úr.

A lépcsőn felfelé rohanva könnyet töröltem ki szememből, s mire felértem, valami fényesség mondta bennem: igaza volt: a zsinórt nem érdemeltem.

S mint hálóból szabadulva, felfrissülten nyújtottam ki tagjaimat ágyamon. Nagy békesség járta át a szívemet, s úgy gondoltam, még ma este végetér a világháború.

KENEDY ERZSÉBET:

A PARITTYA

Vince hét éves volt, mikor apja hazajött a háborúból, Guszti csak három és fél. Már ők is jelenvoltak, mikor apjuk esténként a ház előtt a szomszédoknak háborús élményeiről mesélt. Hogyan sebesült meg kétszer, hány muszkát lött le közelharcokban. Szemléltette is az eseteket úgy, hogy a képzelt puskát vállához emelte, az egyik szemét behunyta, a másikkal célzott és „bum” szóval utánozta a puska durranását.

Vince ilyenkor annyira csodálta apját, hogy még a száját is nyitva felejtette. Guszti édesanyja szoknyáját fogta és csak a „bum” szóra figyelt fel, aztán fogott ő is egy fadarabot, vállához emelte és többször egymásután ő is elkiáltotta magát „bum! bum!”

Vincére már komolyan hatottak ezek a lövöldöző históriák és egyetlen vágya volt hozzájutni egy puskához. Emberéletben nem tenne kárt, mint édesapja a muszkák között, de a verebeket a szérüsben mind lelődözné vele, meg a varjakat a vetésekről.

De puskához nem tudott hozzájutni.

Egyszer parittyát látott Gulyás Miska kezében, ép a varjakat ijesztgette a kukoricásban.

„Add nekem azt a parittyát Miska!”

„Mit adsz érte?”

„Itt a karéj, lekvároskenyér, két alma és ez a piros cezuza tegnap kaptam az ispán úriól.”

Megtörtént a vásár.

Vince azonnal lement a szérüskertbe, hogy kipróbálja, hogyan kell parittyával löni. Mert nem olyan könnyű mesterség az ám! Nem elég a gumit meghúzni vagy a követ a közepére elhelyezni. Fogás kell hozzá, ami nem olyan egyszerű.

Bizonytalanul elhelyezte a követ, fogta a pálcikákat, meghúzta a gumit, majd hirtelen eleresztette. A kő repült, de nem felfelé, hanem vízszintes irányban.

Éles sikoly a bokrok mögül. A verebek szétrebbentek, de Vince már nem figyelte őket, hanem ijedten dugta el a parittyát a kazalba.

A bokrok mögött ájultan feküdt Guszti. Vince halálra sápadt és kiáltozva futott édesanyja után. „Anyám, anyám, lelöttem Gusztit. . . ott fekszik a szérüsben. . . eriggy hozzá, már meg is halt!”

Guszti nem halt meg, de az egyik szemét elvesztette. Hiába vitte be édesanyja a városi kórházba, hiába kezelték heteken keresztül, a hegyes kő a szemet annyira megsértette, hogy nem tudták megmenteni. Sokáig fekete kötést viselt rajta, de később a szemhéj teljesen letakarta a holt szemet és a faluban megszokták ennek látását, meg azt is, hogy az iskolában Vaksinák hívták a gyermekek.

Guszti felnőtt és erős, derék legény lett belőle. Fél fejjel volt magasabb Vincénél és sokkal vállasabb. De testi hibája által valami félnétség, valami bizonytalanság volt benne és ha együtt volt a falubeli fiatalokkal, érezte azok fölényét. Csendes, szótlan ember lett belőle. Lányok után nem járt, félt a visszautasítástól, pedig nagyon szívesen látta Jámbor Katit, de mégsem szólt hozzá soha egy szót sem.

Vasárnap délután, mikor a fiatalság a korcsma hátsó szobájában táncolt és mulatozott, Guszti az ívóban az öregek között maradt, felolvasott nekik az ujságokból és magyarázta a politikát. De legszívesebben úgy töltötte a vasárnapot, hogy kiment az istállóba és órákig kefélt két lovat, a Huszárt és Csillagot, amíg olyan fényes lett a szőrük, mint a színarany. Aztán csak nézte, nézte őket és simogatta nagy tetszéssel. Nagyon szerette ezt a két állatot. Ő nevelte fel csikókból.

Vince gyakran hívta magával öccsét, de Guszti ezt a meghívást egy kézlegyintéssel intézte el, szó és magyarázat nélkül. Vince megértette a feleletet és lelkiismeretfurdalást érzett miatta. De ez nem tartott sokáig, mert a lányok közt hamar elfelejtette, sőt már egészen megszokta, hogy öccse nincsen közöttük.

A lányok szeme azért mégis megakadt Gusztin. Némi lyike szívesen vette volna közeledését, de ő soha sem kísérelte meg ebbeli szerencséjét.

Mikor Vince túl volt a katonaságon, megnősült, Elvette Jámbor Katit és az első szobát egészen megtöltötte a sok magával hozott dunyha, párna, felértek egészen a padmalyig. Ez volt a menyecske büszkesége, meg a Máriakép a széles aranyrámában, mely alatt örökmécses égett.

A konyha mögötti szobában aludtak az öregek. Ott volt Guszti ágya is, de ő mindig az istállóban aludt a szalmaágyon, mely farúdra volt erősítve és két erős kötélén lógott alá.

Az istálló nagyon takaros volt. Átjárója felöntözve, felseperve, mindig tiszta alommal ellátva, olyan volt, mintha valami kaszárnyához tartozott volna, szalmából font sallangok színes pántlikákkal tarkítva díszítették.

Az istálló volt Guszti minden kedvtelése. Itt olvasott piciny lámpa mellett késő éjszakáig. Mindenki dicsérte Guszti a remekét, ami nagyon jólesett neki. De legjobban akkor örült, ha Kati dicsérte meg. Ilyenkor meleg járta át és csak annyit mondott: „Hisz úgy sincsen más örömöm az életben.”

Féltékenysége Katival szemben lassan felengedett és mi alatt Kati a teheneket fejte, hosszan elbeszélgettek egymással, míg Vince vagy édesanyja ki nem jött utánuk. Ilyenkor ijedten rebbentek szét, mintha tiltott dolgon érték volna őket.

„A zsidó járt itt a városból. Autón jött a lovak végett”, mondta egyszer ebédnél Vince, „jó vevőt hoz rájuk, csak hozzam be őket a mihálynapi vásárra. Szép pénzt kínál értük, hintó elé kerülnek urasághoz. A teheneket is el kellene már adni borjastul. Vigyük be őket is.”

Gusztinak torkán akadt a falat. Elviszik az ő két szép lovát! Letette a kanalat és kiment a szobából. Elővette a kaparót, kefét és sóhajtozva tisztogatta az állatokat.

Pár nap múlva volt a vásár. Guszti úgy kifényesítette a lovakat, mintha esküvőre mentek volna és mivel sár volt, befonta sörényüket és farkukat. De nem szólt egy szót sem.

Októberi esőben indult útnak Vince. Könnyű bricskába fogta a lovakat, rátette a féderes ülést, felsegítette édesanyját, mert ő teknőt akart venni a vásáron, aztán felugrott ő is, ostorával suhintott és a lovak elindultak szép táncos lépéssel a város felé, hogy onnan soha többé vissza ne térjenek.

Az asszony a kocsiról visszaszólt Katinak: „Hozd le a babot a padlásról és verd ki, míg hazajövök, ne töltsd az időt főzéssel!”

Most apjuk fordult ki a kapun a tehenekkel és borjakkal. Egyedül hajtotta őket, pedig jó messzire kellett velük gyakorolnia.

Gusztí sokáig nézett utánuk. Aztán bement az istállóba. Szomorúan meredt feléje a két megüresedett hely. Felugrott a szalmaágyra, karjait összefonta feje alatt és fekiüdt mozdulatlanul. Nagy volt a bánata.

Kint sűrű őszi eső hullott, mintha soha sem akart volna elállni. Dolgozni sehol sem lehetett, nem mulasztott semmit. Később mégis felkelt és kezdte rendbehozni az istállót, ki tudja, mit hoznak Huszár és Csillag helyébe.

Kati a babbal volt elfoglalva. Dél tájban bejött az istállóba és meglátta Gusztí arcán a nagy szomorúságot.

„Mit szomorkodsz itt egyedül, gyere be és segíts megfogni a zsákot, nem bírom egyedül.”

Gusztí a kezével legyintett. „Látod Kati, így van az velem, Vince mindentől megfoszt, amit szeretek . . .” és két kezével rátámaszkodott a seprűre, úgy nézett Katira szomorú szemekkel.

„Hát még mitet vitte el Vince?” kérdezte most az asszony bizonytalanul.

A fiú nem felelt. Fogta a seprűt és folytatta munkáját.

Kati szép szavakkal próbálta vigasztalni. A fiú csak hallgatott és amikor Kati ránézett kék szemével, ebben a tekintetben annyi alázat volt és kérés, hogy Gusztí elhalványult tőle, mint a fal, majd belevörösödött egész a nyakáig. Néztek egymásra zavartan, remegve.

Gusztí most hirtelen maga mögött berúgta az ajtót.

gyors mozdulattal elkapta Katit, erősen magához szorította és vad csókokkal borította el, ahol csak érte, a ki nem élt fiatalság erejével, olthatatlan szenvedéllyel.

„Jézus Máriám! Guszti megbolondultál . . . ha Vince látná . . . súgta ijedten Kati, száját a fiú forró nyakához szorítva. De ez se nem hallott, se nem látott.

Vince pedig az ajtóban állt és kövémeredve nézte őket.

„Ha látná, hát látná! Nem merne a bitang egy szót sem szólni. Koldussá tett egész életemre . . . aztán elvett tőlem Téged, a kiért odaadtam volna ezt a rongy életemet, és akkor, amikor már semmi örömöm sem maradt, csak ez a két csikó, elvitte ezeket is, csak hogy nekem ne maradjanak . . . leütöm, mint a veszett kutyát, csak merjen egy szót szólni. Most már semmit sem nézek . . . azt sem bánom, ha miatta börtönbe zárnak, mert biztos, hogy még rabruhát viselek miatta . . . De megbosszúlok magam érte Kati . . . tudod, hogy csak Téged szerettelek . . . csak azért nem közeledtem. Hozzád, nehogy kinevessenek, hogy félszemű a szeretőd . . . csak azért nem jártam utánad . . . és Vince is tudta, hogy szeretlek, hisz imakönyvemben hordtam bérnyomó képedet . . . tudta és mégis elvett tőlem . . .”

Egészen berekedt a beszédbe.

Vince visszalépett és nesztelenül húzta be maga mögött az ajtót. Bement a házba. Egész testében reszketett. Usse le most ezt a koldust? Az ő feleségére merete vetni azt a félszemét! Saját testvérét akarja meggyalázní a nyomorult!

Lihegve leült a tűzhely melletti padra. Ott állt Guszti ebédje érintetlenül.

Rettenetes harag dúlt benne! Néhányszor felugrott ültéből és az ajtó felé indult. Már a kilincsen volt a keze, de visszafordult és a padra hullt vissza nehéz testtel . . . Fejét tenyerébe hajtotta és görnyedten ülő helyzetben sokáig mozdulatlan maradt.

És amint nyugodtabb lett és gondolkodni tudott, ólomsúlyal nehezedett rá az a tudat, hogy Guszti az ő hibájából lett koldussá, akkor gyermekkorában . . . azzá tette a

parittyával, hogy minden áron lőni akart... Guszti koldus lett, míg neki az élet mindent megadott, amit kívánt.

Mellében még izgalom hullámozott, de szívében már megbocsátás honolt.

Csak most jutott eszébe, hogy a nagy esőben az udvaron hagyta a lovakat. Csak az oldalszíjjaat oldotta meg rajtuk, sietett be átázott ruhával, hogy Gusztit küldje kifogni. Biztosan megőrül, hogy el nem adta őket, a zsidó rossz vevőt hozott, inkább visszajött velök. Az öregek visszamaradtak, maguk hajtják haza az új teheneket.

Nem mozdult. Ült és várt. Várt jó sokáig, míg mindketten bejöttek. Arcuk boldog kifejezését halálos ijedség váltotta fel, amint őt meglátták. És Vince ekkor megsajnálta testvérét.

„Meggondoltam magam Guszti, nem adjuk el Huszárt és Csillagot. Maradjanak kezed alatt, amíg akarod. A teheneket apa eladta, hoznak helyettük másokat. Fogd ki a lovakat, ott állnak a szén előtt. Nagyon át voltam fázva, bejöttem, hogy Téged küldjelek kifogni. . . .”

És ezentúl mindig látta Vince, hogy lesi Kati a fiú szavát, hogy főzi kedvenc ételeit. Azt is eltúrte, hogy elmaradoznak egy-egy félórára az istállóban fejés után. Látta és szótlanul túrte.

Munkahivatalt állított a kormány és a sok ember, aki évek óta hiába nézett munka után ott jelentkezett, hogy csoportokba összeállítva mehessen a francia bányavidékre vagy a délamerikai telepes munkálatokba.

Vince karácsony hetében bement a városba meleg báránybőr kabátot venni, a régi már egészen kiszolgált, Bélése kikopott egész a puszta bőrig, a súlya a vállakat húzta, de meleget már nem adott. Édesapja katona kabátjából készült, ki még Przemysl alatt viselte.

Estére már az újbán jött vissza. Megmutatta apjának és zsebéből írást vett elő: „Nézze csak apám, mit hoztam magamnak. Megyek Franciába, itt az írás róla!”

Apja okulárét tett az orrára és lassan, figyelmesen elol-

vasta az írást, mely szerint Kovács Vincét a februári transzportba osztották be.

Nem szólt az öreg semmit. Majd az írásra, majd a fiára nézett. Bejött az asszony is. Kenyeret hozott a kamrából és nagy késsel keresztet jelölt rajta. Aztán felszegte és nagy karéjakat vágott belőle. Az asztalon friss kolbászos bableves párolgott. Kati a tányérokot nyújtotta és az asszony nagy meritőkanállal osztott.

„Anyám, Franciába megyek, itt az írás róla. Vagytok itt-hon elegenden erre a pár holdra. Megyek pénzt keresni és ha jól megy sorom, még talán ott is maradok.”

Mialatt beszélt nem nézett sem Katira, sem Gusztira.

Az öregek kérdően néztek egymásra. A jómódú paraszt kapzsiságában bensőleg örültek az új kereseti kilátásnak. Kati és Guszti hallgattak. Elég öreg vagy már Fiam, hogy a magad esze szerint járj”, szólalt meg kis idő múlva az öreg. Keresztet vetett és vacsorához ült. Utána a többiek. A tányérba nézve, lehajtott fejjel ettek.

Vacsora után az öreg pipára gyújtott, Guszti szótlanként kiment az istállóba. Az asszonyok elmosogattak és a ház csendbe és sötétségbe borult . . .

Február első napjaiban huszadmagával elindult Vince falujából.

Megcsókolta apját, anyját. Gusztival békésen kezét fogott és a síró Katival is. „Majd már csak akkor írok, ha jól megy sorom . . . addig levelet ne várjatok tőlem. Isten áldjon!”

. . . Ő is adott cserébe valamit azért a parittyával kilőtt szemért . . .

REMÉNYI JÓZSEF ÚJ REGÉNYE.

A szlovenszkói származású s Amerikában élő regényíró már feldolgozta a kivándorlók napjainak futását. Kísérletei hamar feledésbe hullottak s kénytelenek voltunk, vigasztalásul, első regényére, a még honi élményekből táplálkozó lírai regényre gondolni. Reményi Amerika nagy-nagy szürkeségét írta állandóan s valahogyan bele is vezett ebbe a szürkeségbe. A vállalt méreteket sehogyan sem tudta betölteni. Új regénye azonban, a „Szerelmesek voltak“, nagy fejlődésről beszél. A „szürkeség“ egy kis foltját örökíti meg, egy kis életdarabkára összpontosítja figyelmét s írói-emberi részvétét, nagytólencsét helyez föléje s egyszerre szemünkbe tűnnek a látszólagos egyszínűség vérfoltjai.

A kivándorló sors reménytelenségét így még senki sem mutatta meg. Két magyar házaspár éldegél a „rég-i helyzet“ romjaiból. Gyermekeik: egy fiú s egy leány, szerelmesek. A két öreg családfenntartó lassanként felörlődik. A fiatalokat pedig elkapja a mai amerikai élet kereke. Apáik kiharcoltak bizonyos életszínvonalat, a honi napszámosénál emberibbet, s halálukig némileg meg is őrizték. De már nem tudják utódaiknak átadni. A fiatalok batyú s útravaló nélkül kerülnek a világba: a lumpenproletáriátus és a gangsztervilág őrlő kerekei közé. Holott még mindketten európaiak, valami primitív, de tiszta szentimentális morált hoztak magukkal, mely sorvadásra ítelt növény a mai Amerikában. Nagykáta szerelmi történetet játszanak s a kapitalizmus és a gangsztervilág ítél felettük.

A két öregasszony marad életben, a két igénytelen, szívós fa. Megélnék az emlékek mérsékelt nedveiből, az „odú“, a kis otthon megóvja őket Amerika életének maró savjaitól. Szültek, tápláltak, neveltek, kiszikkad-

tak s betelten sütkéreznek az emlékek és a mindennapi kenyér kicsinyke melegében. A kicsépelte kalászt nagyszerűen megörökítette Reményi. Különben az író eszközei igen egyszerűek, de éppen ez teszi regényét dokumentummá. A magyar sors világtörténetét új kötettel gyarapította.

TERSÁNSZKY J. JENŐ ÚJ KÖNYVEI.

Tersánszky új regénye látszólag szakított Kakuk Marcival, mivel egész sereg regényen s regénykén keresztül találkoztunk, anélkül, hogy figyelmünk és érdeklődésünk egy pillanatra is ellenkadt volna, hiszen Tersánszky a „figura” köré egyedülálló bőséggel oda építette egész világát. Tersánszky világa! Társadalomalattinak szokás nevezni, holott úgy vagyunk vele, mint a színültig telt hordóval, tehát a nedvek fölölege tör ki s csurog lefelé. Tersánszky éppen azt mutatta meg, hogy a romlás, a züllés figurái mennyire az adott társadalom édes gyermekei, csakhogy ők meztelenül s fenntartások nélkül, kurjantva s hencegve mutatják mindazt, amit a társadalom civilizációval, szeméremmel s álszeméremmel eltakargat. Vagyis: az ő tekerői amolyan jó és gonosz tudásának fájáról szakadt csipős ízű gyümölcsök, sokkal többet viselnek és hirdetnek, mint gondoljuk s gondolják...

Új regényében („Legenda a nyúl-paprikásról”), mint már említettem, csak látszólag szakít Kakuk Marcival. Gazsi, a falusi csavargó legalább is unokatestvére Kakuk Marcinak. Csakhogy: Gazsi szociális sorsában sokkal kötöttebb és szánandóbb lény. Marcinak kinyíltott a határ: városok, falvak, csavargások, Gazsi ellenben beszorult egy faluba, mint a szú a fába. A figura tehát szociális vonatkozásban nagyon elmélyült, szociális börtönbe zárt Kakuk Marci szepeg s didereg előttünk. S az író? Az író eddig, mintha füttyös jópajtsként tekergett volna Marci oldalán. De mi történik

véle Gazsi oidala mellett? Hát egészen vallásos ihlet csap ki belőle: legendát ír. A szegény csavargóból, kinek éhségeit és betegségeit olyan páratlan művészettel írta meg Tersánszky, Asszíszi Ferenc lesz, mezel dicsfény öleli körül a fejét s bevonul a biztos kenyér falusi birodalmába. Tersánszky ismét egészen sajtáságon szépet ajándékozott a magyar irodalomnak.

Másik könyve a „Kakuk Marci szerencséje” novella-gyűjtemény. Vagy inkább vázlatkönyvnek nevezhetjük. Tersánszky valamikor nagy novellákat írt. Új gyűjteménye azonban inkább kísérletezés, új utak, új epikai szövevények villantása és keresése.

HEVESI ANDRÁS: PÁRISI NŐ.

Hevesi regénye végre megjelent. Már évek óta közül belőle részleteket, s mindenképen döntő fontosságú jelentkezésnek szánta. S hogy így egyben előttünk van, elmondhatjuk róla mindazt, amit eddig is elmondhattunk Hevesiről. Dicsérhetjük fegyelmezett, gondosan csiszolt stílusát, őszinteségét, mélybe fúró kísérleteinek páratlan heveességét, elandalodhatunk egyes jól sikerült részleteinél, s végül is gyógyíthatatlan hiányérzettel tesszük le a könyvet. Az író az összes másodrangú írói kellékeknek elsőrangúan, sőt: az elsőrangúságnál is inkább birtokában van. Viszont valami mégis hiányzik a könyvből. Nem véletlen, hogy legjobb figurájának lélekzésén folyton Dosztojevskij-illatot érzünk. Valami hiányzik, az ösztönnek s a szellemnek az a páratlan és utánozhatatlan együttműködése, ami az alkotás előfeltétele. Hevesiben hol a csodagyereket érezzük, hol az akarnokot.

Márai írja legújabb könyvében, hogy csinálni valamit nem nagy dolog, de valaminek „lenni”, ez az emberi teremtés csúcspontja. Hevesinek megártott Márai. Regénye küszködés, hogy duzzadt, zavaros, zilált én-

jéből e „valamit“, a „sajátságot“ kiverítékezzék. Szép s tiszteletreméltó, de eredménytelen erőfeszítés.

A kispolgárság szatírája akar lenni. Tipikus eset: az írónak van egy jó figurája s regényt dagaszt belőle. Nem tehetségtelenül, csak erőltetetten és feleslegesen. S döcögősen. Hol kortörténeté próbál szélesedni, hol pedig visszafúl a novellisztikus csörgedezésbe. Nem egyedülálló jelenség. S nem is a regény, hanem az irodalmi szelekció válságáról beszél.

LATIN RAGYOGÁS.

Elérkezünk lassankint oda, hogy a film nem kevésbé és nem alacsonyabb nyelven fog beszélni népekről és kultúrákról, mint a színház. Legutóbb a „Lázadókról“ írtam, mely „nagy kaland“, s a legjobb, ami eddig Amerikától telt. S néhány nap múlva az ellenkező pólusra vitt a sötét teremben a latin színháték. Francia filmet adtak, a címe „Az örvény“. Szerzőjére már nem emlékszem, szereplőinek nevét elfeledtem, hiszen szó sem volt e színhátékban „sztárokról“, olyan tiszta és fölényes, személyiségük fölé növekedő, mondjuk csak ki: klasszikus művészettel játszottak, amilyen, úgy látszik, csak a latin fajtáktól telik.

A história teljesen Maupassant-szerű s ma már elégé banális, de sikerült az, ami, maradék nélkül, még egyetlen filmnek sem: a dráma merőben belső lett, s a szereplők az immár halálosan utált „nagy jelenetek“ helyett minden szavukkal és mozdulatukkal a belső drámát játszották. S játszották: mérsékelt, szinte elhullatott szavakkal, sok némasággal és a beszélő film egyszerre értelmet kapott, a szóból nélkülözhetetlen elem lett, kapcsolat, fény, zene a mozdulatok s arcok játékához. Az állandó belső telítettség pedig hallatlan ökonómiát ajándékozott a játéknak, nem kellett vájkálnia s aláhúznia, szakíthatott a film eddigi s ordináráé „kifejező“ fogásaival, mindvégig egyszerű maradt,

de ebből az egyszerűségből a belső élet forrósága és telítettsége sütött ki.

A történet boldog nászutazással s mézeshetekkel kezdődik. A hazafelé tartó nászutasokat autószerencsétlenség éri. Az asszony sértetlen marad, a férj azonban súlyos operáción esik keresztül. Megmentik, de mint férfi nem számít többé. Kezdődik az egészséges szép fiatal asszony viaskodása. Férje, ki mérnök, tovább dolgozik, együtt járnak be az építkezést s az asszony szeme megakad egy szép fiatal munkáson. Éjszaka nem tud aludni, kinyitja az ablakot s kihajol a hűvös levegőbe. A férfi is felébred s figyelmezteti, hogy megláthatják s némi szemrehányást is tesz a fiatal munkással történt jelenet miatt. „Én tehetek róla?“, kérdi az asszony. „Talán“, feleli a férfi s megrándul a teste. Az asszonyt a sötétben menyasszonyának nézi s megcsókolja egy fiatalember. Szerelem kezdődik. Egy üzletben gramofonlemezeket válogatnak, a gép játszik, az asszony ülve hallgatja s közben kétszer fölneéz a mellette álló fiúra. Jelenetek sorával ér fel az a tekintet, a lefojtott forradalom parázslása, amint az előbbi kis jelenet is egész színpadi felvonást old meg. A vizuális hatás csúcsa felé tartunk, s itt vagyunk a mozi szó és mozdulat esztétikájánál végre.

A férj rájön felesége szerelmére s bizonyosságot akar szerezni. A fiú lakására megy, megáll, egy szót sem szól. Meglátja felesége fényképét s egy tekintetet vet a heverőre. A fiú némán elfordul, a férj pedig szótlanul távozik. Hazamegy, gyengéden elbúcsúzik a feleségétől s agyonlövi magát. Az asszony pedig most teljesen visszatér az emlékéhez, elküldi a fiút. A végső jelenet hegyek között folyik le, egy szakadéknál. A fekete ruhás asszony elindul az utolsó szó után, mint egy fiatal sudár fa az erdő felé, a fiú pedig visszatér a szakadék széléről az életbe. A táj beszél és magyaráz lten, szinte a kozmikus törvényt mondja.

A filmben bevonult a latin ragyogás. Csak jöjjön és tartson az ő tiszta s áldott országa!

KOVÁCS ENDRE:

TANULSÁGOK EGY JUBILEUM KÖRÜL

Romain Rolland, a nagy francia író, nemrégiben töltötte be 70-ik születésnapját. Az ilyen ünnepi évfordulók jó pillanatokat jelentenek az írónak is meg az olvasónak is. Az író az ünneplés fényében egy rövidke időre végigtekinthet a megtett úton és számadást készíthet az elvégzett munkáról. Az olvasó pedig, aki már úgymint láthatatlan szálatka van egybefűzve kedvelt írójával, új élményekkel, új adatokkal gazdagodik s az ünneplés fényében úgy láthatja szellemi barátját, az író, ahogyan és amilyennek talán eddig a könyvei alapján nem látta.

Romain Rolland neve azok közé az európai fogalmak közé tartozik, melyeknek ismerete a polgári intelligencia-kódex értelmében is hozzátartozik az átlagos műveltség követelményeihez. Ez a név bennél a levegőben, úton-útfélen hallható; azok közé a fogalmak közé tartozik, amelyek a pusztakiejtéssel nem mondtak el mindent önmagukról, hanem ahol a szónak messze önmagán túlmutató jelentése van, mint egy filozófiai vagy vallási elnevezésnek, melynek jelentése nem merül ki magában a szó legközelebbi vagy legtöbbször használt jelentésében. Így a Romain Rolland név is sok mindent jelent, aszerint, hogy kik veszik a szájukba. Egyesek az európai emberiség lelkiismeretét látják benne, egy modernebb kiadású Tolsztojt, mások az európai humanizmus új prófétáját, ismét mások a modern művészlélek legnagyobb hatású-megtestesítőjét, a Jean Cristophe megteremtőjét. Ezek azonban csak szavak és ha még oly hatásosan hangzanak is, a legtöbbször nem a lényegre rejtik magukban, hanem valljuk meg csak, a legtöbbször nem rejtenek magukban semmit, mivel nem a belső átélés és meggyőződés alkotta meg őket, hanem a minden jelenségre gyors magyarázatot, elnézést kereső kultúramajszoló smokkság. Írókat és művészeket nem lehet egyetlen szóval definiálni s az ilyen elnevezések, mint humanizmus, na-

turalizmus vagy romantika a legtöbbször magyarázat helyett a lényeket takarják el a kereső szem elől. Mennyivel lettem okosabb, ha megtudtam, hogy Dante tulajdonképpen nem volt más, mint egész egyszerűen szimbolista, a mai szimbolistáknak egy őse? És mit tudtam meg a Jókai csodálatos és bűbajos mesevilágából, ha megmagyarázzák nekem, hogy ez a romantikus regényírás; mi újat tudhattam meg róla, ha már előzőleg szomjas lélekkel ittam a szépségeit és mit, hogyha mindeme szépségből nem részesültem? A jelszavak a legritkább esetben fedik a lényeket, hiszen minden szó annyi árnyékértelemmel van felruházva, annyi előítélettel és egyéni kiferdítésekkel van egybekapcsolva, hogy ember legyen, aki épp az igazi értelmére tápínt rá.

A modern ember büszkén veszi szájába a Romain Rolland nevet és bölcsen eldicsekszik, hogy milyen nagy élménye is volt neki a Jean Cristophe. A kor ferdeségeihez tartozik az is, hogy vannak bizonyos nevek, amelyeket ismerni muszáj, ha nem akarsz kirekesztve lenni az intelligencia sorából és vannak jelszavak, amelyek szinte provokálják a szajkózást. Ilyen az a bizonyos humanizmus is, melyet olyan gyakran olvashattunk a Romain Rolland-ünnepségek alkalmából.

Ezeknek a jelszavaknak a mélyére kell nézni, hogy igaz képet kapjunk Romain Rolland írói és emberi alakjáról.

*

Az irodalmi kritikus feladata, hogy részletről-részletre ki-kutassa, kik hatottak az író szellemi fejlődésére, hogyan határozták meg növekvésének és kanyarodásának grafikonját, mi az író sajátja és mi az átvett, a kész tartalom és hogyan formálódik benne alkotássá a rengeteg törmelék, apró darab, eszmemorzsa? A kritikusok felfedezik Romain Rollandban is az idegen elemet, a kovászt, az erjesztő anyagokat. Renan, Rousseau, Shakespeare, Beethoven, Maleid von Meusenburg, Wagner, Tolsztoj és talán még mások jelzik az alkotó szellem életútját. Romain Rolland azonban nem Tolsztoj és nem Rousseau, habár mindkettő-

ből sok van benne. A mindennapi ember nem követheti az egyéniség útját, melyet az mérhetetlen sziklákon, elérhetetlen magasságokon át megtesz önmaga felé. Ennek az útnak gyér bizonyítékai a szellem lecsapódásai, a könyvek, melyek mindig csak a részleteit mutatják annak a harcnak és küzdelemnek, ami az író, a gondolkodó agyában és szívében lejátszódott.

Azt mondjuk Romain Rollandról, hogy humanista, aki a világháború örvongó vérfürdőjében felemelte szavát az emberi jogokért, az emberi élet szentségéért. Ez a Romain Rolland-i állásfoglalás azonban nem az egyéniség végső, önmagában álló és magyarázatát önmagából merítő jegye, hanem azonnal tovább visz bennünket Romain Rolland entuziasztikus világnézetéhez, univerzalizmusához, mindent egységben látásához és végső fokon vallásosságához. Az egyéniség sokoldalúsága az, ami elsősorban meglepő és nem a szimplista világnézet, mely jelszavakkal is megelégszik és nem keresi a végső összefüggéseket. Romain Rollandnál mint minden igazi nagy gondolkodónál, az élet és a világ egyetlen nagy egységet alkot, ahol mindennek helye, előre kiszámított megszabott értelme van. A költő nem részleteiben, értelmetlennek látszó darabjaiban tekinti a világot, hanem mindenütt a harmóniát, a szintetikus útmutatást látja, mint a régi görögök. A művész nem pusztán elfogadója a világnak, hanem alakítója is, aki a felérzékelt anyagi és szellemi lét mozaikjaiból egységet, nagy egészet formál. Az ilyen művész fejlődése is olyan, mintha egy felsőbb cél értelmében történe. A dolgok egymásból nőnek ki és logikusan kapcsolódnak egymáshoz, a költő, művész világképe egyetlen harmonikus fejlődés, melyet nem csúfítanak el törések és zúzódások.

*

Az út a szimbolizmustól vezetett az európaiságon és a művészet nemzetfelettségén keresztül egy nagy átfogó univerzalizmusba. Ami ezzel összefügg: a pacifizmus, a szélső való nacionalizmus elvetése, a népért, a kollektív erő és kultúrforrásért való rajongás, elválaszthatatlan kísérői ennek

a nagy szellemi vándornak. A Jean Cristoph írójáról köztudomású, hogy a zenéből indult ki és a zene volt az, ami a legerősebben rajtahagyta nyomát az író lelkén. Milyen jellemző, hogy élete nagy művének témájául a művészt választotta, azt a modern művészt, akinek a legválságosabbra fordult a helyzete a modern társadalomban. Az élet teljessége utáni vágy már itt jelentkezik Rollandnál; hogy a művészet széles kontúrjaival a modern ember európaiasságát, mindenütt otthonlevését bizonyítsa. A Jean Cristoph európaiassága a legteljesebb egészében mutatja azt az író, aki később az európai humanizmus jelszavával igyekszik gátat vetni a rombolásnak. A pacifizmus nem előre megszabott írói vagy politikai program, hanem az életszomj, az élet mindenképp felett való igenlésének, az európaiságnak szükséges velejárója, tulajdonsága.

Hol is kaphatott volna ilyen tág teret az író univerzalizmusá, ha nem a zenében és a művészetben magában? Szimbólizmusa is ebből a zenéből táplálkozott. Salda, a csehek kiváló kritikusa, akinek talán az egyik legszebb Rolland-tanulmányt köszönhetjük*), ezen a ponton érdekesen állítja szembe egymással a francia szimbólizmus két nagy képviselőjének, Rollandnak és André Gidének írói és költői alakját. Míg Romain Rolland kiindulópontja a zene kötetlen és korlátlan szabadsága volt, addig Gide a rajzban keresi a francia művészetet. Íme a két ellentét. Az egyik oldalon a zene szabadsága és mindaz, amit ez a szabadság a művésznek jelent, a másikon a rajz, mint önelhatároló, fegyelembé szorító, szigorú motívum.

Aki Romain Rollandban az univerzum, az emberiség egyeteme felé kívánczó író, tekintő, annak önként adódik a zene, ez a legegységesebb és legátfogóbb művészet, mint kifejező forma. Milyen erősnek kellett lennie Romain Rollandban az írónak és a gondolkodónak, hogy átvehesse benne a vezetőszerepet. Vrchlický szerint az emberek egyrésze örökké hallja lelkében a zenét, ha prózában ír is. Aki ol-

*) Šaldův Zápisk 7—8. szám.

vasta a Jean Cristophot, az tudja, hogy írója sohasem tudta megfosztani magát attól a gyönyörtől és fájdalomtól, amit az ilyen állandó hallás jelent.

*

A huszonkétéves ifjú, az École Normal növendéke levelet kap Tolsztojtól, melyben ez a művészet lényegéről és hívatásáról beszél. A jaszna-paljái bölcs egy életre való örökséget nyújt át ebben a levélben az élet értelmét kereső, gyötrődő fiatalembernek. Megtanulja belőle Rolland, hogy a művészet nem arra szolgál, hogy elválassa a népet egymástól, hanem ellenkezőleg, hogy összekösse. Az emberiséget innen tanulja megismerni egyetlen nagy egységként, melynek minden tagja úgy kapcsolódik a másikhoz, mint testvér a testvérhez. A későbbi pacifista Romain Rolland már ekkor kialakul az evangélium szellemét lehelő Tolsztoj-levél hatására. Romain Rolland az európeai és Romain Rolland a pacifista egyugyanazon forrásból szívták az életvizet.

Tolsztoj apostoli nagy alakja üzent bennük tovább a világháború zajában esztét vesztett emberiséghez.

Salda említett kitűnő Rolland-tanulmánya lehetővé teszi, hogy Romain Rollanddal két új szempontból foglalkozzék a cikkíró. Ez a két szempont: Romain Rolland heroizmusa és keresztényi jellege.

Salda figyelmeztet arra, hogy a romainrollandi heroizmust nem szabad a szó köznapi értelmében értelmezni. A rollandi heroizmusból hiányzik minden teatrális vonás, minden kiemelkedő hősiesség, minden csodamutogatás. Az ő hőrsza sokszor mindennapi lény, akinek nem a nemzetek sorsára kiható cselekedeteiben, hanem pusztán az élettel, a körülményekkel vívott harcában rejlik a heroizmus. Elsősorban az élet abszolút igenlését, szomját, az erkölcsi ideált, a morális harcot jelenti ez a hősiesség, melyet az ember belsőjében él át anélkül, hogy nemzeti hőssé magasodna. Rolland hősei ennek megfelelően nem az antik héroszok ünnepies komolyságával jönnek elénk, egyszerű emberek, akikben azonban csodákat művel az élet vágya és a küzdés vál-

lalása. Ebben a tekintetben érdekes, hogy ő, aki egy időben, római diák korában olyan közel került a német idealizmus zseni-elméletéhez, ki tudta kerülni ennek a filozófiának minden egyoldalúságát. A hős, a hőosz nem a német idealista rendszerek, nem Schelling romantikus zsenigőzében jelenik meg előtte, hanem mondjuk egy Tolsztoj igénytelen, őskeresztényi puritánságában. Tolsztojban is az embert szereti, az embert, aki sokszor, nagyon sokszor volt gyenge, amikor erősnek kellett volna lennie. Ennek a heroizmusnak a segítségével sok minden világos lesz előttünk Jean Cristophban, ami talán romantikus bolyongásnak tűnhetik fel a felületes olvasásnál. A saldai interpretálásban Jean Cristoph annak a heroizmusnak a megtestesítője, mely Romain Rolland költői világképében született meg. Jean Cristophot elsősorban az élettől való betelés vágya jellemzi. Az élet felnagyítása, minden szépség felhabzsolása, minden harc végigharcolása jelenti a cristophi heroizmus foglatatát. Ha ez így van, úgy Romain Rolland a leghatalmasabb igenlője, elfogadója és keresője a modern életnek az egész újabb kori irodalomban. Az élet itt nem eszköz egy magasabb cél irányában, mint egy Schoppenhauernél, az élet nála önálló szubsztancia, mintegy magasabb entitás, mely nem kiszolgálója a művészetnek, hanem felhasználója annak.

E sorok írója sok évvel ezelőtt nagyon vegyes érzésekkel olvasta Romain Rolland Colas Breugnonját. vaskosnak és túl érdesnek találta egy kifinomúlt nyugati nemzet nagy írójához és időszerűtlennek hitte a rabelais-i modort. Milyen más most visszatekinteni az évek távolából a megtagadott műre és szeretettel ölelni keblünkre a regény élettől, nagy kicsorduló életörömtől illatos lapjait. Hiszen ez a Colas Breugnon, mely éppen akkor jelent meg, amikor a háború örülete már negyedik éve taposta sárba, szemébe mindazt, amire az emberiség büszke volt, ez a Colas Breugnon nem volt más, mint egy nagy ölelés a paraszti élet élettől, kacagással és vaskos röhejével teljes valósága felé, melyben a kultúrával agyonlakott művész a kifogyhatatlan élet bőséges forrását látta.

Salda érdeme, hogy rámutatott, milyen sok a vallásos elem Romain Rolland regényeiben és drámáiban. Jean Crisstoph, mint minden igazi művész, állandóan sarkában érzi az Istent. Istenkereső, mint a modern művész általában és minden erkölcsi krízise, összeesése és magába rokkánása az Isten közzelétének döntő bizonyítékát érezteti át vele. De Jean Crisstophon kívül is, Romain Rolland kedvelt hősei egytől egyik mélyen vallásosak vagy legalább is útban vannak a vallásosság felé. Ezek a hősök, Tolsztoj, Michel Angelo, Haendel, Beethoven keresztül-kasul vannak szöve az Isten-probléma szálaival. Ebben a kérdésben Romain Rolland nem modern művész, hanem beletartozik a halhatatlan szellemek sorába, melyek a lét kérdését ugyanúgy vizsgálat tárgyává tették, mint ő.

*

A jubileumi ünnepek alkalmával kelleténél többet hangsúlyozták azt a körülményt, hogy Romain Rolland a legutóbbi időben milyen határozottsággal szögezte le magát a Szovjet mellett. Azok számára, akik ennek a kiváló szellemnek a pályafutását és vezérlő gondolatait, eszméit ismerik, ez nem is olyan hihetetlen jelenség. Az íróban eszmék égnek, melyek nem maradhatnak meg az absztrakciók légmentes terében és reális megvalósulást keresnek. Nincs köze ennek a politikához. A költő jövőtakarása, nagy hite a világ megjavulásában, életoptimizmusa és nem utolsó sorban a szilárd ponthoz érkezni akarás döntenek itt elsősorban. Az utókor bizonyára nem ezt, hanem mást fog keresni Romain Rollandban. Egy valószínű: Romain Rolland művészi fejlődésére és megirandó műveire nem az a motívum fog döntő hatást gyakorolni, hogy élete késő korszakában elismeréssel adózott a szovjetnek.

*

Az írói jubileumok nem múlnak el egészen haszontalanul. Az író is visszatekint ilyenkor a megtett útra és az olvasó is elgondolkozhat az íróról. Az egyre szaporodó tanulmányok áradatában néha megüti az embert egy tiszta hang, néha felbukkan egy élesebben exponált kép és az ember

ritka világossággal pillantja meg a szóbanforgó író arcát. Az arckép még így sem teljes, kidolgozásra vár, de a főbb vonások már felismerhetők. Unnep az ilyen pillanat, mert valami olyant nyújt, amit néha vaskos kötetek sem adhatnak. A művész lelkét nyújtja, melyet nem bogozhat ki egész könyvtárak halmazából sem az arra érzéketlen szem.

AZ ELSŐ MAGYAR KÖNYVRŐL.

Az első magyar összefüggő nyelvemléket, Szent Ferenc romantikus szépségű legendáját az Ehrenfeld-kódex tartalmazza. Ezt a könyvet Szlovenszkó, pontosabban a nyitrai gimnázium őrizte meg számunkra. Hír szerint Dr. Ehrenfeld, a híres bécsi ügyvédet diákkorában a nyitrai gimnázium udvarán játékközben valamelyik diáktársa egy, a gimnázium padlásáról előkerült salabakterrel hátba dobta. (Talán sohasem került volna elő a teljes Szent Ferenc-legenda, s vele együtt az első magyar könyv, ha Ehrenfeld doktort történetesen nem sújtják olyan nagyon hátba.) De erre az ütésre a kis diák felfigyelt, megnézte, mi is az, amivel úgy hátba dobták, hogy elállt bele a lélegzete. Egy kódex volt, avult írott könyv, melyet később róla neveztek el, miután kiderült, hogy ez az első összefüggő szövegű nyelvemlékünk, az első magyar könyv. Vannak régibb, sokkal régibb nyelvemlékeink is, mint a közismert Halotti Beszéd, Gyulafehérvári Glosszák és königsbergi töredék, de ezek, mint nevük is mutatja, fragmentumok, töredékek, ez a nyitrai könyv viszont teljes egész. Beöthy Zsolt megállapította hogy az első írott magyar könyvnek nemcsak lelőhelye a mai Szlovenszkó, de idevalósi szerző munkája is. A könyv stílusában teljes határozottsággal felismerte a nyitrai palóc nyelvjárás sajátosságait. M a g a m o t, ö k ö t, f o r d ó l, l i n d ó l — ma is sajátosságai a nyitrai palócok nyelvjárásának, már pedig ezek a nyelvi sajátosságok teljes biztossággal fellelhetők a Szent Ferenc legendában

A mai terminológia szerint a könyv fogalmához hozzátartozik, hogy nyomtatott legyen, s ha az első magyar nyomtatott könyv eredetét és nyomait vizsgáljuk, ismét egy szlovenszkói faluhoz érünk, Komjátára, Érekujvár mellé. Ebben a faluban született és erről a faluról vette fel nevét az első magyar nyomtatott könyv írója, Komjátai Benedek.

A protestantizmus térhódítása virágoztatta fel a magyar könyvnyomtatást. A protestánsok az „eldugott bibliát” a nép kezére akarták juttatni, s ez nem mehetett másképen, csak, ha a bibliát sokszorosították, kinyomtatták. Nem csodálkozunk hogy az első magyar könyvek, köztük a legelső is — vallásos tárgyúak. A hitvíták korában szaporodtak a magyar nyomdák, s már néhány évvel Guttenberg után alapított nyomdát Geréb László budai prépost meghívására Hess András, ám ez a budai nyomda, olyan hamar, mint keletkezett, meg is szűnt. Dr. Benedek Marcell szerint a másik ilyen nagyobb könyvnyomtatási góc Kolozsvárott, volt de fontos termőhelye volt az első magyar irodalomnak a mai Szlovenszko is. Hogy milyen elismert volt akkoriban az itteni magyar könyvnyomtatás, azt bizonyítja a protestánsok ma is használt bibliájának, a vizsoli bibliának esete. Ezt a könyvet Vizsolban nyomatta ki Károli Gáspár gonci református pap, azonban galgóci nyomdász nyomta, Mankovits Bálint, akit Báthory István hivatott el Galgócra Vizsolba. Egészen Báthory meghívásáig, 1585-ig, Mankovitsnak Galgócra volt nyomdája, s több magyar könyvet jelentetett meg. Még előbb alapított Semptén nyomdát Balassa nevelője, Bornemisza Péter s a hitvíták korának különös alakja, a kóbor református pap, Huszár Gál meg egyenesen az első magyar könyv szerzőjének születési helyén alapított nyomdát, ahol a katolikus üldözések előtt, Forgách gróf birtokán meghúzódott. Első pillanatban talán arra is következtethetnénk, hogy az első magyar könyvet is Komjáton nyomták, pedig Komjáti könyvét nem a mai Szlovenszkon nyomták ki, de még Magyarországon sem, az első magyar könyv Lengyelországban, Krakkóban született meg mely történelmi városnak egyeteme annak idején hemzsegett a magyar nemes ifjaktól és deákoktól, s neveltje volt többek között a középkor ismert egyházi írója is, Temesvári Pelbárt. Komjáti Benedek könyve előbb látott Krakkóban napvilágot, mint Komjáton egyáltalában nyomda volt s Huszár Gál idejében már elterjedt olvasmány lehetett. Sok könyv jelent meg akkor Krakkóban, „Szent Pál levelei” után, s Victorin Já-

nos könyvnyomdája rövidesen ismertté vált az akkor élő művelt magyar nemesek előtt.

Komjáti Benedek a Révai lexikon szerint 1530 körül született azonban ez az évszám még megközelítőleg sem lehet helyes, mert hisz az első magyar könyv 1533-ban jelent meg, tehát Komjátinak már három éves korában kellett volna e szerint az adat szerint könyvét kiadnia. Nem szólva arról, hogy ezt az adatot megcáfolja a Pintér-irodalom történetkönyv is, amely szerint Komjáti neve először 1529-ben fordul elő, mint a bécsi egyetem hallgatója, s 1530-ban már Nyalábváron találjuk. Komjáti ugyanis az egyetem után valószínűleg vándortanító lett s így került el a ma már nem létező tiszaparti várkastélyba, Nyalábvárra, mint Perényi-Frangepán Katalin gyermekeinek nevelője. Tulajdonképpen Perényiné anyagi áldozatkészségének köszönhető az első magyar könyv, mert egyszer kezébe került Szent Pál leveleinek magyar fordítása s nem volt a fordítással megelégedve. Megmutatta Komjátinak, akinek szintén nem tetszett a fordítás darabosságga, Komjáti neki látott, hogy újból lefordítsa Szent Pál leveleit, amelyeket azután könyvalakban, Perényiné költségén, 1533-ban Krakóban ki is nyomtatott. Így született meg az első magyar könyv.

Mint már az első magyar könyv keletkezésének történetéből is látjuk, Komjáti azért fordította le újból Szent Pál leveleit, mert a kezébe került fordítást nem tartotta eléggé sikerültnek. Ugyanazt állapították meg az ő könyvéről is a magyar birodalom legnagyobb esztétái. Minden kritikusa megállapítja, hogy az első magyar könyv irálya darabos, szerkezete nehézkes. Toldy Ferenc azt írta róla, hogy nyelvezete még korához mérten is nagyon durva. Beöthy Zsolt hozzáteszi, hogy fordítása is szolgailag latinos, s általában elismert a magyar irodalomtörténetekben, hogy a második magyar könyv, Pesti Gábor Új testamentoma, mely három évvel jelent meg az első magyar könyv után Bécsben: sokkal sikerültebb munka. A szlovenszkói származású főpap történész, Fraknói Vilmos meg egyenesen plágium-vádat

emelt az első magyar könyv szerzője ellen. A „legrégibb magyar nyomtatvány” című cikkében, mely annakidején a Könyvszemlében jelent meg, bemutatta az u. n. „krakkói töredéket”, mely szórul-szóra egyezik Komjáti könyvével. Fraknói nézete szerint ez lehetett az a nyomtatvány-töredék, mely annak idején Perényiné kezeibe került, s így az a lehetőség forog fenn, hogy Komjáti egyszerűen saját neve alatt újból kiadta a „krakkói töredéket”, s így egyszerűen előrozta egy más régibb magyar író munkáját. Szilády Áron Fraknóival szemben védelmébe vette Komjátit s az első magyar könyvet, azt vitatva, hogy az u. n. „Krakkói töredék” csak próbanyomás volt Komjáti könyvéről, s ezért egyezik szóról-szóra Szent Pál leveleivel. Fraknói és Szilády polémiája nagy tudományos vitát vert fel, melynek eredménye inkább Fraknói álláspontját fogadta el helyesnek. Egyes esztéták közben azt is megállapították, hogy a könyvet már azért sem írhatta Komjáti Benedek, mert ez három különböző stílusú részből tevődik össze, tehát három különböző író munkája, melyet Komjáti valószínűleg csak együtt adott ki. Voltaképen ma sincs megdöntve, hogy az első magyar könyv nem másolata-e valamelyik régibb magyar könyvnek.

Komjáti saját könyvéhez meglehetősen dicsekvő sorokat csatolt. Pintér Jenő szerint „azt állította bennük, hogy Szent Pál leveleinek magyarázására, sok szent magyarázó doktorokat olvasott s amelyiknek értelmezése jobban tetszett neki, azt követte.” Tényleg, az egyes levelek elé írt argumentumok kiváló műveltségű hittudósra vallanak. Csak-hogy: ez a hittudós nem Komjáti Benedek. Ő ugyanis nem tett egyebet, mint szószerint magyarra fordította a rotterdami Erazmus-féle latin szentírás fordításban megjelent Szent Pál-leveleket, az argumentumokkal együtt, s ajánló levelén kívül nem írt meg a maga tudásából semmit. Erazmuson kívül valószínűleg mást nem is olvasott. Rupp Kornél külön tanulmányban mutatta ki, hogy Szent Pál levelei nemcsak megemlíti s az első magyar könyv jelentőségéről kü-kája nyomán készültek, a Vulgata szerint, de erős protes-

táns behatásról tanuskodnak. Az Erazmus fordítás stílusa is gyenge és Szent Pál levelei magyar fordításban meg sem közelítik az eredeti szöveg stiláris szépségeit. Talán ezért síkklanak el a modern irodalomtörténetek Komjáti jelentősége felett s ezzel magyarázható, hogy pl. Szerb Antal pompás felépítésű irodalomtörténete Komjáti nevét épen csak megemlíti s az első magyar könyv jelentőségéről külön nem szól.

BRET HARTE

Az amerikaiak íróikat, művészeit nem igen tudják bálványozni. Ha előfordul, hogy egyik-másik író neve úgy megy át a köztudatba, hogy az elismerés melléközeje kíséri nevét — mint például Mark Twainét — nagyjában mégis tartalmatlan ez az értékelés, mert nem a lélek legőszintébb vágyából s ennek a váagnak kielégüléséből ered. Országh László, a fiatal irodalomtörténetíró „Az amerikai irodalomtörténet fejlődése” című leelkiismeretes és az adatokat hozzáértően felhasználó tanulmányában a többi között a következő helyes megjegyzést teszi: „Elsősorban a nyugati frontier és csak csekélyebb részben New England puritanizmusa teremtették meg azt az amerikai szellemet, amely a szellemi értékeket és termékeket a másodrendű emberi szükségletek és értékek színvonalára szállította alá.” A puritanizmusnak meg voltak a maga erkölcsön át szellemi lényegyet kereső és méltányoló elvei, s Emerson és Thoreau idejében, ha megértés szempontjából különböző fokú elismerésekben is, a már megsebesített puritanizmus még mindig rendelkezett annyi erkölcsi felelősséggel, hogy a szellemet nem radirozta ki értékelési köréből. A „frontier” civilizációnak, a lehetetlent lebírni látszó alkalmak fegyelmezetlenségének, gyakori anarchiájának kell betudni, hogy az ököl és a pénz és a látható eredmény, a szubtilitást legyűrű önteltség, az együgyűség gonoszkodása és a romantikusan felfogott úttörő hősiességnek kíméletlensége, vakmerősége és nem egy esetben emberfeletti bátorsága a szellem racionális lényegét összetévesztette az erőtlenséggel, a női képzelettel, az élehetetlenséggel, a fényűzéssel, amellyel nem érdemes elhivalkodni, a gyengeséggel, amely nem méltó a férfi fogalmához. Mindebből nem következik, hogy az amerikai „best seller” íróról nem tud a közönség; hogyisne tudna róla. De inkább ügyességét méltányolja, amellyel pénzre váltotta meseszövő képességét, s írásbeli rátermett-

ségét, mint azt, hogy esetleg olyan titkot tárt fel az életből, amelyet eddig az olvasók nem ismertek. Így fejezhetném ki magam: az író és költőt — csodák csodája! — talán komolyan veszik, ezzel szemben a baseball nagyság vagy a birkózó óriás a tömeghisztéria elismerésének központjában áll.

S ez a sokszor akaratlan, sokszor tervszerű lekicsinylése vagy semmibevevése a szellem bármilyen jelentőségű tényezőjének olyan írókra is vonatkoztatható, akik közismertek s akiknek műveiben ma is lapozgatnak az olvasók. Például minden félig-meddig értelmes amerikai tud Bret Harteról, s még mindig sokan vannak, akiket érdekelnek művei. De amerikai életemben, ámbátor a legkülönbözőbb társadalmi rétegek képviselőivel érintkezem, alig fordult elő, hogy szóba hozták volna Bret Harte nevét; s ha igen, ez amolyan elsietett megjegyzés volt, két „fontos” megállapítás közé szorított felkiáltójel, amelyet a következő pillanatban már el is kellett felejtetni. Azon nem csodálkozik senki, ha valaki, mondjuk, lóverseny-információk ügyében fűhöz-fához szalad; de hogy valaki hévvel megtárgyalja Bret Harte jelentőségét, ez már feltűnést keltő eset, s az ilyen emberrel szemben, aki úgylátszik nagyon is ráér, némi elnézéssel kell viseltetni, ha untatók is fejtegetései s ha mindenképen figyelmet kíván is. Pedig Bret Harte „amerikai” író volt, lélektani szempontból szoros összeköttetésben a „frontier” civilizációval, egyik-másik tünetének szépirodalmi kifejeződése. Ez sem változtat azon, ahol jóakarátú, hol rosszakarátú közönyön, amely nemcsak az ő sorsa, hanem — az átlagamerikaiak világában — a legtöbb költőé és íróé.

Francis Bret Harte 1839-ben született Newyork állam Albany városában, s 1902-ben halt meg Londonban. Őzvegy anyja keletről nyugatra vándorolt, amikor a nyugat a mesebeli lehetőségek országának látszott, s amikor az emberek nyers képzeletüket összeegyeztethették a valósággal. Tizenöt éves korától majdnem élete derekáig Bret Harte californiai lakós volt; később, az Atlantic Monthly szerkesztő-

Jének meghívására, az amerikai keleten telepedett le, majd Angliába került, ahol egy ideig amerikai konzuli hivatalt töltött be; de ez a hivatalos tevékenység nem felelt meg természetének, tisztségéről lemondott s kizárólag az irodalomnak élt. Utóbbi tervei gyengén váltak be, s élete utolsó észtendeiben elkeseredett. Mint sokkal később Vachel Lindsayt, a jellegzetesen amerikai költőt, Bret Harteot is eredetileg Angliában méltányolták, s az angol elismerés hatása alatt tett szert bizonyos írói tekintélyre honfitársai körében. Hosszabb lélegzetű novellái s regényszerű elbeszélései, amelynek „Gabriel Conroy” a címe, nem adnak hűséges képet tehetségéről; ellenben a „short story”-t, ezt a tipikusan amerikai műfajt főként „pioneer” levegőjében, olyik esetben írói hozzáértéssel kezelte. Egy ideig népszerűségnek örvendett különösen, amikor a californiai spanyol missiókról írt, sőt azokkal a műveivel is mérsékelt sikert aratott, amelyek alkotó egyéniségének eredeti kifejezései voltak. Míg azonban honfitársai „csak” írónak tekintették, az angol kritika műveinek „amerikai” jellegét hangsúlyozta, persze inkább tárgyi szempontból, mint művészi teljesítmény szempontjából. Amerikai olvasói leginkább fiatal korában írt verseitől voltak elragadtatva, amelyek a „The Heathen Chinees” címmel jelentek meg, s amelyeknek költői jelentősége az amerikai napisajtó átlagverseire emlékeztet, s népies nyelven írt humoros párbeszédeitől és drámai monológjaitól, amelyek amerikai műkedvelők vidéki előadásain ma is szerepelnek a műsoron. Ha Francis Bret Harte nem írt volna néhány művészi értékű elbeszélést, akkor fontossága amerikai irodalmi viszonylatban olyan volna, mint Vas Gerebené magyar irodalmi viszonylatban. De néhány novellája, a Charles Dickens és Washington Irving hatás, s az érzelgősségbe hulló erkölcsi eszményiség kiélezett éreztetése ellenére, mégis olyan figyelemreméltó alkotás, hogy a kritikai tárgyilagosság értékelésére rászolgált.

John Macy amerikai kritikus szerint Bret Hartenak az volt a feladata, hogy a nyugati partokon élő úttörők életével

szórakoztassa a keleti partok olvasóit. C. Hartley Grattan Mark Twainről írt tanulmányában megjegyzi, hogy Bret Harte hatott ugyan a legismertebb amerikai humoristára, de hatását nem lehet túlságosan nagynak nevezni. Magában véve az a tény, hogy az amerikai kritikus ezt a hatást elismeri, bármennyire felületes, megállapítja Bret Harte bizonyos irányító jelentőségét az amerikai irodalomban. Granville Hicks kijelenti, hogy Bret Harte történeteinek alapja annak a vázolása, hogy milyen bizarr az ellentét a külső faragatlanság és a belső előkelőség között, s ezt az író sokkal inkább érdekelte ennek az ellentétnek dramatizált ábrázolása, mint az úttörők valódi jellemének elemzése. Mindezekből az amerikai véleményekből megállapítható, hogy a keletről nyugatra vetődött amerikai novellaírónak helyét immár az amerikai kritika is igyekszik pontosan kijelölni. Élete ritmusából, sorsa változatosságából, az „Overland Monthly” című californiai folyóiratnál elfoglalt szerkesztői működéséből, korábbi tevékenységéből, drug-store segéd mivoltából, tanítói működéséből, a keleten való elhelyezkedéséből, ottani nyugtalanságából, angliai sorsából, végül a keserűség magányába torkolló végzetéből kiderül, hogy Bret Harte nem tudott gyökeret verni sem az újszínű kalandok talajában, sem pedig a hagyományok földjén. Idegen volt a californiai aranyásók világában, noha róluik írt, a játékosokról, a vállalkozó szelleműekről, a mindent kockára tevőkről, s idegen volt az angolszász lelki állandóság levegőjében, bármennyire vágyódott is utána. Utálta a pénz kiméretlen kalandorait, s utálta az angol realizmus kiábrándító válóságát, amelyet romantikus hajlmaival túlbecsült. Írói tragédiáját a magyarázza, hogy a vadnyugati regionalizmus egyik megindítója volt, s szándékait nem tudta tökéletes alkotásokká formálni; irodalmi tragédiájának, sőt travesztiájának az a legjellemzőbb kisértő mozzanata, hogy komoly alkotó törekvései ellenére forrása lett a hollywoodi film lehetetlen, nevetséges és sokszor elképesztően ostoba vadnyugat történeteinek. Volt annyira művész, hogy önmagát akarta kifejezni s volt is mit

kifejeznie, s ime a legsilányabb scenario-szórakoztatásnak lett az ősapja. Az alkotást nem minősítette babramunkának, hanem a lélek olyan csodálatos felszerelésének, amellyel meg lehet lepni és ki lehet elégíteni az olvasó nemesebb kíváncsiságát. Sorsát, beleértve teremtő sorsát is, az döntötte el, hogy a californiai téma romantikus eshetőségeit összetévesztette a maga romantikus nyugtalanságával, amelyben azonban a californiai témakörrel összeegyeztethetetlen finomságok és értékek voltak. Végül sehova sem tartozott, s ezt a sehovatartozandóságot sem tudta művésziileg kifejezni.

A kritikai elemzés micsoda képet festhet Bret Harteról? Ha figyelembe vesszük azt a művet, amellyel legnagyobb sikerét aratta, a „The Luck of Roaring Camp” című elbeszélés-gyűjteményét, a művészi összhang elvének ellentmondó jelenségeket fedezhetünk fel ebben a gyűjteményben. Bret Harte öntudatosan a nyugat-amerikai irodalom megteremtésére törekedett. A művészi stílus célja elvitathatatlan, de ez a stílus szinte úgy hat, mintha valaki a legbrutálisabb ízű whiskyt chartreuse-el keveri. Igaz ugyan, hogy Bret Harte, éppen romantikus természeténél fogva, a legképtelenebb és legelviselhetlenebb izlésű úttörőkben is olyan erkölcsi gazdagságot látott, amelyre elhanyagolt külsejükből nem lehetett volna következtetni; s mégis, ha az eltitkolt belső értékekre akart is rámutatni, elsősorban a fonák vagy bárdolatlan külsőt látjuk, amelyet az úttörők belső kiválósága, ahogy azt az író velünk el akarta hitetni, nem tud elfeledtetni. Novelláinak legszembeütőbb ellentmondása a következő: az alkotás motivumában fogamzottak meg, a lelki és környezetbeli valóság teljes életét ígérték, s csupán úgy hatnak, mint a külsőségek hol érzélgős, hol dramatizált portréi. Van bennük erő, s az összbenyomás mégis az erőtlenség. „Short story” realizmusát kivégzi érzélgős romanticizmusa; egyenesvonalu történeteinek fölösleges részleteket kikerülő tempója beleakad a túlkönnyű pszichologizálás hínárjába. Mesterkéltné lett, amikor egyszerű akart lenni, modoros, amikor szerinte megokolt modort

akart hangsúlyozni, közhelyes, amikor magának a kalandnak levegője szembehelyezkedhetett volna a közhely unalmával. Nem az a baj, hogy olyan aranyásókról írt, akik sohasem léteztek; az a baj, hogy ezeket a soha nem létezett aranyásókat nem tudta igazán meggyőzővé tenni. Humorja, ha sikerült is, hajlandó színpalhasogató méreteket ölteni, s valahogyan azt az érzést kelti, hogy nem ösztönéből eredt, hanem a témával kötött írói házasságának törvénytelen lelki gyermeke. S aranyásóinak nyelve a látszólagos élethűség ellenére nem a tapasztalattól megfigyelt igazi nyelvük. Ha alakjai csak a képzelet világában éltek volna, akkor nyelvük ellen nem lehetne kifogást tenni; de az író a valóság és a valószínűség festésére törekedett, s sem a képzelet, sem pedig a valóság lélektanát nem elégítette ki.

Mindezek a fogyatékoságok megakadályozták Bret Harteot abban, hogy realizmusával akár a művészet, akár a tapasztalat valóságát szolgálja. Az aranyásók hangjából kirobbanó átkot nem tudta megírni; az arany csillogását érintő emberi szennyet nem tudta változatlan érték formájában kifejezni; az emberi önzésnek mohóság felé rohanó szemét, az önzés dühöngő és agyafurt örültjeit, akik a férfiaság mázával ámítják a világot, nem tudta élőkké varázsolni. Nem ismerte a lelki csalánt, amely a sors bőrén tűzel ég, s a farkasszemet néző embert is csak félig látta meg. A rongy embert nem fedezte fel a maga egészében, mert hiszékenysége megakadályozta az éleslátásban. Viszont az emberi hősiességet sem tudta úgy megrajzolni, a fuldokló önzésből kipurranó fegyvertelen erkölcsi szépséget, az álmaiban gazdát cserélő emberi vágyat, hogy elhittető erejének behódolhatnánk. Realizmusa érzélgős, romantícizmusa megbizhatatlan.

S mégis az az író, akit nem szabad a kritika tárgyilagosságával kirekeszteni érdeklődési körünkben. Az a körülmény, hogy ennyire kiköveteli a kritikát, azt mutatja, hogy jelentőségét elhallgatni nem lehet. A kimondott rossz író műveinek jelenlétében lehül a kritikai érzékenység s csak szálnalmat kelt. Bret Harte író volt, aki közepes műveivel is

azt árulta el, hogy több volt benne a veleszületett tehetség, mint a megtanult irói felszerelés. A magány, amely a költők és koldusok fejére éket tesz, őt is kitüntette, s ő feléje futott, mint a megvert szívű gyermek. Egy-egy írásában, vagy írásfejezetében, vagy elvetéltnek látszó mondatában Bret Hartenak sikerült a lélek félelmét és a lélek reményét meztelenül leleplezni, s alkotó énje mellett szól az, hogy amikor élete második felében, különösen Angliában már csak pénzért írt, teremtő lelkének sivár szomorúsága miatt panaszkodott s a magány gögijének cinizmusát sohasem ismerte el a kérdések végső válaszában. Bárgyú jajjal nem ölelte meg a semmit, a lángelme fölényével nem tudta megijeszteni a végzet szfinkszét, de a magánnyal, ezzel a barna színű mámorral, halála napjáig birkózott, s amikor a sors üres arcát rámeresztette s fakó kezével megérintette, akkor is azt sajnálta, hogy művészi látomásait nem tudta megvalósítani. Nem zokogott, ha bántották, mert ezt a könny megalázásának tekintette volna; nem nevetett, ha gyengét látott, mert ez az erő genny-hullása lett volna; s nem hallgatott, ha mást gyötörtek, mert így megvetette volna a vágyva vágyódott békét. Lelki világában a művészet szigetén élt, de úgy látszik tehetsége természete gyakorlati, valóság éghajlatát nem viselte el, s ebből következik, hogy ez a művészi látomású író regionalista töredék lett, s hogy tehetsége virágaiból csak a fakuló színű szirmokat szórhatta szét azok között, akik különbséget tudnak tenni a satnya siker és a sikertelen álmom között.

KRITIKA

MI KÖZÖM HOZZÁ? — Neubauer Pál regénye.

Stüsser Mátyás, egy magabizó, nyakas építész a hőse Neubauer könyvének, aki vállrándítással intézi el életét mindaddig, amíg az a kivételes szerep jut osztályrészeül, hogy szabadon rendelkezhetik felette. Ám jön a háború a maga kéllelhetetlen véres következményeivel és kipenderíti a Stüsser Mátyásokat alkotó terveik közül s a dolgozó tenyerek, játékos símogató újjak gyilkos eszközzé hegyesednek, anélkül, hogy valaki is tudná: mi közöm hozzá? A kérdés véresen ágazik szét, a kor univerzális kérdése ez, mely mint egy visszatérő motívum újra és újra felsajog, ősi kiáltás, mely hiábavalóan zeng az égre: mi közöm hozzá? Milyen felsőbb hatalom lódit gyilkolásra, kik labdázna életemmel, ki felel mindazért, ami történik. És Stüsser Mátyás életét most már gyilkosság determinálja — egy önmentő, tébo lyúlt gesztus, mely a felhők magasságában történik, valahol ég és föld között, ahol a meggondolások, síma mérle gelések helyét az ösztönök veszik át és ebből a bódultan csapkodó mozdulatból ortámadás születik, kegyetlen gyilkosság: a vinnyogó, szűkülő ember támadásba menekül mégis, úgy hordja magán e gyilkosság emlékét, mint a bő rébe süttött bélyeget. . . . Azután a fogság olvasztja magába Stüsser Mátyást, egy új világrend fortyogásának zavaros napjai csinálnak vele és belőle történelmet: Oroszország. A kozmikus tragédiának különös halmazállapotát, a legkisebb részekre szakadást, a legmeztelenebb bomlást ragadja meg az író. A nagy áramlásból egy pillanatot. Mintha lámpát gyújtana egy szorongatóan sötét káoszban. S a fény sárga kúpjában körülnézne. . . . És Stüsser Mátyást újból per getik, csapkodják az események hullámverései, s hiába zeng belőle a teremtő munkát takaró konok kérdés — a mi közöm hozzá — forradalmak és ellenforradalmak kavargása cibálja, csavarja életét s úgy tapos rá, mint bogárra a cipő talp.

Egy korszak láza lüktet Neubauer könyvében, azé a korszaké, melynek akarva, nem akarva mindnyájan részesei vagyunk, hiába a tiltakozó szó, hőkölő gesztus, a bőrünkre utáni Berlin életébe, melyet rezgő szálak kötnek össze a gőzölgő Európa minden érzékeny idlegpontjával — érzi, hogy nincs kiút, nincs menekvés ebből a világkáoszból, ő is felelős azért, ami történt, még akkor is, ha lebunkózott hite eszelősen dadogja: mi közöm hozzá?

A kor problémája zsbong itt hihetetlen felidéző és elhítető erővel. A szerző olykor nemcsak hogy eléri célját, hanem mintha túllőne rajta. Oly pazarul kapcsol, problemizál, teremt új és új képeket, helyzeteket, hogy oda is juttat belőle, ahol nincs rá szükség. Minden során érezni, hogy szívéhez nőtt témái kerülnek szóba, csak úgy ontja érveit, eszméit, észrevételeit, szellemi szenvedélyének már-már testi tanúságait. De az ily mértéktelenség mintegy a gazdagság váltsága, s oly ritka erkölcsi és szellemi tulajdonosság, hogy érénynek is beillik... A cselekmény mozgalmal és vérbő panorámája egyetemes horizontot nyit meg és irányt mutat.

P. B.

DR. MACHNYIK ANDOR AGRÁR- ÉS SZOCIÁLPOLITIKAI TANULMÁNYA. — Csallóköz.

Soha még jobb konjunktúrája nem volt a közgazdasági és szociológiai tudomány-ágak művelőinek, mint a háborút követő immár több mint másfél évtized, melynek nem akadt egyetlen esztendeje, de talán hónapja sem, mely nem ontotta volna csöstül a tudományos gondolkodásra készítő és gyakorlati kísérletezgetésre csábító problémákat. A háború megelőző időben volt valami tudománykodó és a normálisan túltengő filantróp extravagancia abban, hogy egyetemeken prelegáló tudós professzorok vagy érzelgős lelkű népbarátok kutattgatták és boncolgatták a gazdasági és társadalmi élet jelenségeit, ezeket a folyton változó és körbenforgó valóság-történeteket, hatásait és következményeiket, melyekre teóriákat építettek fel és melyekből spekulatív alapon megdönthetetlennek hitt törvényeket agyaltak ki. A közgazdaság és szociológia tudománya sokáig különben is filozofikus magasságokban és az elvontságok elefántcsonttornyán székelt, s alig jutván túl a gazdasági és társadalmi élet morfológiájának és a fejlődés egyetemes menetének általános kérdésein, a szellem-filozófiáktól eltanult dialektikával izzadták ki módszertanukat a lényegükben sui generis természetű ökonomikus illetve társadalmi jelenségek vizsgálatára és megmagyarázására. A tudósok teória lombikjaiban és hipotézis mikroszkópjaik lencséje alatt tartott kísérleti jelenségmetszetek kezdtek a századeleje tizes éveitől kezdve markánsabb formát nyert gazdasági és szociális eseményekké fejlődni, de még akkor sem jutott túl sem a közgazdaság sem a szociológia tudománya tapogatózó társadalom-belgyógyászatnál, mely a levegőben lógó és nem egyszer nagyképpen felállított premisszákból indu-

kált látteleetekhez még öreg falusi felcserek kopogtató módszerét alkalmazta csak, s ráfogván a betegre az aprióri megállapított betegséget, se nem ért, se nem használó teória-labdacsokat irt receptlapjára.

A közgazdaság és szociológia, mint tudományág egyebekben jó sokáig csak mint a szellem-filozófiák tejtestvére csipegetett hol itt, hol ott a bölcséleti kutatások és empirikus tudományágak morzsáiból, mert míg ezek plátói, sokratesi, szenttamási, descartesi ősökre hivatkozhattak és ezek alapján fejlődhettek, a közgazdaság tudománya Smith Adám polgári miljóból származó apaságával igen szerény családi körben látta meg a napvilágot, s csak a Rikardók, Stuart Millek, Beaulieuk, Schmollerek ma már klasszikussá érett munkáin át kapott passpartout az elismert tudományok függetlenségükre büszke társaságában. A tudományos szociológia bölcsőjét is csak a 19. század huszas éveiben a nagy francia filozófus Auguste Comte ama reménye kezdte ringatni, „hogy ez az új tudomány hivatott az emberiség nagy kríziseinek megoldására, hogy a társadalmi törvényszerűségek felismerése teszi majd lehetővé a társadalmi élet észszerű irányítását.” Pedig egyetlen tudományágnak sem állottak bővebben tapasztalati tények, tehát vizsgálatra alkalmasabb médiumok rendelkezésre, mint éppen a közgazdaság- és szociológiai tudománynak. S ha a tudománynak az a célja, hogy megértse és megértesse az élet értelmét, s az emberi társadalom élete minden rész-jelenségében az egész léttel harmóniát fedezzen fel s e harmóniát biztosítsa, a szeme előtt nem is kar, csak újjnyújtásra él, forr, zakatol az élet a közgazdaság tudomány kísérleti anyagában: a primer szükségletek kielégítését ellátó mezőgazdaság, ipar, kereskedelem, egyszóval a javak termelésének és cseréjének szakadatlan munkajelenségeiben. E munkajelenségek analizálása a legbőségesebb forrást nyitja meg a közgazdaság művelője számára, s ha alkalmas módszerrel dolgozik, szünetlen fedezhet fel kutatásra érdemes anyagot és igazságveretű megállapításait a testvértudomány: a szociológia számára, de vele együtt ezeket az alkalmazott közgazdaságtan és a szociálpolitika számára is értékesíthetővé teszi.

A magát legalább is megdönthetetlennek és egyedül üdvözítőnek hitt kapitalista gazdasági rendben a közgazdaság és a szociológia a jómód megengedte szórakoztató időtöltése volt csak hosszú évtizedekig a boldog megelégedettségben élő polgárnak is, mert sohasem kapott belőlük gyomrotrontó vagy szívműködést zavaró adagokat, legfeljebb a leibzurnálja úgynevezett közgazdasági rovatának

legjobban fizetett hireit és közleményeit a prosperáló gyá-
rakról, gavalléros dividendákat fizető bankokról, itt ott a
liberalizmus keresztvíze alatt az „éjjeli ór” nevét nyert és
szerepét betöltő közhatalom erélyével levett sztrajkokról,
s azután már csak félszszemmel olvasott — termésjelentések-
ről vagy a munka nélkül élősködő spekulánsok, bankárok
tolvajnyelvének szinte megneveltető terminológiájával ját-
szadozó tőzsdejelentésekről, s hasonló, a hónapokra, évekre
előre biztosított kenyérszerzés szinte csak szórakozást
nyújtó kellemes gondjai mellé zsardinettnek talált, a min-
dig-gyermek-polgár gyenge gyomrával és kedélyével szá-
moló, jól megfésült közgazdaság hirecskéket. A polgárt,
lett legyen lateiner, gazda, iparos, kereskedő; ránevelték
arra a tévhitre, hogy a közgazdaság a finanszminiszter, eset-
leg, de csak esetleg a kereskedelmi és földművelésügyi
miniszter dolga, a pénzkapacitásoké, gyárosoké, s a szo-
ciológia pedig a hóbortos népbarátoké, könyveket író tu-
dósoké és főleg a vörös nyakkendő, szocialistáké.

A világháborút követő felfordulások tanítottak meg ben-
nünket arra, hogy nincsen egyetlen egy része sem az ál-
lam és társadalom munkájának, mely ne lenne az alkalm-
zott közgazdaságtannak és szociológiának, társadalmi té-
nyekben megnyilvánuló oka vagy következménye.

Ha van mondani- és tanítanivalónk valamiről, kisebbségi
életben ez az a terület, amely a legintenzívebb művelést
igényli, mert tudományosan igazolt megállapításai útján
realizálhatnánk oly kisebbség-védelmi akcióterveket, mel-
lyek a túlfűtött érzelmi lendület mellett, gondos vizsgálato-
kon nyugvó helyzetismerettel oldhatók és valósíthatók
meg. Megállapítható, hogy kisebbségi életünkben az e
téren nélkülözött kutató munka nem nyer kellő méltánylást
és figyelmet, s legfeljebb a napisajtóban kérészetű cik-
kekben ad e tevékenység itt ott életjelt magáról, s ez is
legtöbbször csak az éppen kéznéllevő s napi aktualitások
idejére hirtelen szemezgetett statisztikai adatokkal tarkítot-
tan s mindig ünnepélyes redingotban öltöztetett vezércikk-
nek stílizált feltárlásban jut szóhoz. Érdekes, hogy amíg a
lira, s a széppróza ideológiai beállítottságban is bár, de
elmerül és elmélyül szociális kortémákban, a társadalom-
gazdasági események láttán rezonáló költőszívek mellett
alig akad írástudónk, aki azokénál fegyelmezettebb lé-
lekkel és a társadalmi tények tudományosabb vizsgálati
módszerével próbálná meg kisebbségi életünk gazdaság-
társadalmi helyzetének pontos felmérését és a magunk
számára elsősorban nélkülözhetetlenül szükséges térképe-
zését.

Nem lehet eléggé dicsérően és a megérdemelt elismerés hangján megemlékezni arról a testes könyvről, amely röviddel ezelőtt jelent meg ritkatermésű kisebbségi magyar könyvpiacunkon.

Dr. Machnyik Andor agrármérnök, a Komáromi Földműves iskola tudós professzora Csallóköz című munkájában a csallóközi gazdasági viszonyokat ismerteti. De ez az ismertetés oly bőséges, oly részletes, s annyira átfogó, hogy erre utaló alcíme nélkül is joggal viselheti a gyakorlati agrár- és szociálpolitikai tanulmány nevét. Dicsérendő tudós önfegyelmet jelent, hogy dr. Machnyik szigorúan alkalmazkodik ahhoz az anyaghoz, amelyet maga kutatott fel, s maga vizsgált meg, s bár bőven kínálkoznék alkalom kritikus tolla számára keményebb hangú dedukciók és igazságokat fedő általánosítások megkockáztatására is, soha nem lépi túl a határt, melyet maga számára kijelölt analízisei számára. A Csallóköz — mint a szerző írja — a földbirtokreformnak a közel 84%-ban magyar lakosságú Csallóköz gazdálkodására és szociális struktúrájára tett befolyását vizsgálja. Közgazda és szociológiai munkák látszólagos szárazságához, diagramjaihoz és számadat-halmazaihoz szemet is meglepi az a minuciózus adatgyűjtés, amellyel dr. Machnyik kisebbségi életünkre oly érzékeny hatású ez agrárreformnak a különböző birtoktípusok üzemi berendezésére, s az egész Csallóköz lakossága szociális deformálására gyakorolt befolyását vizsgálja. Mint a jó orvos, nemcsak a sebet és környékét nézi meg, s nem elégszik meg a tünetek pontos konstatálásával, hanem a meztílenre vetkőzött korpuszt felfekteti a műtőasztalra, s jó tapintású közgazdász ujjaival végigtapogatja az egész testet, megméri hőmérsékletét, s tisztában lévén a vizsgálati tárgy agrárgeológiai származásával és szociális történelmével, szinte már csak megcáfolhatatlan számokkal argumentáló matematikus exaktségével állapítja meg a Csallóköz mai állapotának szociográfiai képét. Paradoxus hangzik, de ez a kép a maga szociális komorságában is oly élénken és élesen exponáldott dr. Machnyik értékes tanulmányában, hogy egész gazdasági berendezkedésében a földbirtokreform által megváltozott Csallóköz népének szociális helyzete perspektívikus szemléltetés erejével rajzolódik fel türelmes olvasója előtt. A sötét színeknek nem a belletrista műgonddal dolgozó író palettájáról kölcsönvett glazúrjuk, hanem a valóságukban mély színeknek fényük van, mely csak azért nem bántja a szemet, mert tudjuk, hogy nem kápráztatásért születtek, hanem megdöbbenő számonkérésnek, mely belevilágít a tárgyiagos és a valóságtól egy sorában is el nem térő batűsorkokban

és adatokban egy aránylag nem nagy, de a kisebbségi nemzetvagon leltárában legértékesebbnek tartott földdarab s vele együtt élő, bekapaszkodó népének sorsába.

Nem volt könnyű feladata dr. Machnyiknak. Nagyon a szívéhez közelférközött a grandiózusan tragikus téma. Félő kézzel és érző lélekkel kutatta végig ennek a területnek zegét-zugát, hogy, ami adatot ott összegyűjthet s amily helyzetet ott talált, — mint maga mondja — az igazság feltárásához felhasználja. Dr. Machnyik követi a hamburgi híres egyetemi tanár és szociológus módszerét, szűkre szorítja a szociológiai kutatás körét, s amennyit így térben veszít, azt bőségesen kipótolja mélységben. Nem messzelátóval dolgozik, hanem mikroszkóppal, e ma még kevésbé használt eszközével a szociológiai és gazdaságtudományi munkának. s azért lát kicsiny s részjelenségekben is sokat és azért tárul fel az olvasó szeme előtt is éles kontúrokban a tárgyalt anyag fotográfia-hűségű képe. A Csallóköz általános ismertetése mellett, mely felöleli a Csallóköz földtani alakulását, talaj, vízrajzi viszonyait, igen jól hasznosítja a legutolsó népszámlálás demografiai adatait, s a kereskedelmi, ipari viszonyok alakulását determináló mezőgazdasági háttér olyan mindenre kiterjedő részletességgel nyer ismertetést, hogy biztos tájékoztatást nyújt mindenki számára, akit a csallóközi magyarság élete gazdasági és szociológiai teljes kolektívumában érdekl. A földbirtok-megosztás ismétlésénél kitér a szerző a háborút megelőző időszakra is, és 1895. évtől kezdve sorakoztatja fel adatait, úgy hogy az összehasonlítás, különösen a szemléltető részlet-kimutatásokkal és térképekkel a fejlődés, illetve hanyatlás könnyen megismerhető.

Igen érdekes és értékes az az összehasonlító munka, amellyel a szerző üzemvizsgálatai során kitér a magyarországi Tósziget-csilizköz és a délcsehországi néhány járás üzemviszonyaira. Itt — az a benyomásunk —, hogy a tudományos módszer pedáns betartásával példás tárgyilagosságról bizonyosságot tevő s tárgyalt anyagával abszolút biztossággal dolgozó szerző helyett inkább a számok, az ügyesen, nagy körültekintéssel összeállított adatok beszélnek. S amit mondanak, kisebbségi helyzetünket tisztán látni akaró olvasó számára olyan kórdokumentumok, amelyeket nemcsak megjegyezni, hanem amelyek ismeretével az orvoslás munkájához is hozzá lehet, többet mondunk, hozzá kell látni.

Dr. Machnyik, amint az igazságos üzemtani kritika szögéből talál szavakat a földbirtokreform káros kinövésének bírálóira, nem torpan meg a tolla akkor sem, amikor a magyar vezető rétegek mulasztásaira utal. De egyetlen

szava, bírálatainak egyetlen mondata sincs személyi élel mondva, tényeket állapít meg, amikért népvezetőknek s a nép sorsa irányítóinak kellett volna vagy kell telnieük: Nem mással, csak a hibák eliminálásával és a javító munkák megkezdésével. Amint bátor szókimondással a földbirtokreformnak eddig magyar tudományos munkában soha nem hallott szigorú kritikájával fölfelé is adresszál mondanivalókat, a nép ügye iránt való szeretettel enyhített korholással, de buzdítással is mutat rá a népmentés s gazdasági nemzeti vagyonmentés bevált módszereire.

Dr. Machnyik Andor könyve szenzáció erejével hat mindenkire, aki elolvassa. S ezt a könyvet minden magyarnak, akit hivatása a falusi nép közé visz, aki pars pro toto a Csallóköz mezőgazdasági és szociológiai viszonyain keresztül a magyar földműves sorsa iránt javító szándékkal érdeklődik, el kell olvasnia. A könyvet a magyarországi kritika is a legnagyobb elismerésben részesítette, s méltán, mert az első s egyetlen komoly tudományos értékű könyvünk, amely a földbirtokreformnak a magyar kiebbségi népi területen végzett üzemgazdasági átalakító hatásával és a magyar kisebbség nemzeti vágya eltolódásának kérdésével ily megcáfolhatatlan bizonyítékokkal bővelkedő adatgyűjtéssel és közgazdasági, szociológiai gyökeres analízissel foglalkozik. A téma oly közel fekszik lelkünkhöz, hogy érdemes türelmet szentelni az egyébként jó nyelvezettel megírt munka alapos áttanulmányozására, nemcsak olvasására. A mű dr. Machnyik Andor szerző saját kiadásában Spitzer Sándor cég, Komárom nyomdájából került gondos kiállításban a könyvpiacra.

Iványf Géza

Hevessy Sári: SÁRBILINCSBEN. — Versek. — Hid kiadása, Nyitra, 1936.

Egy kisvárosi leány a falu megértés nélküli magányában, mint ahogy ő nevezi „sárbilincsbent”, verseket ír. Ebben a mondatban mintha akaratlanul lebecsülés lappangana. Holott nem több és nem kevesebb, mint a tény egyszerű megállapítása. Szükséges ezt megmondani, amikor Hevessy Sári verseskönyvéről emlékezünk meg. Ez a verskötet úgy külső kiállításban, mint tartalmát tekintve tipikusan magán viseli a kisvárosi jelleget. A szerzőnő világa ugyanolyan szűk, mint a kisvárosé, melynek magánya és szeretettelensége miatt szenved. Ám Hevessy Sári még ezt az amúgy is szűk világot sem öleli fel egészen, csak annyit ragad ki belőle, ami a faluból és az életből hozzá eljut. A falut hiába keresed itt és emberi arcokat, sorsokat is hiában keresel. Helyette egy csomó hangulat, érzés, ellágyulás tör feléd, de az aztán va-

lóban őszintén és keresettség nélkül. Ez a költő megmutatja, hogy kis felkészültséggel és kevés raffiniériával és csupán az érzések megkapó erejével is meg lehet ütni az olvasó belsejében (majdnem azt írtam: szívében) egy húrt. Nagyon szimpatikus, hogy a szerző nem akar túl sokat márkolni és megelégszik annyival, amit módjában áll nyújtani. Igénytelen líra ez, amely nem ráz meg és nem forgat fel és talán nem is akar egyebet, mint egy kis megértést a hideg közömbös világ részéről. A kis füzet olvasói bizonyára előlegezik a szerzőnek ezt a szimpátiát.

A kötet elé Antal Sándor írt előszót.

Kovács Endre

Bólya Lajos: ÖRÖMRIADÓ. — Versek. — A szerző kiadása.

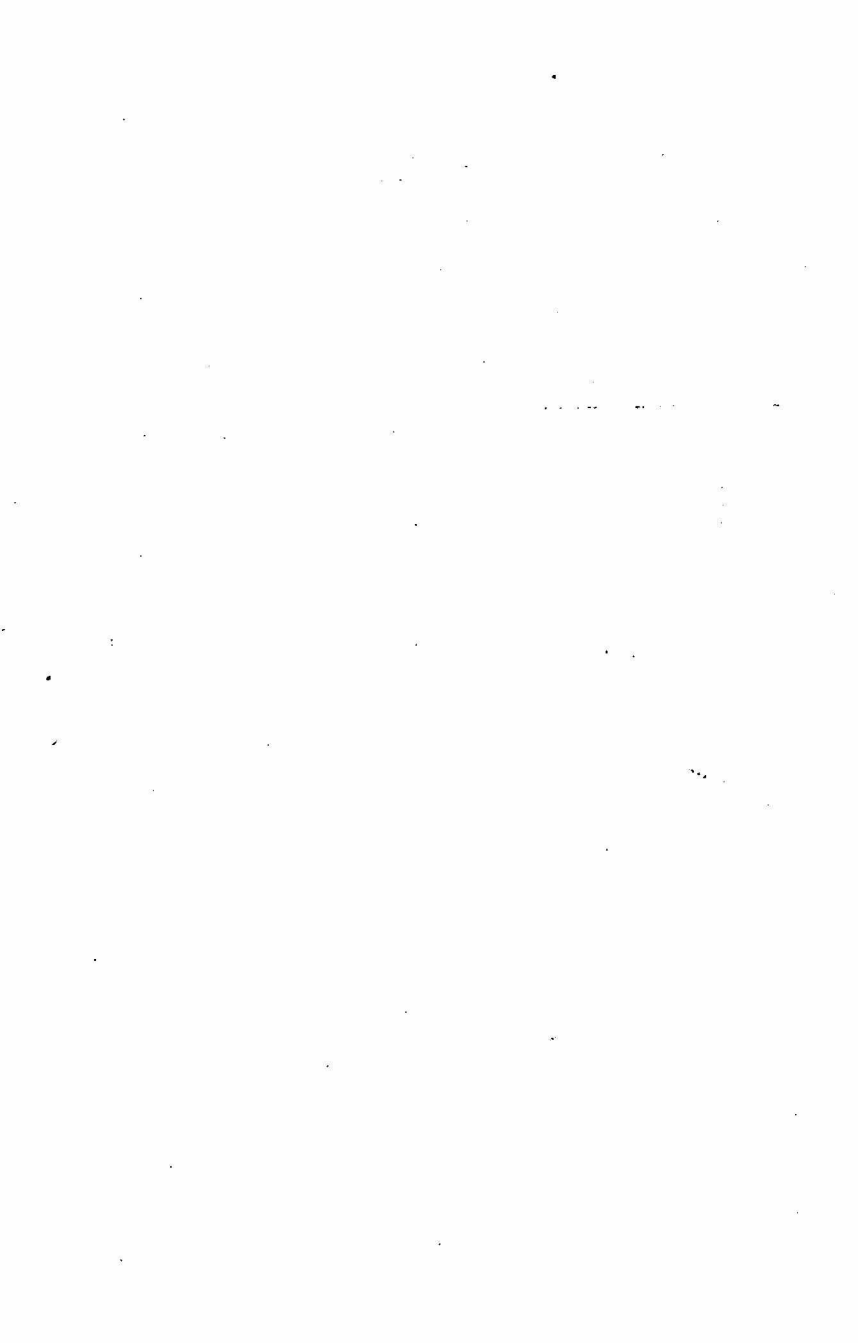
Bólya Lajos exhibicionista költő. Ilyennek mutatta évekkel ezelőtt megjelent első verseskötete, melynek szerzője tudatosan adta az Erő címet. Akkoriban meglepett a magabizó fiatalságnak ez az egészséges, harsány hangja, mely ném átallotta a maga nyers, féktelen egészségét a világ szemé elé tárni. Végzetlen volt látni, hogy a fiatalos életerő keresztültöri a líra kereteit és primitív hangokkal hallatja szavát. Bólya most megjelent kötete ugyanennek az erőnek, a fiatalság mindent maga alá taposó energiáinak a himnusza akar lenni. Az első és második kötet közt nincs fejlődés; a versek ugyanazt a témát variálják, a régi erő mutogatja magát itt is különböző alapotívumokban. Tételes költészet, mely tetlenül a fizikai erőt és ennek az erőnek mindenek fölé való helyezését tette meg. Ez az erő aztán — melynek, pusztá szó lévén, érdemes lenne ez esetben mélyebben az értelmébe tekinteni elborítja a verseket és értelmi asszociációival a szinonimák légióját adja a költő szájába. A vers, ami így keltezik; úgy hát, mintha a költő jóelőre azzal az érzéssel ült volna le; hogy most olyan verset ír, melyben mindezek az elemek, a dekoratív szóhatások, jelen legyenek. Súlyosbító körülmény; hogy Bólya kizárólag szabadverset ír, mely tudvalevőleg sokkal tágabb lehetőségeket enged a költőnek és veszedelmes kísértésekbe viszi. Azoknak, akik még ma is a szabadversek előnyeit szeretnék elhitetni a kritikussal, szeretném döntő cáfolatként felmutatni Bólya könyvét. A szabadvers átkos formalizmusa, modorrá váló fordulatái és monotonosága kitűnően érvényesül ebben a könyvben. Nem állítom, hogy a szabadversnek nincs létjogosultsága. Egy Füst Milánánál, ahol a széles sorokat szigorú értelmi kapocs és belső ritmus tartja egybe, értelmetlen dolog volna a kötött formát hiányolni. Ahol azonban,

mint Bólyánál is, a szabadvers kényszermegoldás vagy kényelem, ott a költőnek magának kell nagyobb kísérletekbe fognia. Nem állítjuk, hogy a formai fejlődés egymagában elegendő. A költőnek elsősorban is el kell vetnie rögeszméit. Bólya az erő költője, de lehet-e ilyesmit elhatározni és költői programként az unalomig ismételtetni? Az erő kiűt a vers soraiból, szükségtelen elhatároznia a költőnek, hogy: no most kifejezem az erőt. Bólya minden versében az erőről ír. Berzsenyi, aki az erő leghatalmasabb megszólaltatója a magyar irodalomban, tudtommal sohasem írt verset az erőről. Az erő nem szubsztancia, nem önmagáért és önmagában való létező, hanem csak attribútum, sajátosság. A hiba ott van, hogy Bólya hiposztazálja, szinte valósággá személyesíti ezt a fizikai fogalmat és az egész életet ebből az egy síkból akarja látni. Költőnél, hangsúlyozzuk: igazi költőnél, nem elégedhetünk meg az ilyen kétes értékű jelszavakkal, mint mikor a költő kijelenti; hogy „az öröm vallását” hirdeti és ezt az önmagával tehetetlen erőt panteista lendülettel a világmindenség nagy elemi erőinek szintjére szeretné emelni. Ez a jelszó-költészet még túlságosan a felületeken úszik, miközben megfeledkezik a mélységekről. Bólya, azt hiszem, hasztalan akarná elhíttetni bárkivel is, hogy az élet nem áll másból, mint örömből és az embernek nincs más tennivalója, mint ezt az örömet harsonnia.

Van a kötetben egy vers, amely találóan utal Bólya verseinek jellegzetes rugójára és egyben nagy fogyatékoságára is, a Kiáltó ember. Így ír benne: „Mily gyönyörű kiáltani. Mondani vagyok, hallani vagyunk, mondani megyek, hallani megyünk, mondani győzök, hallani győzünk, hallani vagyunk, megyünk, győzünk, győzünk, kiáltok, kiáltok, kiáltok, győzünk.” A győzünk szónak ez a kihangsúlyozása megint ugyanolyan általánossághoz vezet, mint az előbb említett erő. Bólya mindig általánosságban beszél és mindig az egész emberiség helyében érzi magát. Legközelebbi kötetében mindennek az ellenkezőjét várjuk. Az exhibicionizmus nem lehet életprogram és a költő nem állhat meg izmai mutogatásánál, ha még adósunk a lélek megmutatásával.

Kovács Endre

P 6245/957

A Magyar Írás szerkesztősége:

Felelős szerkesztő és kiadó: dr. Simon Menyhért.
Szlovenszkói szerkesztő: Szombathy Viktor, Komárom-Komarno.

Ruszenszkói szerkesztő: Rácz Pál, Ungvár-Užhorod.

Budapesti szerkesztőbizottság: Féja Géza, Marek Antal dr., Muhoray Elemér, Possonyi László dr., Szitnyay Zoltán és Vécsey Zoltán dr., képzőművészet: Ártinger Imre. Szerkesztőségi adminisztráció: IV. Prohászka u. 8. Telefon 844—12. (Kauzál papírkereskedés.)

Erdélyi szerkesztő: Tamási Áron, Kolozsvár-Cluj, Strada Avram Jancu 46.

Amerikai szerkesztő: Reményi József, Cleveland-Ohio, USA.

A Magyar Írás kiadóhivatala és képviselői:

Szlovenszkói kiadóhivatal: Kazinczy Könyv- és Lapkiadó Szövetkezet, Tornalja-Tornaľa.

Budapesti kiadóhivatal: IV. Prohászka u. 8. Telefon 844—12. (Kauzál papírkereskedés).

Főbizományosok:

Romániában „Pallas” könyv- és lapterjesztő vállalat, Kolozsvár-Cluj.

Jugoszláviában: „Literária” könyv- és lapterjesztő vállalat, Subotica.

A Kazinczy Könyv- és Lapkiadó Szövetkezet

a magyar írók eredeti és idegen írók fordított műveinek, szépirodalmi, tudományos, ifjúsági könyveknek és időszakos folyóiratoknak kiadására alakult. Könyvpártoló szerve a

Kazinczy Könyvbarátok Társasága,

amely évente 4—6 kötet eredeti művet (kb. 1200 oldal terjedelemben) és a MAGYAR ÍRÁS tíz számát (egyenként 128 oldal terjedelemben), adja tagjainak.

Tagsági díj füzött sorozat megrendelése esetén Kč 120.—, Pengő 26.—, kötött sorozatnál Kč 150.—, Pengő 32.—.

Tagdíj negyedévenként fizetendő.

Fizetéseket továbbít a Magyar Írás minden szerkesztője, kiadóhivatala és bizományosa.

Részletes felvilágosítással szolgál a Kazinczy Könyv- és Lapkiadó Szövetkezet, Tornalja-Tornaľa Póstafiók 25.

A KAZINCZY KÖNYV- ÉS LAPKIADÓ SZÖVETKEZET

kiadásában még kapható megjelent művek:

	bolti ára csehszlovák koronában füzve	kötve
Brogányi: Festőművészet Szlovenszón	25.—	35.—
Darkó István: Két ember, egy árnyék	12.—	
— Szép ötvöslegény, Ferdetorony	12.—	18.—
— Zuzmara	10.—	
— Szakadék	10.—	16.—
Földes György: Kukkónia lelke	18.—	25.—
Gyalay Domokos: Vaskenyéren	15.—	20.—
Győri Dezső: Hol a költő?	15.—	20.—
Jaczkó Olga: Virágzó cseresznyék	15.—	20.—
Jarnó József: Magyar miniatürök.		20.—
Juhász Árpád: Hamlet dán királyfi	15.—	20.—
Komáromi János: Zug a fenyves	15.—	20.—
Márai Sándor: Csutora	25.—	30.—
Mécs László: Az ember és árnyéka	20.—	26.—
— Vigasztaló	25.—	
Rácz Pál: Szomorú ember	15.—	20.—
Reményi József: Élni kell, I—II.	30.—	42.—
Sárosi Árpád: Áldozom a napnak	15.—	
Sebesi Ernő: Megrugott emberek	15.—	20.—
Sziklay Ferenc: Kazinczy évkönyv	15.—	20.—
— Világ ura	15.—	25.—
— A jöttment	20.—	25.—
Szombathy Viktor: Én kedves népem	20.—	26.—
Szitnyay Zoltán: Szeptemberi majális	20.—	25.—
Tamás Mihály: Mirákulum	20.—	25.—
Vécsey Zoltán: Az új Európa	20.—	26.—
Dr. Bálint Aladár: MUDr. Darvas	15.—	20.—
Szabó Pál: Anyaföld	25.—	30.—
Zerdahelyi József: Egy tőnek három fa- kadása	15.—	20.—

Megrendelhetők, míg a készlet tart, a Kazinczy Szövetkezet irodái és a Magyar Írás szerkesztőségeiben, kiadóhivatalaiban.